MÉLYEK A GYÖKEREK

DIE WURZELN WACHSEN TIEF

Budaörs – Wudersch, 1999

Megjelent Budaörs és Bretzfeld testvérvárosi szerződése aláírásának 10. évfordulója alkalmából, a Budaörs Városi Önkormányzat Polgármesteri Hivatal gondozásában, a Budaörsi Német Kisebbségi Önkormányzat támogatásával

Felelős kiadó
Wittinghoff Tamás polgármester

Fordítások
Dr. Kovács József László

Az Egy batyuval... című tanulmány anyagát a szerző 1995-ben Münchenben, a Ludwig Maximilian Egyetemen kapott ösztöndíja időszakában gyűjtötte

A fordításokat egybevetette
Tömösváry Zsigmond

Kép- és dokumentumválogatás
Schmidt Mátyás és dr. Kovács József László

Szakértő
Bordás István

Szerkesztő és kivitelező
Vass Jenő Sándor

DTP-szerkesztő
Bartucz Anikó

ISBN 963 03 8509 0

Bővített és javított kiadás
Készült: 600 - ebből 100 számozott - példányban

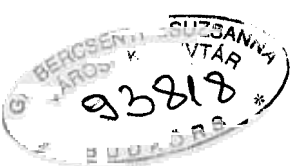

MÉLYEK A GYÖKEREK

DIE WURZELN WACHSEN TIEF

BUDAÖRS ÉS BRETZFELD
TESTVÉRVÁROSI KAPCSOLATAINAK
EMLÉKKÖNYVE

DAS GEDENKBUCH
DER PARTNERSTÄDTISCHEN VERBINDUNGEN
VON BUDAÖRS UND BRETZFELD

BUDAÖRS – WUDERSCH, 1999

DIE WÜRZELN WACHSEN TIEF...

Der Trinkspruch des Bürgermeisters Tamás Wittinghoff
im Bretzfeld am 28-sten Mai 1999

Die Übersetzung von dr. József László Kovács

Was bedeutet 10 Jahre in einer Verbindung? Auf die Frage zu antworten kann man möglich natürlich den Charakter der Verbindung kennend. Im Falle einer schlechten Verbindung scheint es eine Ewigkeit zu sein. Im Falle der Partnerschaft Bretzfeld und Budaörs kann davon gewiss keine Rede sein. Als jeder Urteil ist wohl auch meine Meinung subjektiv.

Für mich ist diese Periode recht schnell abgelaufen. Mir scheint als es gestern geschehen wäre, als ich zuerst in Bretzfeld war, zwar es geschah vor 8 Jahren .

Mein Amtsantritt begann vor einigen Monaten in Budaörs, und bei unserem Besuch nahm Herr Herbert Sickinger Abschied, der sich nach 16jähriger Amtsarbeit zurückzog, und damals geschah die Installation Herrn Thomas Föhl, den die Bewohner Bretzfeld auf weitere 8 Jahren in seinem Amt befestigten. Dazu möchte ich auch jetzt gratulieren.

Damals haben wir alle den Eid abgelegt zur Weiterführung der partnerstädtischen Verbindungen. Thomas hat sich damals so ausgedrückt, er wird dafür arbeiten, daß der symbolisch verpflanzte Setzling zu einem schönen breiten Baum gedeihe.

Ich bemerke da, mein Kollege hat wirklich einen jungen Setzling im Jahre 1996 nach Budaörs gebracht, welchen wir dem Rathaus gegenüber, am Vorderteil der Bretzfeldstrasse gepflanzt haben, und seitdem ist wirklich immer breiter.

Bei einem Jubiläum ziehmt sich eine Berechnung aufstellen, darüber, was in den 10 Jahren geschehen ist.

Dies habe ich von dem bekannt anspruchsvollen dr. József Kovács gebeten, er soll mir eine Chronologie zusammenstellen.

Nun, diese kurzgefasste Aufzählung brachte in Stichwörter 10 dicht vollgeschriebene Seiten. Fürchten Sie nicht, ich werde nicht alles vorlesen, aber auf einige Details möchte ich hinweisen.

In dem heutigen sich vereinigenden Europa — wo die Grenzen durch die Partnergemeinschaften immer symbolischer werden, wird darüber mit Recht gesprochen, wie wichtig sei, wenn die Bürger zwei — mit verschiedener Kultur und Traditionen einander kennen lernen.

Durch ihre Freundschaften und Verbindungen kommen die verschiedenen Nationen zu einander näher. Die Vorurteile verschwinden, und auch, wenn sie ihre nationale Traditionen aufbewahren, treten die Völker und die Kontinente zu einander näher.

Unsere partnerstädtische Verbindung besitzt ausserdem zwei speziale Eigenschaften.

Die erste liegt an der Hand, da müssen wir von der Ursache der Entstehung unserer Verbindung sprechen, die man aus der Geschichte Budaörs versteht.

Was beweist nämlich daß im Namen der in Deutschland lebenden Budaörser Matthias Schmidt János Fehérváry besucht, und schlägt die Initiative der Verbindungen vor?

MÉLYEK A GYÖKEREK...

Wittinghoff Tamás polgármester köszöntője

Elhangzott Bretzfeldben 1998. május 28-án

Mit is jelent 10 év egy kapcsolatban? A kérdésre válaszolni természetesen csak a kapcsolat jellegét ismerve lehetséges. Egy rossz kapcsolat esetén akár örökkévalóságnak is tűnhet. Bretzfeld és Budaörs partnerkapcsolata esetében erről biztosan nincs szó. Mint minden megítélés, nyilván az enyém is szubjektív.

Számomra ez az időszak ijesztően gyorsan telt el. Mintha tegnap történt volna, amikor először jártam Bretzfeldben, pedig annak már 8 éve. Éppen néhány hónappal előtte léptem hivatalba Budaörsön, és látogatásunkkor búcsúztattuk a 16 éves közszolgálati munka után a visszavonuló Herbert Sickinger polgármester urat és akkor iktatták hivatalába Thomas Föhlt, akit nemrég újabb 8 évre megerősített hivatalában Bretzfeld lakossága. Ehhez most is szeretnék gratulálni.

Akkor mindannyian hitet tettünk a testvérvárosi kapcsolatok folytatása mellett. Thomas akkor úgy fogalmazott, hogy azon lesz: a jelképesen elültetett facsemete szép terebélyessé növekedjék. Megjegyzem, később 1996-ban kollégám hozott is egy fát Budaörsre, melyet a városházával szemben, a Bretzfeld utca elején ültettünk el, és amely azóta valóban egyre terebélyesebb.

Az évforduló kapcsán illik számvetést készíteni, mi is történt a 10 év alatt. A köztudottan igényesen precíz dr. Kovács Józsefet kértem fel, készítsen egy kronológiát. Nos a kivonatos, címszavakat tartalmazó felsorolás tíz sűrű oldalt eredményezett. Ne ijedjenek meg, nem fogom az egészet felolvasni, de azért néhány részletre majd szeretnék utalni.

A mai egységesülő Európában, ahol a határok egyre jelképesebbé válnak a partnertelepülések révén, egyébként teljesen jogosan arról szoktak beszélni, milyen fontos, ha két eltérő kultúrájú, hagyományú település polgárai megismerik egymást. Barátságaik, kapcsolataik folytán a különböző nemzetek is egyre közelebb kerülnek egymáshoz. Szűnőben vannak az előítéletek, s nemzeti hagyományaikat megőrizve egyre közelebb kerülnek egymáshoz a kontinens népei.

A mi testvérvárosi kapcsolatunknak ezenkívül van két sajátossága. Az első kézenfekvő, tulajdonképpen a kapcsolat létrejöttének az okáról van szó, amely Budaörs történelméből vezethető vissza. Hiszen mit mutat az, hogy a Németországban élő budaörsiek nevében 1986 júniusában Schmidt Mátyás keresi fel Fehérváry Jánost, s javasolja neki a kapcsolatfelvételt?

A kötődést! A kitelepített emberek, pontosabban fogalmazva az elüldözöttek kötődését szűkebb szülőföldjükhöz és az ott élőkhöz.

Dies ist die Kontaktfreudigkeit! Die Kontaktfreudigkeit der ausgesiedelten — genauer gesagt — der vertriebenen Leute zu ihrem näheren Heimatland, zu den dort lebenden Freunden.

Wir müssen ebenso Herbert Sickinger — wie Herrn János Fehérváry Dank sagen, daß Sie die Intiative mitgeholfen haben, und als dessen Ergebnis haben sie das partnerstädtische Dokument in feierlicher Gelegenheit unterschrieben. Ein großer Traum ist dadurch den gewesenen Budaörsern verwirklicht worden, Sie konnten in Ihrer Seele eine Art Genugtuung fühlen. Und nicht nur ihre Budaörser Verbindungen bekamen so ein neues Merkmal, aber die ermöglichten die Entstehung zahlreicher neuer Freundschaften zwischen den Bürgern von Budaörs und Bretzfeld.

Das andere Interessante ist ein Zusammenfall.

Nämlich diese recht intensive Periode, die Ungarns politische, wirtschaftliche und gesellschaftliche Einrichtung — die man kurz Systemwechsel nennt — umschrieben hat, die in gewisser Massen auch noch heute wirkt. Nämlich die Umarbeitung der Institutionen, der Gesetze, der Verfassung geschieht nicht von einer Minute zum andern, dieser Vorgang fällt mit der gemeinsamen Geschichte der beiden Siedlungen zusammen.

1989 — das Jahr der Unterschrift der partnerstädtischen Dokumente — war die spannendste Periode in Hinsicht der ungarischen Umgestaltung.

Ein jeder wusste, die Änderungen sind unvermeidlich, was aber später geschieht, wurde noch nicht entschieden. Dann kamen — genauer gesagt kam zuerst die erste freie parlamentarische Wahl — später eine Wahl der Selbstverwaltungen. Neue Methoden, neue Prinzipien, neue Spielregel. Ein jeder war natürlich begeistert, die Alltage wurden schwerer. Und nicht nur darum, weil eine Umgestaltung bringt nie automatisch eine Prosperität. Dies wussten die vernünftig Denkenden immer.

In Ungarn wurden keine Politiker erzogen, in den neuen Selbstverwaltungen entstanden nur langsam Gesetze zur Administration. Auch Budaörs kämpfte mit schweren finanziellen Sorgen, sehr viele Problemn zeigten sich im Zustand der Institutionen, und auf anderen Gebieten der Infrastruktur. Ich denke hier an den hochgradigen Mangel des Gaskanals — und Straßennetzwerkes.

Gewiss war damals recht notwendig jede Verfahrung und Hilfe des glücklicheren Bruders — die eine glücklichere Kindheit hatte.

Und dies bekamen wir auch aus Bretzfeld. Es würde lange dauern all die Hilfe aufzuzählen, die sich in Materialien gestaltete. Ich denke an das Feuerwehrauto, an die Kleiderspenden, an die Studienreisen und so weiter. Aber ebenso wichtig war für mich die Hilfe, die wir in der Form Ratschlägen und Gesprächen bekamen.

In Deutschland hat die Tätigkeit der Selbstverwaltungen eine große Tradition. Ich dachte daran, wenn etwas gut funktioniert, dies muß man nicht erfinden. So habe ich gefragt, und bekam in der Lösung vieler Sorgen wichtige Standpunkte von meinem Freund Thomas Föhl.

Also die Entwicklung, die man heutzutage bei uns beobachten kann, ist auch der Verdienst von Bretzfeld. Heute ist Budaörs einer der in dynamimischster Form entwickelnde Stadt Ungars, wenn auch wir noch etliche Sorgen haben, aber dessen Charakter veränderte sich.

Immer besser wird eine Art Lokalpatriotismus in Budaörs neubelebt, und dazu gehört auch unsere Freundschaft zu Bretzfeld. Dies wird auch mit der Zahl unserer Delegation bewie-

Köszönetet kell mondani mind Herbert Sickingernek, mind Fehérváry Jánosnak, hogy a kezdeményezést a magukénak érezték, melynek eredményeképpen pontosan tíz évvel ezelőtt alá is írták ünnepélyes keretek között a testvérvárosi dokumentumot. A régi budaörsiek nagy álma teljesült így, lelkükben egyfajta elégtételt érezhettek. S nem csupán az ő budaörsi kapcsolataik kaptak új jelleget, de lehetővé tették számos új barátság kialakulását Budaörs és Bretzfeld polgárai között.

A másik érdekesség egy egybeesés. Az tudniillik, hogy az az igen intenzív időszak, mely átírta Magyarország politikai, gazdasági és társadalmi berendezkedését, melyet röviden rendszerváltásnak szoktak nevezni — s amely bizonyos tekintetben ma is tart, hiszen az intézmények, törvények, alkotmány átdolgozása nem megy egyik percről a másikra —, szóval ez a folyamat esik egybe a két település eddigi közös történetével.

1989 — a testvérvárosi dokumentum aláírásának éve — a legizgalmasabb időszak volt a magyarországi átalakulás tekintetében. Mindenki tudta, hogy a változások elkerülhetetlenek, de hogy mi fog történni, az akkor még nem dőlt el.

Aztán jöttek, pontosabban először jött az első szabad parlamenti, majd az önkormányzati választás. Új módszerek, új elvek, új játékszabályok. Persze mindenki lelkes volt, a hétköznapok azonban nehezek lettek. S nem csupán azért, mert az átalakulás nem hoz automatikusan jólétet. Ezt a józanabbul gondolkodók mindig is tudták.

Magyarországon nem képeztek ki erre politikusokat, az új önkormányzatiságon alapuló közigazgatáshoz lassan születtek meg a törvények. Budaörs is súlyos pénzügyi gondokkal küzdött, s igen sok gond mutatkozott az intézmények állapotában, s az infrastruktúra más területein is. Gondolok itt a gáz-, csatorna- és az úthálózat nagyfokú hiányára. Bizony, akkor nagy szükség volt a szerencsésebb gyermekkorú testvér segítségére, tapasztalatára.

És mi ezt Bretzfeldtől meg is kaptuk. Hosszú lenne sorolni azt a segítséget, mely főként anyagiakban mutatkozott meg. Gondolok a tűzoltóautóra, a ruhaszállítmányokra, a tanulmányutakra és így tovább. De legalább ilyen fontos volt számunkra az a segítség, amelyet jótanácsok, beszélgetések formájában kaptunk.

Németországban régi hagyománya van az önkormányzatok működésének. Úgy gondoltam, ami jól működik, felesleges kitalálni. Így hát kérdeztem, és nagyon sok gond megoldásában fontos szempontokat kaptam barátomtól, Thomas Föhltől. Szóval a fejlődés, amely ma felénk tapasztalható, Bretzfeld érdeme is. Mára, ha vannak is gondjaink, ezek mibenléte megváltozott, és Magyarország egyik legdinamikusabban fejlődő városa Budaörs. Egyre inkább kezd újjáéledni egyfajta budaörsi lokálpatriotizmus, s hogy ehhez hozzátartozik a Bretzfeldhez kötődő barátságunk, s ezt mi sem mutatja jobban, mint a delegáció létszáma, illetve az a várakozás és öröm, amely az ismételt találkozást kíséri.

sen, und auch durch die Erwartung und der Freude, die die wiederholenden Freundschaftstreffen begleitet.

Hier möchte ich im Namen unser aller für die Einladung Danke schön sagen, und auch dafür, daß Sie das Programm und die Unterkunft der vielen Leute organisierten, ich weiß, dies ist eine große, ernste Arbeit. Auch für die Freundschaft — die wir wieder erfahren haben.

Zurückweisend auf die vergangenen 10 Jahre, möchte ich für alle Möglichkeit Dank sagen, in deren Rahmen unsere bildenden Künstler, unsere Chöre, die Schulen, die Kindergärten — und in den beiden Städten arbeitende Museen viele-viele gemeinsame Programme so in Bretzfeld und auch in Budaörs veranstalten konnten.

Viele neue Freundschaften — und auch angenehme Entspannungen wurden in den 10 Jahren geschlossen. Es ist nicht zu vergessen — wir haben auch die Weinkultur beider Gemeinschaften kennengelernt.

Mit einem Worte, reichhaltig waren die 10 Jahre — und die blieb nicht auf einem offiziellen Stand. Dies ist die Verbindung der Bürger beider Städte geworden. Es ist vielen zu danken, daß dies sich so gestaltete.

Wir müssen dem Altbürgermeister, Herbert Sickinger und dem amtierenden Bürgermeister, Thomas Föhl, ebenso dem damaligen Ratsvorsitzenden János Fehérváry Dank sagen.

Es arbeiteten viel für die partnerstädtische Verbindung die beiden „Kultusminister" Ulrich Frölich und István Bordás.

Ebenso gebührt Dank in den beiden Gemeinschaften wirkenden Freundeskreisen und deren Leiter in Bretzfeld Herbert Sickinger und in Budaörs für József Joósz.

Gleicherweise gebührt der Dank den Mitgliedern des Budaörser Heimatvereins, dem Vorsitzenden Matthias Schmidt, und dem zum Singen immer bereiten Hans Prach.

Natürlich ist die Liste nicht vollständig, dem Namen nach kann ich aber nicht einen jeden aufzählen, die Liste wäre zu lang.

Die wichtigste Sache ist nach meinem Glauben, daß dies ist eine solche Verbindung geworden, die schon von sich selbst funktioniert, so in den Schulen, in den Institutionen, bei den Sportlern und Musikern — und durch die persönlichen Freundschaften.

Diese Verbindung betrachten die Bewohner beider Städte als eigene Sache. Wann wir nach Bretzfeld kommen, fühlen wir uns gleich zu Hause. Ich hoffe, so fühlen sich unsere Freunde aus Bretzfeld auch in Budaörs.

Und was kann man von der Zukunft wünschen? Vielleicht nur so viel, daß nach 10 Jahren — bei dem 20 Jährigen Jubiläum — bei einem ähnlichen Festakt da in der Brettachhalle ebenso viele — wie jetzt erscheinen.

Ich danke Ihnen für Ihre auszeichnende Aufmerksamkeit!

Itt szeretnék köszönetet mondani mindannyiunk nevében a meghívásért és azért, hogy ennyi ember programját, elhelyezését megszervezték, mely tudom, hogy igen komoly munka. És persze azért a vendégszeretetért, melyet ismét tapasztalhatunk.

Visszatérve az elmúlt tíz évre, szeretnék köszönetet mondani azokért a lehetőségekért, melyek során képzőművészeink, kórusaink, sportolóink, az iskolák, az óvodák, s ma már a mindkét városban működő múzeum sok-sok közös programot tarthattak mind Bretzfeldben, mind Budaörsön.

Sok új barátság és persze könnyed kikapcsolódás is kötődik az elmúlt tíz évhez, nem is beszélve egymás borkultúrájának megismeréséről. Egyszóval tartalmas volt ez a tíz év, és valóban nem maradt meg a hivatalos szinten. Igazán a két város polgárainak kapcsolatává vált.

Sok ember érdeme az, hogy ez így alakult. Köszönet illeti Bretzfeld előző és jelenlegi polgármesterét, Herbert Sickingert és Thomas Föhlt, ahogyan Fehérváry Jánost is, Budaörs akkori tanácselnökét. Sokat dolgozott a testvérvárosi kapcsolatért a két város „kultuszminisztere" Fröhlich és Bordás István. Hasonló köszönet illeti a Bretzfeld és Budaörs — mindkét városban működő — baráti társaságát és vezetőket, egyik oldalon Herbert Sickingert, budaörsi részről Joósz Józsefet. És hasonlóan köszönet illeti a Heimatverein tagjait és vezetőjüket, Schmidt Mátyást, és a mindig dalra kész Prach Jánost. Persze a lista korántsem teljes, de név szerint mindenkit most nem tudok megemlíteni, hisz akkor nagyon hosszú lenne a felsorolás.

A legfontosabb dolog azonban azt hiszem az, hogy mára ez egy olyan kapcsolattá vált, amely magától is működik: iskolákon, intézményeken, sportolókon, zenészeken és közvetlen barátságokon keresztül. Ezt a kapcsolatot mindkét város a magáénak tekinti. Bármikor is jövünk Bretzfeldbe, otthon érezzük magunkat, s remélem így van ez, ha barátaink látogatnak Bretzfeldből Budaörsre.

S mit lehet kívánni a jövőre vonatkozóan? Talán csak azt, hogy tíz év múlva, a 20. évfordulón egy hasonló megemlékezésen annyian legyünk, hogyne férjünk el itt, ebben a sportcsarnokban.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

10 ESZTENDŐS A PARTNERI KAPCSOLAT BUDAÖRS ÉS BRETZFELD KÖZÖTT — 10 ÉVES HOZZÁJÁRULÁS A NÉPEK KÖZÖTTI MEGÉRTÉSHEZ ÉS A BÉKÉHEZ

Thomas Föhl, Bretzfeld polgármestere köszöntője

E címfelirat szavai sok mindent tartalmaznak abból, ami a Budaörs és Bretzfeld közötti partneri kapcsolat fejlődését és jelentőségét jellemzi. Mindez immár egy évtizedet átélt formában jelenik meg számunkra.

Ha a tíz évet pontosan szemléljük, ez még nem is olyan hosszú idő.

Azonban ki merészelt volna 1989-ben tíz esztendőt előre megtervezni, hogy milyen nagy számban keletkeznek majd partneri kapcsolatok magyar és német városok között? Valószínűleg kevesen közülünk. Mindenesetre pontosan ez mutatja, hogy milyen jelentős változás alakult ki a két állam között. Nagyok az esélyek és a lehetőségek, melyek számunkra, polgárok számára megnyíltak, hogy egymást megismerhessük, és az előítéleteket eltüntessük. Barátságokat építsünk ki, és ezzel hozzájáruljunk egy kissé a népek megértéséhez és a béke megerősítéséhez Európa szívében.

A gondolat mint törékeny növénypalánta eresztett gyökeret, és az 1989-es évben néhány előzetes találkozás után partneri kapcsolattá alakult át. Ma pedig élő kapcsolatként jelentkezik két dinamikusan fejlődő település életében.

Mindkét városban az együtt cselekvés kifejeződése a gazdasági síkon, az iskolák, az egyesületek és a múzeumok, a tűzoltó testületek és a baráti társaságok között, valamint még sok más területen kialakult kapcsolatok. Éppen az 1999-es esztendőben, amikor a Budaörs és Bretzfeld közötti partneri kapcsolat 10 éves fennállását ünnepeljük, drámai módon vált nyilvánvalóvá, hogy milyen fontos az állandó fáradozás a népek közötti megértésért, amely végső soron Európa államainak összekapcsolódását és az emberek egymás közötti szoros kapcsolatát eredményezi. Ha ez alatt a tíz év alatt csak egy kevéssel hozzájárultunk ahhoz, hogy átlépjünk bizonyos határokat, és a mindkét oldalon fennálló hamis előítéleteket és értékítéleteket eltávolítsuk, akkor mégis sokat értünk el.

Kívánom mindnyájunknak, hogy sikerüljön a partneri kapcsolatot jelképező — most még ifjú, de rendesen növekvő — tölgyfát mindkét településünk örömére kiterebélyesíteni. Az ebből adódó esélyek és lehetőségek kiaknázására mind nekünk, mind pedig az utánunk jövő generáció számára lehetőség van.

10 JAHRE PARTNERSCHAFT ZWISCHEN BUDAÖRS UND BRETZFELD — 10 JAHRE BEITRAG ZUR VÖLKERVERSTÄNDIGUNG UND ZUM FRIEDEN

Begrüßungsworte Thomas Föhls, des Bürgermeisters von Bretzfeld

In den Worten dieser Überschrift ist viel von dem enthalten, was die Entwicklung und Bedeutung der Partnerschaft zwischen Budaörs und Bretzfeld kennzeichnet und wie sie sich nun 10 Jahre später in lebendiger Form uns präsentiert.

10 Jahre sind genau genommen eigentlich noch gar keine lange Zeit.

Wer hätte sich aber getraut, im Jahre 1979 10 Jahre in der Vorschau den Abschluß einer Vielzahl von Städtepartnerschaften zwischen ungarischen und deutschen Gemeinden vorherzusagen? Wahrscheinlich die wenigsten unter uns. Genau dies zeigt allerdings, welch großer Wandel in den Beziehungen zwischen beiden Staaten eingetreten ist und wie groß die Chancen und Möglichkeiten für unsere Bürger geworden sind, einander kennenzulernen, Vorurteile auszuräumen, Freundschaften aufzubauen und damit ein klein wenig zur Völkerverständigung und zur Festigung des Friedens im Herzen von Europa beizutragen.

Was als zartes Pflänzchen begann, im Jahre 1989 nach einigen vorhergehenden Kontakten in eine Partnerschaft gemündet ist, präsentiert sich uns heute als eine lebendige Beziehung zwischen zwei attraktiven, aufstrebenden Gemeinden.

Begegnungen auf kommunaler Ebene, Beziehungen zwischen Schulen, Vereinen, Museen, der Feuerwehr, den Freundeskreisen hier und dort und vieles andere mehr sind Ausdruck des Miteinanders.

Gerade das Jahr 1999, in dem wir nun das 10jährige Bestehen der Partnerschaft zwischen Budaörs und Bretzfeld miteinander feiern, hat aber auch auf dramatische Weise offenbart, wie wichtig ein ständiges Bemühen um Völkerverständigung, um ein Zusammenwachsen der Staaten von Europa und enge Beziehungen der Menschen untereinander letztendlich sind. Sollten wir in diesen 10 Jahren ein klein wenig dazu beigetragen haben, Grenzen zu überwinden und gegenseitig bestehende falsche Vorstellungen und Werturteile zu beseitigen, so konnten wir doch viel erreichen.

Ich wünsche uns allen, daß es gelingen möge, den jetzt noch jungen, aber schon mit ordentlichem Wurzelwerk versehenen Baum der Partnerschaft zwischen unseren beiden Gemeinden gedeihlich fortzuentwickeln. Die Chancen und Möglichkeiten, die sich daraus ergeben, bestehen zuerst und vor allem für die nach uns kommenden Generationen.

Szívből jövő köszönetet szeretnék mondani mindazoknak, akik a partneri kapcsolat felépítésében és kiépítésében fáradhatatlan munkát vállaltak. Ez a szellem legyen a jövendő években és évtizedekben itt és ott is kézenfekvő. Akkor együtt jó úton járunk.

A 10 éves jubileum alkalmából szeretném átadni Bretzfeld város egész polgársága szívélyes jókívánságait Budaörs város minden polgárának.

Partneri elkötelezettséggel az Önök

Thomas Föhl polgármestere

Bretzfeld, 1999. június 28-án

Bretzfeld, 1989

Ein herzliches Dankeschön möchte ich aussprechen all denjenigen, die beim Auf- und Ausbau der Partnerschaft unermüdliche Arbeit geleistet haben. Möge dieser Geist auch in den kommenden Jahren und Jahrzehnten hier wie dort vorhanden sein, so sind wir miteinander auf einem guten Weg.

Die herzlichen Glückwünsche zum 10jährigen Jubiläum darf ich im Namen der gesamten Bürgerschaft der Gemeinde Bretzfeld allen Bürgern der Stadt Budaörs überbringen.

In partnerschaftlicher Verbundenheit

Ihr
Thomas Föhl Bürgermeister

Bretzfeld am 28-sten Juni 1999

Bretzfeld, 1989

10 ESZTENDEJE SZÜLETETT MEG AZ EGYRE ERŐSÖDŐ PARTNERI KAPCSOLAT

Köszöntő a Budaörs-Bretzfeldi partneri kapcsolatok 10 éve emlékkönyvhöz

Írta: Herbert Sickinger

Városaink, Budaörs és Bretzfeld partneri kapcsolatát a Budaörsről elűzött emberek hozták létre, akik Bretzfeldben és környékén új és állandó hazára találtak. Itt Bretzfeldben találkoznak évenként a templomavatás ünnepén, a „Kiritog"-on. Így szinte szükségszerű következménye volt ezeknek a találkozásoknak, hogy a két település egymásra talált. Természetesen ezt a gondolatot a nyolcvanas évek közepén még nem lehetett egyszerűen megvalósítani. Hiszen a két állam vezetése és ezáltal népeink ideológiája is ugyancsak távol állt egymástól... És mégis! az első kapcsolatokat nagy meglepetésünkre és örömünkre a körülményekhez képest gyorsan és problémamentesen teremtettük meg, melyért ma is és egyre inkább hálásak vagyunk az akkori tanácselnöknek, Fehérváry Jánosnak. Az ő akkori, a későbbi időszakot megelőző alapmagatartása mértékadó volt egy hivatalos partneri kapcsolat létrejöttéhez a két település között néhány évvel később, mégpedig 1989 májusában.

Számosan látogattak a közbenső időben innen oda és onnan ide. A találkozások egymás kölcsönös megbecsüléséhez, más életmódok megértéséhez és más gondolatokhoz vezettek — és ami engem nagy megelégedéssel tölt el — gyakran maradandó és szilárd barátságokhoz. Hogy ezt elérjük, ez volt az egyik legfőbb célja az akkori partneri kapcsolat nyilatkozatának, melyet a hivatalos okmányokban mindkét nyelven rögzítettünk. Kölcsönös segítség és támogatás iskolai, gazdasági és társadalmi területen, ezek adták az elmúlt 10 év kereteit. Mindez elmozdíthatatlan alkotórésze legyen és maradjon a nagy körben az európai és az egész világon ható gondolatnak, a népek megértésének.

Mindez a szellemi támogatás mellett állandó anyagi támogatást is igényel. Erre figyelmeztetek minden felelős személyiséget, mert ha a lakosság saját ereje erre nem elég, hogy partnerségi célokat mozgasson és előbbre vigyen, nyújtsanak segítséget a szükséges eszközökkel. Ha ilyen segítség időnként a valódi szükséglet szerint valóban és hatékonyan megvalósul, mindez gyakran váratlanul nagy és sokoldalú egyéni teljesítményre sarkall és bíztat.

10 JAHRE BILDEN DAS FUNDAMENT EINER SICH FESTIGENDEN PARTNERSCHAFT

Grußwort für das Festbuch zum 10jährigen Bestehen der Budaörs–Bretzfelder Partnerschaft

Geschrieben von Herbert Sickinger

Unsere Städtepartnerschaft zwischen Budaörs und Bretzfeld geht auf die aus Budaörs vertriebenen Menschen zurück, die in und um Bretzfeld ihre neue und bleibende Heimat gefunden haben. Hier in Bretzfeld treffen sie sich zur Kirchweih, ihrem „Kiritog" alljährlich, und so war es fast zwangsläufige Folge dieser Begegnungen, daß auch die beiden Kommunen zueinander fanden. Freilich war dieser Gedanke schon Mitte der achtziger Jahre nicht gerade einfach zu verwirklichen, lagen doch die Ideologien unserer Staatsführungen und damit auch unserer Völker weit auseinander...

Und doch! die ersten Kontakte wurden zu unserer großen Überraschung und Freude verhältnismäßig rasch und unproblematisch geknüpft, wofür heute noch und mehr denn je dem damaligen Ratsvorsitzenden Fehérváry János dankbar sind. Seine der damaligen Zeit vorauseilende Grundhaltung war maßgeblich für das Zustandekommen einer offiziellen Partnerschaft zwischen den beiden Kommunen wenige Jahre später, nämlich im Mai 1989.

Viele Menschen kamen in der Zwischenzeit von hier nach dort und von dort hierher. Begegnungen führten zu gegenseitiger Achtung, zum Verstehen anderer Lebensweisen und anderer Gedanken, und — was mich mit großer Befriedigung erfüllt — oft zu bleibenden und festen Freundschaften. Dies zu erreichen war eines der hoch gesteckten Ziele unserer damaligen Partnerschaftserklärung, die in den offiziellen Urkunden in beiden Sprachen festgeschrieben worden sind. Gegenseitige Hilfe und Unterstützung im schulischen, wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Bereich flankieren die vergangenen 10 Jahre. Sie bedürfen selbstverständlich ständiger Pflege, Festigung und Erneuerung, damit unsere Partnerschaft unverrückbarer Bestandteil im großen Kreis europäischer und weltweiter Völkerverständigung werden und bleiben kann.

Dies bedarf neben ideeller auch stets materieller Förderung. Und so rufe ich alle Verantwortlichen auf, denn, wenn eigene Kräfte der Bevölkerung nicht ausreichen, partnerschaftliche Ziele zu bewegen und weiter voran zu bringen, mit erforderlichen

Legyenek készek az emberek a jövőben is Budaörsön és Bretzfeldben arra, hogy a megkötött partneri kapcsolatot saját teljesítményük segítségével nemcsak gondolatilag képviseljék, hanem egyenként és a közösségekben, annak elmélyítésén és kitágításán dolgozzanak. Akkor mindazt elérhetjük és megtarthatjuk, melyet némelyek a partnerségi okmány aláírásakor 1989-ben csak víziónak tekintettek.

Ebben az értelemben kívánok továbbra is jó, meghitt és egyben vidám együttmunkálkodást partneri kapcsolatunk további közös útján.

Bretzfeld, 1999 júliusában

Minden rendben - Budaörs, 1989
Alles in Ordnung - Wudersch, 1989

Mitteln Hilfestellung zu leisten. Wenn solche Hilfen zu Zeiten echten Bedarfs auch tatsächlich und effizient geleistet werden, bilden sie Ansporn udn Aufmunterung für oftmals unerwartet große und vielseitige Eigenleistung.

Mögen auch in weiterer Zukunft stets und verstärkt Menschen sowohl aus Budaörs wie aus Bretzfeld bereit sein, die eingegangene Partnerschaft mittels ihrer Eigenleistung nicht nur gedanklich zu tragen, sondern einzeln oder gemeinschaftlich an ihrer Vertiefung und Erweiterung zu arbeiten. Dann wird das erreicht und erhalten werden, was mancher bei der Unterzeichnung der Partnerschaftsurkunde 1989 noch als Vision bezeichnete.

In diesem Sinne wünsche ich weiterhin ein gutes, vertrauensvolles und auch fröhliches Miteinander auf dem gemeinsamen weiteren Weg unserer Partnerschaft.

Bretzfeld im Juli 1999

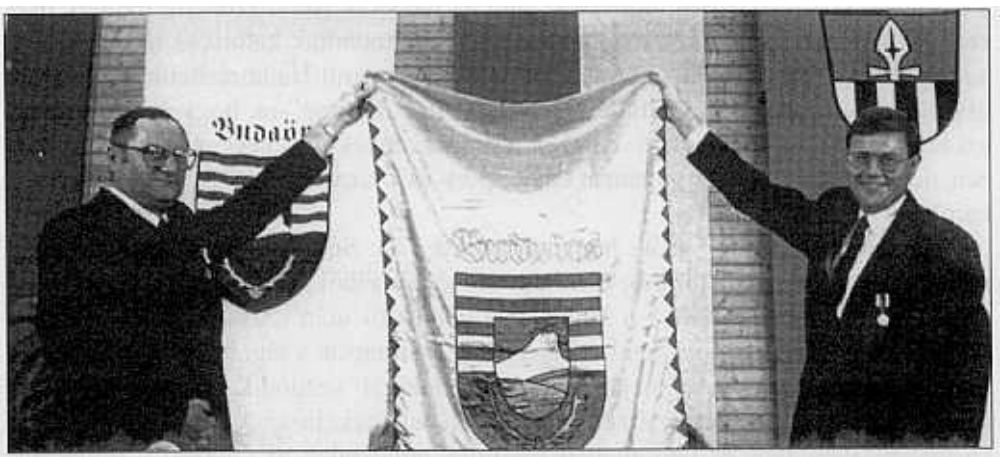

Zászlóadományozás — Bretzfeld, 1989
Die Übergabe der Fahne — Bretzfeld, 1989

Gr. BERCSÉNYI ZSUZSANNA
VÁROSI KÖNYVTÁR
93818
BUDAÖRS

TÍZ ÉVES A BRETZFELD–BUDAÖRS PARTNERKAPCSOLAT

Írta: Prach János

Tíz éves a partneri kapcsolat Bretzfeld–Budaörs és Budaörs–Bretzfeld között, egy gyorsan eltelt időszak, melyben azonban sok minden kialakult. A partneri kapcsolatot számos kontaktus határozta és határozza meg, kulturális találkozások, tartós, értékes kapcsolatok a két település polgárai között, amely nyereség minden résztvevő számára.

Hogyan alakult ez ki? A német lakosság elűzése Magyarországról 1946 januárjában Budaörsön kezdődött. Megközelítően 8000 budaörsinek kellett szülőfaluját elhagynia, és hét transzportban Németországba szállították őket. Ott széles körzetben szétszórták őket az amerikai megszállási zónában, Württembergben és Észak-Badenben. Az elűzötteknek, akik addig több mint kétszáz év során kialakult jól működő faluközösségben éltek, egyetlen éjszakán elszakították a gyökereit. Arra kényszerültek, hogy idegenben másképp rendezzék életüket, terveiket, és ott új életkörülményeket alakítsanak ki. A nyomorúság kezdetben nagy volt. Különösen súlyosan nehezedett mindez az idősebbekre, akik rendkívüli módon szenvedtek hazájuk elvesztése és a honvágy miatt.

Az első kisebb honi találkozókat kezdetben mindenkor vasár- és ünnepnapokon a befogadó közösségekben rendezték, ahol az emberek istentiszteletre gyűltek össze. Gyakran evangélikus falusi templomokban is mondtak katolikus miséket. Már a negyvenes évek vége felé a budaörsiek a Neckar menti Haßmersheimben gyűltek össze templomavató otthoni ünnepségükre, az ún. „Kiritog"-ra, hogy ünnepeljenek, ezt tették aztán minden évben. Később a rendezvényekre a Neckar menti Lauffenben, majd 1979-től az akkor újonnan épült Sport- és Ünnepi Csarnokban, Bretzfeldben került sor.

A budaörsi „Kiritog" azóta hagyományossá vált. Sok száz honfitárs találkozik ezen a napon Dél-Németország távolabb fekvő részeiből, külföldről és a tengerentúlról, mindenhonnan, ahová a budaörsiek a háború után szétszóródtak. A keleti határok megnyitása óta ugyancsak megjelennek honfitársak a régi hazából is. A templomszentelés ünnepsége ünnepélyes istentisztelettel kezdődik, a régi templomi dalokkal, melyeket a budaörsi zenekar kíséretével énekelnek. Az ezt követő szórakoztató részben zene és tánc mellett felújítják emlékeiket az Óhazáról. Elmesélik hétköznapjaikat, és egy kissé büszkén és hálásan beszámolnak az új hazában átélt beilleszkedésről és a befogadásukról.

ZEHN JAHRE PARTNERSCHAFT BRETZFELD–BUDAÖRS

Geschrieben von Hans Prach

Zehn Jahre Partnerschaft Bretzfeld–Budaörs und Budaörs–Bretzfeld, eine Zeit, die schnell vergangen ist, in der aber vieles bewegt wurde. Die Partnerschaft war und wird geprägt durch zahlreiche Kontakte, kulturelle Begegnungen, wertvolle dauerhafte Verbindungen zwischen den Bürgern beider Gemeinden — ein Gewinn für alle Beteiligte.

Wie kam es dazu? Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung in Ungarn hatte im Januar 1946 in Budaörs begonnen. Nahezu 8000 Budaörser mußten ihr Heimatdorf verlassen und wurden in sieben Transporten nach Deutschland verfrachtet. Dort brachte man sie weit verstreut in der amerikanischen Besatzungszone, in Württemberg und in Nordbaden unter. Die Vertriebenen, welche in einer mehr als 200 Jahre entwickelten funktionierenden Dorfgemeinschaft lebten, waren über Nacht entwurzelt und gezwungen, in der Fremde ihre Lebensplanung anders zu ordnen und sich dort eine neue Existenz aufzubauen. Die anfängliche Not war groß. Besonders hart traf es die älteren unter ihnen, sie litten sehr unter dem Verlust der Heimat und dem Heimweh.

Die ersten kleineren Heimattreffen wurden anfangs jeweils an den Sonn- und Feiertagen in den aufnehmenden Gemeinden abgehalten, wo sich die Menschen zum Gottesdienst eingefunden hatten, oft wurde in der evangelischen Dorfkirche eine katholische Messe gelesen. Bereits Ende der 40er Jahre trafen sich die Budaörser im Mai in Haßmersheim a. N., um ihr heimatliches Kirchweihfest, den „Kiritog" zu feiern und dann alle Jahre wieder. Später wurde die Veranstaltung in Lauffen a. N. und ab 1979 in der damals neu errichteten Sport- und Festhalle in Bretzfeld abgehalten.

Der „Budaörser Kiritog" ist seither zur Tradition geworden. Viele hunderte Landsleute treffen sich an diesem Tag aus weiten Teilen Süddeutschlands, aber auch aus dem Ausland und aus Übersee, wohin die Budaörser nach dem zweiten Weltkrieg verstreut wurden. Seit der Öffnung der Grenzen im Osten sind ebenfalls Landsleute aus der alten Heimat zugegen. Das Kirchweihfest beginnt mit einem feierlichen Gottesdienst, bei dem die alten Kirchenlieder, begleitet von der Budaörser Heimatkapelle, gesungen werden. Anschließend, im geselligen Teil, bei Musik und Tanz werden die Erinnerungen an die alte Heimat aufgefrischt. Man erzählt sich alltägliches und berichtet ein klein wenig stolz und dankbar über das gute Einleben und das Angenommensein in der neuen Heimat.

A budaörsiek hosszú évek óta Bretzfeld városától jelentős támogatásban részesültek. Amikor a korábbi polgármester, Herbert Sickinger a Matthias Schmidttel folytatott beszélgetésektől indíttatva kifejezte azt a kívánságát, hogy szívesen megismerkedne az óhazával, konkrétan Magyarországon Budaörssel, a Budaörsi Honi Egyesület mai elnöke, Matthias Schmidt közvetítette ezt a kívánságot Budaörs város akkori tanácselnökének, Fehérváry Jánosnak. Sickinger polgármester örömmel fogadta a meghívást Budaörsre. A Honi Egyesület képviselőivel együtt Matthias Schmidt, Andreas Bauer és Hans Prach, továbbá az „Unsere Post" hazai újság szerkesztője, Taffener úr, felvették a kapcsolatot Budaörs felelős vezetőivel. Augusztusban azután eljött Fehérváry tanácselnök a nejével az új bretzfeldi városháza épületének felavatására, és eltöltött néhány, gazdag tapasztalatot nyújtó napot a közösségben.

Ez időtől kezdve mind gyakrabban került sor látogatásokra, kölcsönös kulturális rendezvényekre. Ismeretségek születtek, barátságok szövődtek. Végül is ezek a kapcsolatok tették lehetővé a partneri szerződés aláírását a két közösség között. A partneri kapcsolatot 1989. május 13-án a Brettach-csarnokban kötötték meg. Azóta ez a partneri kapcsolat sokféle módon működik. A számos közös tevékenységről mindkét település állandóan tájékoztatja egymást.

A partneri kapcsolat 10 esztendős ünnepségére 1999. május 28-án 130 budaörsi utazott Wittinghoff Tamás polgármesterrel Bretzfeldbe. A közösség és a Budaörsi Honi Egyesület vendégei együtt ünnepelték a bretzfeldiekkel és a több mint 600 egykori budaörsivel az új hazában az ez évi „Kiritog"-ot, valódi hazai kedélyességgel. Ezt a Bretzfeld és Budaörs közötti, példásan élő partneri kapcsolatot a mai bretzfeldi polgármester, Thomas Föhl úr a közösség képviselőtestületével együtt szervezi és ápolja az őszinte barátság szellemében

A kezdeményezők, Herbert Sickinger, szolgálaton kívüli polgármester, a Budaörsi Honi Egyesület elnöke, Schmidt Mátyás és a Budaörsi Honi Bizottság egykori elnöke, Bauer András, Bretzfeldből Wilhelm Kern tanácsos, valamint ugyancsak az egykori tanácselnök, Fehérváry János és Joósz József Budaörsről, továbbá számosan, akiket most nem sorolok fel, ezt a partneri kapcsolatot előkészítették, és 1989-ben megvalósították.

Dicséret, köszönet és elismerés illeti őket fáradozásukért és önzetlen munkájukért. Virágozzon ez a partneri kapcsolat a jövőben is, és kicsiny formájában járuljon hozzá a népek kölcsönös megértéséhez egy mind jobban összekapcsolódó Európában!

Bretzfeld, 1999. július

Die Budaörser haben über viele Jahre hinweg von der Gemeinde Bretzfeld große Unterstützung erfahren dürfen. Als der ehemalige Bürgermeister Herbert Sickinger, angeregt in Gesprächen von Matthias Schmidt, den Wunsch äußerte, er wolle gerne die alte Heimat der Budaörser in Ungarn kennen lernen, übermittelte der heutige Vorsitzende des Budaörser Heimatvereins, Matthias Schmidt, dieses Anliegen dem damaligen Ratsvorsitzenden der Stadt Budaörs, János Fehérváry. Gerne nahm Bürgermeister Sickinger im Juni 1987 die Einladung nach Budaörs an. Zusammen mit den Vertretern des Heimatvereins, Matthias Schmidt, Andreas Bauer und Hans Prach sowie dem Redakteur der Heimatzeitung „Unsere Post" Herrn Tafferner wurden die Kontakte zu den Verantwortlichen in Budaörs geknüpft. Im August kam dann der Ratsvorsitzende Fehérváry mit seiner Gemahlin zur Einweihung des neuen Rathauses nach Bretzfeld und verbrachte dort einige erfahrungsreiche Tage in der Gemeinde.

Seit dieser Zeit kam es immer häufiger zu Besuchen und zu einem kulturellen Austausch, Bekanntschaften ergaben sich, Freundschaften wurden geschlossen. Schließlich ermöglichten diese Verbindungen die Partnerschaftsvereinbarung zwischen den beiden Gemeinden. Die Partnerschaft wurde am 13. Mai 1989 feierlich in der Brettachhalle zu Brezfeld und am 26. Mai im Festsaal des Jókai-Mór-Kulturhauses in Budaörs beurkundet. Seither funktioniert diese partnerschaftliche Verbindung auf vielfältige Weise. Über die zahlreichen Aktivitäten wird in den Gemeinden stets berichtet.

Zur 10-Jahre-Partnerschaftsfeier am 28. Mai 1999 reisten über 130 Budaörser zusammen mit ihrem Bürgermeister Tamás Wittinghoff nach Bretzfeld. Als Gäste der Gemeinde und des Budaörser Heimatvereins feierten sie zusammen mit den Bretzfeldern und mit über 600 Budaörsern aus der neuen Heimat den diesjährigen „Kiritog" in echter heimatlicher Gemütlichkeit. Diese vorbildlich gelebte Partnerschaft zwischen Bretzfeld und Budaörs wird vom jetzigen Bretzfelder Bürgermeister, Herrn Thomas Föhl, und dem Gemeinderat engagiert im Geiste der aufrichtigen Freundschaft gepflegt.

Den Initiatoren, Bürgermeister a. D. Herbert Sickinger, dem Vorsitzenden des Budaörser Heimatvereins Matthias Schmidt, dem ehemaligen Vorsitzenden des Budaörser Heimatkomitees Andreas Bauer, dem Gemeinderat Wilhelm Kern aus Bretzfeld sowie dem ehemaligen Ratsvorsitzenden János Fehérváry und Józsi Joósz aus Budaörs und den vielen anderen nicht namentlich genannten, welche diese Partnerschaft vorbereitet und 1989 verwirklicht haben, sei großes Lob, Dank und Anerkennung für ihre Mühen und die uneigennützige Arbeit ausgesprochen. Möge die Partnerschaft auch weiterhin gedeihen und so im Kleinen zur Völkerverständigung in einem immer weiter zusammenwachsenden Europa beitragen.

Bretzfeld im Juli 1999

EGY KÍVÁNSÁG – A KÍSÉRLET A SZERENCSÉS SIKER

10 éves a Bretzfeld–Budaörs partnerkapcsolat

Írta: Schmidt Mátyás, a Wudersch/Budaörs Honi Egyesület elnöke

Ha a budaörsiek sorsa az elűzetéssel nem is nagyvilági fontosságú, összehasonlítva a világ más komiszabb eseményével, az egyének lelkében mégis mély sebeket ütött. Bénulásként hatott, és az új haza sok jószándékú segítsége ellenére még mindig élt sok budaörsi szívében a vágy: „mi ismét hazamennénk". Hogy azután mi történt azt mi, az élmények őrzői tudjuk csak igazán. Igen korán aktívan bekapcsolódtam a szülőföldi munkába Stuttgartban. Úgy láttam, hogy a bázis a régi haza, itt tudok valamit elérni, az elszenvedett igazságtalanság ellenére én és a szülőföldi közösség néhány mértékadó személyisége a kibékülés kívánságától vezetve, óvatosan kapcsolatokat építettünk a régi hazával. Mint Gerlingen város patronáló tanácsának tagja, mely a patronátust elvállalta Baden-Württemberg országos szövetségében az évek során sok tapasztalatot gyűjtöttem a két évenként megvalósított utak során magyarországi német településeken. Kétségtelenül nem volt világos képünk a kapcsolatfelvételek lehetőségeiről, akár még a járható utat sem láttuk, hogy hogyan haladhatnánk előre. Egyik településtől a másik településig különféle utak mutatkoztak, melyek eredményhez vezettek. Ezeket az utakat az említett utazások során igen gondosan megfigyeltem. A megfontolásokat Budaörs esetében elképzeléseiben mindig az a tény árnyékolta be, hogy Budaörsnek az elűzetés történeti folyamatában különösen keserves jelentősége van. Az a történeti tény, hogy az elűzetés Magyarországon Budaörsön kezdődött.

Ez a kapcsolatfelvétel minden gondolatában és vágyában blokádként hatott bennem, néha kedvetlenné tett. A patronáló tanács 1985-ös, Tolnába, Baranyába, Bácskába vezető magyarországi útja során Pécsett a Nádor Szállóban történeti fontosságú találkozásra került sor a Német Szövetség felelős vezető személyiségeivel. Ez az út olyan eredményes volt, hogy szilárdan hinni kezdtem a kapcsolatfelvétel lehetőségében.

Ezért írtam meg első „privát" levelemet — előzetesen megegyezve Herbert Sickinger polgármesterrel — Fehérváry János tanácselnöknek. A „kis lépéseket" ajánlottam, vagy inkább csak ebben reménykedtem.

Az első találkozás Budaörsön a tanácsházán nagyon meggyőző volt számunkra. Érezni lehetett a beszélgetések során, melyek rendkívül nyitottak voltak, hogy szolíd alapokon a barátság kiépíthető. Az utolsó tíz év ezt bebizonyította. E vissza

EIN WUNSCH – DER VERSUCH – DER GLÜCKLICHE ERFOLG

0 Jahre Partnerschaft Bretzfeld–Budaörs

Geschieben von Matthias Schmidt
Vorsitzender des Heimatverein Wudersch/Budaörs

Wenn das Schicksal der Budaörser durch die Vertreibung, im Verhältnis zu anderen schlimmeren Ereignissen in der Welt, auch nicht von Weltbedeutung ist, so hat es für den einzelnen doch tiefe Wunden geschlagen. Es war wie eine Lähmung und trotz vieler guter Hilfen in der neuen Heimat war in vielen Budaörser immer noch der Wunsch im Herzen „wir kommen wieder Heim". Wie es dann kam, wissen wir Erlebnisträger nur zu gut. Recht früh bin ich die landsmannschaftliche Arbeit in Stuttgart aktiv eingebunden worden. Dort sah ich die Basis in Richtung alte Heimat etwas bewirken zu können. Trotz des erlittenen Unrechts habe ich und einige maßgebende Persönlichkeiten in der Landsmannschaft die Kontakte zur alten Heimat, mit dem Wunsch der Versöhnung, vorsichtig aufgenommen. Als Mitglied des Patenschaftsrates der Stadt Gerlingen, die die Patenschaft über den Landesverband Baden-Württemberg übernommen hat, habe ich im Laufe der Jahre bei den alle zwei Jahre durchgeführten Reisen in ein deutsches Siedlungsgebiet in Ungarn viele Erfahrungen gesammelt. Allerdings gab es über die Möglichkeiten zur Kontaktaufnamen kein klares Bild oder gar einen gültigen Weg wie man vorgehen sollte. Von Gemeinde zu Gemeinde gab es unterschiedliche Wege die zum Erfolg führten. Diese Wege habe ich bei den erwähnten Reisen sehr sorgfältig beobachtet. Die Überlegungen in Richtung Budaörs waren in meinen Vorstellungen stets von der Tatsache überschattet, daß Budaörs im geschichtlichen Ablauf der Vertreibung eine besondere bittere Qualität hat: Die historische Tatsache, daß in Budaörs die Vertreibung in Ungarn begonnen hat.

Dies hat bei allen Gedanken und Wünschen zur Kontaktaufnahme, wie eine Blokade gewirkt, manchmal mutlos gemacht. Die Reise 1985 mit den Patenschaftsrat nach Ungarn in die Tolna, Baranya, Bácska wurde im Hotel Nádor in Pécs zu einer historischen Begegnung mit den verantwortlichen Führungskräften des Deutschen Verbandes. Diese Reise war so erfolgreich, daß ich an eine Möglichkeit zur Kontaktaufnahme fest zu glauben begann.

Darum habe ich den ersten „privaten" Brief an den Ratsvorsitzenden János Fehérváry, in Abstimmung mit Bürgermeister Herbert Sickinger, geschrieben. Ich empfahl, oder erhoffte nur „kleine Schritte".

tekintéskor szükségesnek érzem, hogy nemcsak Fehérváry Jánosnak, hanem Joósz Józsefnek, dr. Lizák Évának, Alt Jánosné Vilmának, dr. Ugróczky Mária asszonynak, Bordás Istvánnak és sokaknak a városházán az akkori nyílt és barátságos találkozásokért köszönetet mondjak. Alig ültettük el a törékeny fácskát Budaörsön és Breztfeldben is, a két városháza élén váltásra került sor. Akkoriban a partneri kapcsolat törékeny növényéért aggódtam. Ma nagy elismeréssel és köszönettel megállapíthatjuk, hogy „1989 szelleme" mindkét városházán tovább élt. Ez a Bretzfeld–Budaörs 10 éves partneri kapcsolatát megörökítő emlékkönyv különböző cikkeiben és dokumentumaiban visszatükröződik. Bár a Budaörs/Wuders Honi Egyesületnek nincs hivatalos osztályrésze a partneri kapcsolatban, mégis azon fáradozott, hogy gondolatokkal álljon elő, mindenekelőtt segítsen a hidak építésében.

Ezt tesszük a jövőben is hálából, hiszen a partneri kapcsolat a mi régi hazánkban számunkra, a Honi Egyesület számára jó alapot kapott. Tapasztaljuk, hogy szívesen látnak minket. E vonatkozásban is jó kapcsolat alakult ki dr. Kovács József Lászlóval, a Franz Riedl Heimatmuseum igazgatójával Budaörsön. Vándorkiállításainkkal különösen gyümölcsöző együttműködést építettünk ki. A megbékélés nyitja volt a helyes út. Így legyen ez a jövőben is.

A 10 éves jubileum alkalmából köszönetet mondok mindenkinek tiszta szívemből, aki kezdeményezésemet jól fogadta és a partneri kapcsolatot megvalósította. Jó tudni azt, hogy a mai felelős személyiségek, Wittinghoff Tamás polgármester és Thomas Föhl polgármester ezeket a baráti kapcsolatokat jó úton vezetik a jövőbe. Sokra becsülöm a baráti kör teljesítményét Breztfeldben és Budaörsön, amelyek Herbert Sickinger és Joósz József vezetésével működnek.

Legyen ez a partneri kapcsolat a jövő generációknak alap a tartós baráti kapcsolatokra egy békés időszakban.

Bretzfeld, 1999 júliusában

Die erste Begegnung in Rathaus in Budaörs hat uns sehr überzeugt. Man spürte in den Gesprächen, die sehr offen waren, daß auf solider Grundlage eine Freundschaft aufgebaut werden kann. Die letzten zehn Jahre beweisen dies. Bei diesem Rückblick ist es mir ein Bedürfnis, nicht nur János Fehérváry, sondern auch Josef Joósz, Dr. Eva Lizák, Dr. Vilma Alt, Frau dr. Ugróczki, István Bordás und vielen auf dem Rathaus für die offene und freundschaftliche Begegnungen damals zu danken. Kaum war das zarte Pflänzchen gesetzt, gab es in Budaörs und in Bretzfeld einen Wechsel an der Spitze in den Rathäusern. Ich habe mir damals Sorgen um das zarte Pflänzchen der Partnerschaft gemacht. Heute können wir mit großer Anerkennung und Dankbarkeit feststellen, daß der „Geist von 1989" in beiden Rathäusern nicht erloschen ist. In verschiedenen Beiträgen in dieser Festschrift und in der Dokumentation „10 Jahre Partnerschaft Bretzfeld–Budaörs" kann man dies nachlesen und betrachten. Der Heimatverein Wudersch/Budaörs hat zwar keinen offiziellen Anteil an der Partnerschaft, hat sich aber bemüht Ideen einzubringen und vor allem geholfen Brücken zu schlagen.

Dies tun wir auch künftig aus Dankbarkeit, denn die Partnerschaft hat in den Beziehungen zu unserer alten Heimat für uns, für den Heimatverein, eine gute Basis bekommen. Wir spüren, daß wir gerne gesehen sind. Aus dieser Beziehung entstand auch der gute Kontakt zu Dr. József László Kovács, dem Direktor des „Franz-Riedl-Museum" in Budaörs. Mit den Wanderausstellungen haben wir eine gegenseitig befruchtende Zusammenarbeit aufgebaut. Der Weg der Versöhnung war der richtige Weg. Möge dies auch in Zukunft so sein.

Ich danke anläßlich des 10jährigen Jubiläums allen, die meine Anregung aufgenommen und die Partnerschaft verwirklicht haben von ganzem Herzen. Es ist gut zu wissen, daß die heutigen Verantwortlichen, Bürgermeister Tamás Wittinghoff und Bürgermeister Thomas Föhl diese freundschaftlichen Verbindungen in eine gute Zukunft führen. Ich habe hohe Achtung von den Leistungen der Freundeskreise in Bretzfeld und Budaörs in der Verantwortung von Herbert Sickinger und Josef Joósz.

Möge diese Partnerschaft den kommenden Generationen eine Grundlage für dauerhafte freundschaftliche Beziehungen in einer friedvollen Zeit sein.

Bretzfeld im Juli 1999

ZEHN JAHRE DER PARTNERSCHAFTLICHEN VERBINDUNGEN DER STÄDTE WUDERSCH–BRETZFELD

Die Chronologie hat auf Aufforderung Tamás Wittinghoff Bürgermeister, dr. József László Kovács Museumdirektor mit der Mitwirkung Frau dr. Kovács dr. Teréz Paulovits zusammengestellt

1986

- Am 16-ten Juni schlägt Matthias Schmidt Journalist — in Wudersch geboren dem Ratsvorsitzenden János Fehérváry vor, die Verbindung der Vertriebenen und den Bewohnern der alten Heimat.
- Am 3-ten November schlägt János Fehérváry in einem Brief daß Bürgermeister Herbert Sickinger mit Matthias Schmidt in nächstem Frühjahr Budaörs besuchen sollen.

1987

- Am 27-ten Februar schickt János Fehérváry eine offizielle Einladung für Herbert Sickinger, für Hans Prach und Matthias Schmidt.
- In einem Brief von 18-ten Mai ruft Sie konkret zum Besuch zwischen 4-ten und 10-ten Juni.

1988

- Es wird ein Partnerschaftsbesuch den Vorstehern der Städte Budaörs und Bretzfeld zur Verwirklichung gemeinsamer Arbeit geplant.
- János Fehérváry besucht mit seiner Familie zwischen 1-ten und 4-ten Dezember Bretzfeld, mit Herbert Sickinger die Verbindungen beider Siedlungen zu planen. Der Bürgermeister von Bretzfeld schickt die Einladung dem Gesangchor Lyra (12–16. Mai 1989).

1989

- 11. Januar Der Bürgermeister von Igersheim schlägt vor und schickt die Einladung für Gesangchor Lyra. Die geplante Zeitpunkt zwischen 16–22. Mai.

BUDAÖRS ÉS BRETZFELD TESTVÉRVÁROSI KAPCSOLATÁNAK TÍZ ÉVE

A kronológiát Wittinghoff Tamás polgármester felkérésére dr. Kovács József László múzeumigazgató állította össze, dr. Kovács Józsefné dr. Paulovits Teréz közreműködésével

1986

- Június 16-án Schmidt Mátyás budaörsi származású újságíró javasolja Fehérváry Jánosnak, Budaörs város tanácselnökének a kitelepítettek és az óhaza lakóinak kapcsolatfelvételét.
- November 3-án Fehérváry János levelében javasolja, hogy a bretzfeldi polgármester, Herbert Sickinger Schmidt Mátyással együtt látogasson el a következő év tavaszán Budaörsre.

1987

- Február 27-én Fehérváry János hivatalos meghívólevelet küld Herbert Sickinger, Prach János és Schmidt Mátyás részére.
- Május 18-án kelt újabb levelében már konkrétan a június 4–10. közötti látogatásra hívja meg őket.

1988

- Mindkét városban a vezetők hivatalos látogatását tervezik, a kölcsönös együttműködés jegyében.
- December 1–4. között Fehérváry János és családja Bretzfeldbe látogat, hogy közösen tervezzék meg Herbert Sickingerrel a két település hivatalos kapcsolatfelvételét. A bretzfeldi polgármester már ekkor elküldi a meghívást a Lyra Dalkör 1989. május 12–16. között tervezett fellépéséhez.

1989

- Január 11-én Igersheim polgármestere javasolja, hogy a Lyra Dalkör náluk is lépjen fel. A javasolt időpont május 16–22.

- Von 22-sten bis zum 27. Februar reiste eine Delegation des Gemeinderates mit 10 Personen nach Bretzfeld. Sie besprechen, die geplante Zahl des Chores Lyra ist in 42 Personen bestimmt.
- Am 2-ten April wünscht die Zeitung Hohenlohekreis die Verbindung beider Siedlungen.

  Am 13-ten Mai unterschreiben in der Brettachhalle Herbert Sickinger Bürgermeister und János Fehérváry Ratsvorsitzende feierlich die Urkunde der Partnerschaft zwischen Budaörs und Bretzfeld.
- Am 26-sten Mai geschiecht die feierliche Unterschrift im Festsaal des Rathauses beider Siedlungen. Die Städte tauschen die Fahnen aus, danach folgt ein kurzes Programm. Fehérváry betont in seiner Rede die einzigartige Wichtigkeit der Beziehung, wünscht in seiner Rede den Austausch der Sportler, der Künstler der wirtschaftlichen Fachleute. Die Bretzfelder machen sich drei Tage lang mit den Budaörsern betraut.
- In der Zeitung der Ungarndeutschen — „Neue Zeitung" — erscheint eine Wertung von József László Kovács: „Die Wurzeln wachsen tief — Mélyek a gyökerek" Er bespricht die neutypische Verbindung der da gebliebenen und der Vertriebenen.
- Zwischen 22–24. November wird in Kulturzentrum Mór Jókai ein Nationalitätentag, ein Wettbewerb veranstaltet. Die Teilnehmer sind die Studenten der hiesigen Schulen und die kleinen Kinder der Kindergärten.

1990

- Aus diesem Jahr finden wir keine Schriften, keine Daten. Die offiziellen Besuche ruhen vorübergehend, wegen der Geschehnisse der Veränderung des politischen Systems, die persönlichen Kontakte beleben aber die Zusammenarbeit.

1991

- Am 30-sten Oktober kommt Bücher — und Kleidergeschenk aus Bretzfeld.

  In diesem Jahre wird am 17-ten Dezember die neugeordnete Ausstellung des Heimatmuseums eröffnet.

1992

- Am Anfang Februar bietet an und ruft Bretzfeld die Künstler von Budaörs zu einer Ausstellung. Die fachliche Zusammenstellung des Stoffes betreut Kunsthistoriker dr. Miklós Losonci. Die „Zeitung des Pester Komitats — Pest megyei Hírlap" teil mit, die Ausstellung wird im Rathaus in Bretzfeld veranstaltet. Ein Katalog zeigt uns die Ausstellung — und die Bilder der Mitwirkenden.

- Február 22–27. között 20 fős budaörsi tanácsi delegáció tartózkodott Bretzfeldben. Megállapodtak abban, hogy a Lyra Dalkör tervezett kiutazó csoportjának létszáma 42 fő lesz.
- Április 2-án a Hohenlohekreis újság cikke sürgeti a két település virágzó kapcsolatának megteremtését.
- Május 13-án Breztfeldben a Brettachhalle-ban Herbert Sickinger polgármester és Fehéváry János tanácselnök ünnepélyesen aláírják Budaörs–Bretzfeld partneri kapcsolatának okmányát.
- Május 26-án a budaörsi tanácsháza dísztermében is sor kerül a partneri kapcsolatokról szóló szerződés ünnepélyes aláírására, amelyet zászlócsere, majd rövid műsor követ. Fehérváry János beszédében méltatja a kapcsolat egyedülálló jelentőségét, és kezdeményezi a sportolók, az amatőr művészek, a gazdasági szakemberek kölcsönös látogatását. A bretzfeldiek három napon át ismerkednek a budaörsiekkel.
- A Neue Zeitung magyarországi német nyelvű hetilapban Kovács József László cikke *„Die Wurzeln wachsen tief — A gyökerek mélyre nőttek"* címen méltatja a két település — az ittmaradtak, az elűzöttek, a magyarok és a németek — új típusú kapcsolatát.

  November 24–25. között Német Nemzetiségi Napokon vetélkedőt rendeznek a budaörsi Művelődési Központban és a Közösségi Házban a helyi iskolák és óvodák fiataljainak részvételével.

1990

- Erről az évről nem lelhetők fel iratok, adatok. A hivatalos találkozások a magyarországi politikai rendszerváltozás eseményei miatt átmenetileg szünetelnek, de a személyes kapcsolatok tovább éltetik az együttműködést.

1991

- Október 30-án könyv- és ruhasegély ajándék érkezik Bretzfeldből.
- December 17-én újra megnyílik Budaörsön az átrendezett Helytörténeti Gyűjtemény.

1992

- Február elején Bretzfeld felajánlja, hogy fogadja a budaörsi képzőművészek anyagát egy kiállításra. A szakmai zsűrizést dr. Losonci Miklós végzi. A Pest Megyei Hírlap közli, hogy a bretzfeldi városházán lesz a kiállítás. A képekről katalógus is készül.

- Am 23-ten April schickt Andreas Wendler die Liste der Teilnehmer des „Kiritogs" nach Bretzfeld. Ausser dem Bürgermeister Tamás Wittinghoff nimmt der Abgeordnete István Bakk, Anton Roth Mitglied der Mindenheitsverwaltung und die Dolmetscherin Mária Bencze teil. Zwei Künstler István Czene und Ágnes Sütő bringen die Bilder der Ausstellung mit einem Pkw, die anderen Künstler fahren mit Autobus.

  Am 27, April wird der Bürgermeister Thomas Wittinghoff zur Einweihung des neuen Gebäudes des Feuerwehrs nach Bretzfeld eingeladen.

  Am 7-ten Mai teilt die Kommission der Deutschen Nationalität mit, daß von der Freundesgesellschaft Budaörs–Bretzfeld 35 Personen nach Bretzfeld fahren, mit der Führung von József Joósz.
- Am 30-sten–31. Mai Ausstellung der Gewerbetreibenden in Bretzfeld. 22 Gewerbetreibenden stellen die Produkte aus. In der Kunstausstellung sind 52 Werke zu sehen, einige werden auf der Stelle davon gekauft.
- Zu dieser Gelegenheit stellt der Dirigent Mátyás Szakály die Geschichte des Gesangchors Lyra — Geschichte der 80 Jahre — zusammen. Daraus geht deutlich hervor, daß in den vergangenen Jahrzehnten sangen Sie bei den Aufführungen der Passionsspiele, bei der Einweihung des Heldendenkmals. Im Jahre 1948 wurde der Chor mit allen anderen Vereinen aufgelöst — sie sangen wieder auf Privatinitiative seit 1984. Von nächstem Jahre bekamen sie im Kulturzentrum Platz, im Jahre 1987 sangen sie in Igersheim. Im Jahre 1989 traten Sie in Bretzfeld auf.
- Es sammelt der Fachzirkel der Gymnasialschüler für Heimatkunde deutsche Volkskunde zu den Preisauschreibungen des Museums für Volkskunde. (Ein Examplar ist in hiesigem Museum zu finden.)
- Am 2-ten Juni trägt auf offizielle Bitte dr. József László Kovács Direktor des Museums zur Gestaltung des Stadtwappens vor. Es schlägt das Komitee der Deutschen Nationalität vor ein Gedenktafel den Vertriebenen zu stellen.
- Am 21-sten Juni werden die Tafel mit den Namen der Vertriebenen, im zweiten Weltkrieg gestorbenen als Ergänzung des Heldendenkmals bei der katholischen Kirche aufgestellt. Darauf sind 475 Namen zu lesen. In der Zusammenstellung der Namensliste Lehrer Andreas Ritter entfaltet eine grosse Mühe — zur Sammlung der Geldmittel hilft Frau Susanna Karly-Berger viel. Die Aufbauarbeiten leitet András Feldhoffer. Zu den Festlichkeiten ist das Heft von dr. József László Kovács Budaörs–Wudersch Sehenswürdigkeiten in der Serie „Landschaften, Zeitalter" in ungarischer und deutscher Sprache erschienen. Tamás Katona Staatssekretär bekam das erste Exemplar. Er hält die Festrede bei der Einweihung der Tafel.

  Am 10. Juli Mehrere deutsche Zeitungen geben Nachricht von der Delegation der Budaörser Sportler — 42 Mitglieder. Leiter der Delegation ist János Kahn Mitglied der Kommission der Deutschen Nationalität. Aus

- Április 23-án Wendler András, a helyi Német Nemzetiségi Bizottság elnöke megküldi a „Kiritog" résztvevőinek névjegyzékét Bretzfeldbe, amely szerint a Wittinghoff Tamás polgármesteren kívül Bakk István képviselő, Roth Antal bizottsági tag és Bencze Mária tolmács vesz részt. Két képzőművész, Czene István és Sütő Ágnes viszi a képeket, a többi kiállító busszal érkezik.
- Április 27-én Wittinghoff Tamás polgármestert meghívják a bretzfeldi tűzoltóság épületének átadási ceremóniájára.
- Május 7-én a Német Nemzetiségi Bizottság bejelenti, hogy a Budaörs–Bretzfeld Baráti Társaságtól Joósz József vezetésével 35 személy utazik Bretzfeldbe.
- Május 30–31-én a budaörsi iparosok kiállításon mutatkoznak be, ahol 22 kisiparos termékeivel jelennek meg. A képzőművészeti kiállításon 52 festmény szerepel három hétig, azok egy részét helyben megvásárolják.
- Erre az alkalomra Szakály Mátyás karnagy összeállítja a Lyra Dalkör 80 éves történetét amelyből kitűnt, hogy az elmúlt évtizedekben — többek között — énekeltek a passiójátékok előadásainál, a hősi emlékmű avatásánál. 1948-ban a dalkört is feloszlatták más egyesületekkel együtt. Magánkezdeményezésre 1984-ben szerveződnek újjá, 1985-től pedig állandó helyük van a Művelődési Központban. 1987-ben Igersheimben már énekelhettek, 1989-ben pedig Bretzfeldben is felléptek.
- A budaörsi gimnázium honismereti szakköre összegyűjti a sváb hagyományokat a Néprajzi Múzeum pályázatára, az anyagok egy részét a Helytörténeti Múzeum kapja.
- Június 2-án a Helytörténeti Gyűjtemény igazgatója, dr. Kovács József — hivatalos felkérésre — javaslatot ad Budaörs címerének megformálására. A Német Nemzetiségi Bizottság az elűzöttek emléktáblájának felállítását javasolja.
- Június 21-én a régi hősi emlékmű kiegészítéseként kerül sor az 1939–1945 között elesett és elhunyt budaörsi személyek nevének megörökítésére. A táblákon 475 név szerepel. A névsor összeállításáért sokat fáradozik Ritter András tanító, a pénz összegyűjtésében Susanna Karly-Berger asszony vállal kiemelkedő szerepet. Az építést Feldhoffer András irányítja. Katona Tamás államtitkár mond ünnepi beszédet. Ő kapja meg dr. Kovács József Budaörs–Wudersch című füzetének első példányát, mely a Tájak–Korok sorozatban, magyar és német nyelven az ünnepségre készül el.
- Július 10-én több német helyi újság hírt ad a 42 fős budaörsi sportolóküldöttség látogatásáról. A csoport vezetője Kahn János, a Német Nemzetiségi Bizottság tagja. Szó esik a diákok cserelátogatásának megvalósításáról is.

tausch der Schüler beider Städte wird auch besprochen. Zwei Nummer der Zeitung des Bretzfelder Rathauses, ebenso „Budaörser Tagebuch — Budaörsi Napló" berichten von Besuch des Bürgermeisters Thomas Föhl in Budaörs.

Im Herbst wird eine Ausstellung „Budaörs Anno" des Heimatmuseums im Kulturzentrum Mór Jókai eröffnet. Aus den Bildern der Ausstellung stellt dr. József Kovács ein Fotobüchlein zusammen.

1993

- 16–19. März. Deutsche Nationalitätentage. In dessen Rahmen werden im Heimatmuseum lokalgeschichtliche Wettbewerbe zusammengerufen. Der neue Vorsitzende des Natinalitätenkomitees, János Maczucza nimmt auch teil. Die Studenten bekommen Büchergeschenke vom Vizepräsidenten, Andreas Feldhoffer.

  22. März. Versammlung der Bretzfeld–Budaörser Freundesgesellschaft. Es wird die Reise zum „Kiritog" (12–16. Mai) besprochen. Es nehmen die Lehrer der Schulen, die Kindergärten-Pedagogen teil. Leiter der Gruppe ist Bürgermeister Tamás Wittinghoff, auch Abteilunsleiter István Bordás und József László Kovács Museumdirektor werden eingeladen.
- In Monat Juni teilt Frau Susanna Karly-Berger mit, daß zwei Pedagogen und drei Studenten eine Einladung auf einige Monate bekommen. Sie teilt mit, die Kolping — Organisation in Göggingen würde zu Weichnachten im Markt Budaörser Handstrickereien zugunsten Budaörs verkaufen. Heimatverein Budaörs aus Bretzfeld teilt mit, daß sie in den Nationalitätentagen im Herbst gerne teilnehmen würden. Wahrscheinlich kommt auch Gesangchor und Trachtengruppe aus Oftersheim mit.
- Am 29. August fahren 25 Schüler zu Sprachübungen nach Bretzfeld. Deutscher Nationalitätenkomitee unterstützt die Reise mit 20 000 Ft.
- Am 6-sten September wird eine deutsche Kindergärtnerin nach Budaörs eingeladen. Spielzeuge werden nach Budaörs geschickt.
- Am 25-sten September werden zum Freundschaftswettbewerb nach Eberstadt Budaörser Athleten (4 Jungen und 4 Mädchen) und die Delegation der Selbstverwaltung eingeladen.
- Von 8-ten bis 14. November Deutsche Nationalitätentage in Budaörs. Heimatmuseum bekommt wertvolle Fotos- und die Videoaufnahme „Budaörs in der alten und neuen Heimat". Dies sind die ersten lokalgeschichtlichen Geschenke. Seitdem tauschen wir unsere Ausstellungen aus.
- Am 11-ten November wird Freundschaftstreffen des Budaörser Nationalitätenkomitees und des Heimatvereins veranstaltet.

A bretzfeldi városházi lap két száma is tudósít Föhl polgármester budaörsi látogatásáról, ugyanígy a Budaörsi Napló is.

Ősszel *Budaörs anno...* címmel kiállítást rendez archív fotókból a Helytörténeti Gyűjtemény és a Jókai Mór Művelődési Ház. A kiállítás anyagából dr. Kovács József készít kiadványt.

1993

- Március 16–19. között Német Nemzetiségi Napok Budaörsön. Ennek keretében felújítják a helytörténeti vetélkedőket a Helytörténeti Gyűjteményben. A vetélkedőt dr. Kovács Józsefné dr. Paulovits Teréz szervezte a gimnázium és a katolikus iskola szakköröseivel, amelyen részt vesz a Német Nemzetiségi Bizottság új elnöke, Maczucza János is. A diákok könyvjutalmat vesznek át Feldhoffer András alelnöktől.
- Március 22-én a Budaörs–Bretzfeld Baráti Társaság közgyűlése, amelyen szó esik a tervezett május 12–16. közötti kirándulásról a kinti búcsú alkalmából. A kiránduláson részt vesznek az iskolák és óvodák pedagógusai, a helyi németség képviselői. A hivatalos küldöttség tagjai Wittinghoff Tamás polgármester, Bordás István csoportvezető és dr. Kovács József múzeumvezető.
- Június hónapban Susanna Karly-Berger asszony közli, hogy meghívnak két tanárnőt és három diákot egy-két hónapra. Bejelenti, hogy a göggingeni Kolping-szervezet a karácsonyi piacon budaörsi kézimunkákat árusítanak Budaörs javára. A Heimatverein Wudersch közzéteszi, hogy részt vennének az őszi nemzetiségi napokon. Ehhez rendezvénytervet kérnek. Valószínűleg velük jönne az oftersheimi énekkar és népviseleti együttes.
- Augusztus 29-én tíz napra 25 tanuló utazik Bretzfeldbe német nyelvgyakorlatra. A Német Nemzetiségi Bizottság 20 ezer Ft-tal támogatta az utat.

  Szeptember 6-án német óvónőt küldenek Budaörsre, játékokat ajándékoznak.

  Szeptember 25-én az Európai Barátsági Futóversenyre — Eberstadtba — a bretzfeldiek atlétákat hívnak (4-4 gimnazista fiút és lányt), valamint a budaörsi önkormányzat delegációját.
- November 8–14. között Német Nemzetiségi Napok Budaörsön. Ekkor kap a Heimatmuseum ajándékba Schmidt Mátyástól színes archív fotókat, valamint a *„Budaörs a régi és az új hazában"* című videofelvételt. (Ez volt az első kinti ajándék a budaörsi múzeumnak. Akkortól kezdődnek a kölcsönös kiállítások.)
- November 11-én a Német Nemzetiségi Bizottság és a Heimatverein első közös baráti találkozója.

- Am 12-ten November geben die Bretzfelder Platzmusik vor dem Mór Jókai Kulturzentrum veranstaltet.
- Am 13. November Binkelball im Kulturhaus. Musik wird dazu von den Bretzfelder Freunden gegeben. Kulturprogramm und Freundschaftstreffen werden im Mór Jókai Kulturzentrum.
- Am 25. November schickt der Bürgermeister von Bretzfeld eine Einladung dem Bürgermeister von Budaörs auf die festliche Veranstaltung Bretzfeld–Pretzfeld. Der Vorsitzende des Heimatvereins Budaörs Matthias Schmidt konzentriert das Kulturprogramm von Bretzfeld auf die Deutsche Nationalitätentage, beinahe 60 Personen kämen nach Ungarn. In gemeinsamen Gottesdienst singen sie deutsch mit der Begleitung der Kapelle.

1994

In der Zeitung Unsere Post erscheint Hans Prachs Artikel von dem Musikleben des alten Budaörs.

Am 3-ten Februar wird der Brief von Matthias Schmidt gelesen — was er zu dr. József László Kovács schrieb. Er gibt jetzt zuerst Nachricht darüber,daß Sie das Kreuz auf dem Steinberg wieder aufstellen wollen. Die Elemente schenken der Stadt die Gebrüder Konrad. (Das Kreuz wurde in den 50-er Jahren mit dem Vorwand „Eisensammlung" entfernt.)

- Am 7-ten bis 9. März Deutsche Nationalitätentage — Lehrer und der Bürgermeister werden aus Bretzfeld eingeladen.

  Am 9. März kommt ein Brief von Matthias Schmidt — er schreibt seine Pläne von der Beförderung der Elemente des Kreuzes auf den Steinberg.
- Von 11. bis 13. März sind Gäste aus Bretzfeld und Augsburg in Budaörs. Matthias Schmidt bringt die Ausstellung über Wein und Pfirsichbau ins Heimatmuseum.
- In Monat Mai fährt eine Delegation aus Budaörs nach Bretzfeld zur Eröffnung der neuen Ausstellung des Heimatvereins. Matthias Schmidt eröffnet die Ausstellung in Aula des Rathauses in Bretzfeld die Ausstellung „Wein und Pfirsichbau in Budaörs". Teilnehmer sind Vize-Bürgermeister dr. Péter Keszy-Harmath, Nelu Bradean Ebinger, Kálmán Bor und dr. József Kovács.
- In Monat Mai beginnen die Verhandlungen mit der GmBH Brauner von der Wiederherstellung des Alten Friedhofes. Der Unternehmer überreicht seine Vorschläge dem Komitee der Deutschen Nationalität.
- Die Deutsche Minderheit bittet das Heimatmuseum, eine Ausstellung aus der Vergangenheit der Musik in Budaörs zusammenstellen. Die Kommission entscheidet über die Personen — die zum Kiritog hinausfahren — Sie sind mit der Neuaufstellung des Kreuzes auf dem Steinberg einvertstanden. Die Vorschläge muß man mit dem Amt der Umgebungschutz besprechen.

November 12-én a Jókai Mór Művelődési Ház előtt a Bretzfeld–Heimatverein zenekar térzenét ad.

November 13-án a Művelődési Házban batyusbált rendeznek, amelyen a zenét a B.–Heimatverein zenekar szolgáltatja. Mind az előadásra, mind a baráti találkozóra a Jókai Művelődési Házban kerül sor.

- November 25-én a bretzfeldi polgármester meghívja a budaörsi polgármestert Bretzfeld és Pretzfeld 25 éves kapcsolatának ünnepi rendezvényére. A Német Nemzetiségi Napokra összpontosítja Schmidt Mátyás a bretzfeldiek kulturális bemutatóját. Közel hatvanan érkeznek, köztük az énekkar és a zenekar is. A közös istentiszteleten németül énekelnek a zenekar kíséretével.

1994

Februárban az Unsere Post cikkében Prach János az egykori német zenei életről ír.

Február 3-án a Német Nemzetiségi Bizottság ülésén felolvassák Schmidt Mátyás levelét, melyet dr. Kovács Józsefhez címzett. Ebben írt először arról, hogy a Konrád-testvérek keresztet ajándékoznak a Kőhegyre. (A keresztet az 1950-es években vasgyűjtés ürügyén távolították el.)

Március 7–9. között a Német Nemzetiségi Napokon bretzfeldi pedagógusokat látnak vendégül, és meghívják a polgármestert.

Március 9-én Schmidt Mátyás megírja a Német Nemzetiségi Bizottságnak a kőhegyi kereszt Budaörsre történő szállításának körülményeit.

- Március 11–13. között bretzfeldi és augsburgi vendégek Budaörsön. Ekkor hozza — ígérete szerint — Budaörsre Schmidt Mátyás a bretzfeldi kiállítás anyagát az őszibarack és szőlő témakörben a Heimatmuseumba.

Májusban budaörsi küldöttség utazik Bretzfeldbe a Heimatverein kiállítás megnyitására, amelyet Schmidt Mátyás a városháza aulájában nyit meg. Részt vesznek dr. Keszy-Harmath Péter, Bradean-Ebinger Nelu, Bor Kálmán és dr. Kovács József. A kiállítás témája „A budaörsi bor és őszibarack".

Május hónapban megkezdődnek a tárgyalások a Brauner Kft.-vel az Ótemető helyreállítása ügyében. A vállakozó átadja javaslatát a Német Nemzetiségi Bizottságnak.

A Német Nemzetiségi Bizottság kéri a Heimatmuseumot, szervezzen kiállítás Budaörs zenei múltjáról. A bizottság határoz a „Kiritog"-ra kiutazó személyekről. Helyeslik a kereszt helyreállítását a Kőhegyen, amelyet egyeztetni kell a Környezetvédelmi Hivatallal.

Am Frohnleichnamstag wird die periodische Ausstellung „Budaörser Wein und Obst" im Heimatmuseum eröffnet. Die Ausstellung wird aus den Sammlungen beider Museen zusammengestellt.

Am 16-ten Juni schlägt dr. József Kovács in der Sitzung des Deutschen Nationalitäten Komitees vor, die Sammlung soll den offiziellen Namen mit dem Namen dr. Franz Riedl, des ausgezeichneten Historikers und Ethnographen aus Budaörs ergänzen. Am 22-sten Juni bejaht und findet den Vorschlag die Deutsche Minderheit richtig.

- Am 30. Juni kommt ein Brief von Bürgermeister Thomas Föhl, Sie nehmen gerne in den Festlichkeiten des 5 Jahre — Jubileums gerne teil. Das Komitee der Deutschen Minderheit bespricht am 23. August das Programm der Festlichkeiten und bestimmen die Namensliste der einladenden Persosnen. Es erscheinen auch die Gäste vom Heimatverein.

Tamás Wittinghoff Bürgermeister von Budaörs schickt die Einladungen der deutschen Gäste, auch der Altbürgermeister Herbert Sickinger und Leiter des Heimatvereins Matthias Schmidt werden eingeladen.

Am 11-ten und 12-ten November Deutsche Nationalitätentage. Das Gymnasium wartet Studenten aus Bretzfeld. József Joósz würdigt die Ergebnisse der fünfjährigen Partnerschaft in der Versammlung des Deutschen Nationalitäten Komitees.

1995

Der Name des Museum ist offiziell Franz Riedl Heimatmuseum.

Am 26. Januar Brief des Bürgermeisters in Namen der „Stiftung für Budaörs" zur Aufstellung des Kreuzes auf dem Steinberg an Matthias Schmidt gerichtet.

- Am 16. Februar Matthias Schmidt schreibt über die Aufstellung des Kreuzes — über Förderung — und Aufstellung. Über Teilfragen der Aufstellung an die Budaörser Stadtleitung.
- Am 4-ten April ladet Matthias Schmidt Tamás Wittinghoff Bürgermeister als Ehrengast zum „Kiritog" (20. Mai) und zur Ausstellung am 13. September ein. Zum „Kiritog" organisiert die Budaörs–Bretzfelder Freundesgesellschaft einen Ausflug mit Autobus.
- Am 28-sten April kommt ein neuer Brief von Matthias Schmidt wegen der Aufstellung des Kreuzes auf dem Steinberg er schreibt auch über Einzelfragen.

In Monat Mai wird die Preisarbeit der Katholischen Mindszenty József Grundschule über die Kreuze in Budaörs ins Ethnographisches Museum eingereicht damit erreichen Sie den II. Landespreis. Fachzirkelleiter ist Frau Kovács, Dr. Teréz Paulovits.

- Úrnapján megnyílik a Heimatmuseumban „A budaörsi bor és őszibarack" című időszaki kiállítás. A kiállítást a két gyűjtemény anyagából állították össze. Jelen vannak a Heimatverein itt vendégeskedő tagjai is.
- Június 16-án a Német Nemzetiségi Bizottság ülésén dr. Kovács József múzeumigazgató javasolja, hogy a gyűjtemény egészítse ki nevét dr. Riedl Ferenc, a jeles budaörsi származású történész, néprajzos nevével. Június 22-én az előterjesztést a Német Nemzetiségi Bizotság elfogadja.
- Június 30-án levél érkezik a bretzfeldi polgármestertől, hogy szívesen részt vesznek az ötéves évfordulós ünnepségeken. Az ünnepségekről a Német Nemzetiségi Bizottság is tanácskozik augusztus 23-án a Heimatmuseumban, és kialakítják a meghívandók névjegyzékét.
- Wittinghoff Tamás polgármester meghívja a Német Nemzetiségi Napokra a német vendégeket: Thomas Föhlt, az új bretzfeldi polgármestert, valamint elődjét, Herbert Sickingert és Schmidt Mátyást.
- November 11–12-én Német Nemzetiségi Napok. Bretzfeldi diákokat vár a budaörsi gimnázium. A Német Nemzetiségi Bizottság ülésén Joósz József az ötéves kapcsolatokat méltatja.

1995

- Január 1-jén a budaörsi múzeum neve, hivatalosan Riedl Ferenc Helytörténeti Gyűjteményre változik.
- Január 26-án a kőhegyi kereszt ügyében — a Budaörsért Alapítvány nevében — Wittinghoff Tamás levelet ír Schmidt Mátyásnak.
- Február 16-án a kőhegyi kereszt elkészítése, szállítása, felállítása ügyében Schmidt Mátyás levelet ír a budaörsi vezetésnek.
- Április 4-én Schmidt Mátyás meghívja Wittinghoff Tamás polgármestert a „Kiritog"-ra (május 20.) és a kiállításra (szeptember 13.) díszvendégként. A „Kiritog"-ra a Budaörs-Breztfeld Baráti Társaság autóbuszos kirándulást szervez.
- Április 28-án Schmidt Mátyás újabb levele a kőhegyi kereszt ügyében, a felállítás részletkérdéseiről.
- Májusban elkészül a német vallási hagyományokat feldolgozó munka a Néprajzi Múzeumnak, amellyel II. díjat érdemel ki a Mindszenty Iskola honismereti szakköre. (Szakkörvezető dr. Kovács Józsefné dr. Paulovits Teréz)
- Június 2-án hozzák a kőhegyi keresztet, melyet helikopterrel emelnek a helyére.

- Am 2-ten Juni werden die Teile des Kreuzes nach Budaörs gebracht — der mit einem Hubschrauber auf seinen Platzt eingehebt und befestigt wird.
- Am 17-ten Juni übernimmt das Kreutz der Bürgermeister. Die Einweihung geschieht um 16 Uhr, es singen die Mitglieder der Lyra, Festrede halten Tamás Wittinghoff, Pál Kósa, Matthias Schmidt. Die Einweihung geschieht in Rahmen eines ökumenischen Gottesdienstes vom katholischen Pfarrherrn, von dem evangelischen und reformierten Prediger. Die Zeitung „Budaörser Tagebuch" (Budaörsi Napló) bringt Bericht von den erhebenden Geschehnissen.
- Am Frohnleichnamstag eröffnet das Heimatmuseum die Ausstellung über „Die Begegnungen der Generationen", in gemeinsamer Organisation mit Bretzfeld. Bei der Eröffnung erscheinen auch die deutschen Gäste. In der Ausstellung waren 116 Gruppenfotos zu sehen. Eine alte Tradition der Stadt ist das Treffen der Jahrgänge die in einem Jahr geboren sind. Wir erschliesen mit gemeinsamen Ausstellungen einander zu helfen mit dauerhaften Ausleihungen.
- Von 23-ten bis 25-ten Juni werden zum Fussballspiel zwei Gruppen, die 14–15 Jährigen, und die 16–18 Jährigen nach Bretzfeld eingeladen, zusammen 30 Studenten mit 6 Begleitern.

  Am Ersten Juli bedankt Tamás Wittinghoff Bürgermeister den Gebrüdern Konrád die geleistete Hilfe bei der Transportierung des Kreuzes.
- Am 22-sten Oktober geschehen die Wettbewerbe der Deutschen Minderheit für Jugendlichen von der Vergangenheit von Budaörs. (I. Preis József Mindszenty Katholische Elementarschule.)
- Am 26-sten Oktober teilt der Bürgesmeister von Bretzfeld mit seinen Kollegen von Budaörs mit, daß zu den Nationalitätentagen eine Delegation mit sech Personen nach Budaörs fährt. Unterkunft in der Pension Tichy.

  Von 10-ten bis 11. November Budaörser Nationalitätentage, es treten die Gruppen der Minderheit auf, danach der 11 Schwabenball. Es singt Gesangchor Lyra. Die Delegation aus Bretzfeld besichtigt das Kreuz auf dem Steinberg, das Warenhaus Metro, die königliche Burg und die Basilika in Pest. Freundschaftstreffen im Gasthaus Kapsreiter, Weinprobe im Gemeinschftshaus.
- In einer Versammlung der Minderheiten Selbstverwaltung wird vorgeschlagen, man soll die Ethnographie-Chronik von Michael Ritter herausgeben, die die Traditionen der Stadt zusammenfasst. Zur Übersetzung wird von Imre Ritter Museumdirektor Kovács gebeten. Dr. József Kovács verspricht sachgemässe Übersetzung der Handschrift in ungarischer Sprache.
- Amt für Denkmalpflege teilt mit, daß sie fünf Jahre lang zur Instandhaltung des Heimatmuseums 100 000 Forint jährlich versichern.

Június 17-én a keresztet a polgármester veszi át megérkezésekor. A szentelésre 16 órakor kerül sor, énekel a Lyra Dalkör, az ünnepi megemlékezéseket Wittinghoff Tamás, Kósa Pál és Schmidt Mátyás mondják. A kereszt felszentelését ökumenikus szertartás keretében a katolikus, a református és az evangélikus lelkész végezi el. A Budaörsi Napló részletesen tudósít az eseményről.

Úrnapján megnyílik a Heimatmuseumban „A nemzedékek találkozói" című időszaki kiállítás, bretzfeldi és budaörsi közös rendezésben. A kiállítás megnyitóján részt vesznek a Budaörsön tartózkodó német vendégek is. A kiállításon 116 csoportos fotó került bemutatásra, Budaörs egyik régi hagyománya a nemzedékek — az egy évben, vagy évtizedben születettek — találkozója. Már ekkor elhatározzák, hogy az alakuló bretzfeldi gyűjteményt tartós kölcsönzéssel fogják segíteni.

- Június 23–25. között az ifjúsági labdarúgótornára meghívnak két korosztályt, a 14-15 éveseket és a 16-18 éveseket, összesen 30 főt, 6 kísérővel.
- Július 1-jén Wittinghoff Tamás polgármester a keresztet adományozó Konrád-testvéreknek megköszönte a nyújtott segítséget. A Neue Zeitung német hetilap tudósítást közöl a felemelő rendezvényről
- Október 22-én A Német Ifjúsági Napok keretében honismereti vetélkedőre kerül sor Budaörs múltjáról. Az I. díjat a Mindszenty Iskola tanulói érdemelték ki.

Október 26-án a bretzfeldi polgármester értesíti budaörsi kollégáját, hogy az őszi nemzetiségi napokra hat fős delegáció érkezik. Szálláshelyük a Tichy-panzió.

November 10–11-én Budaörsi Nemzetiségi Napok. Fellépnek nemzetiségi csoportok, megrendezik a 11. Svábbált, amelyen fellép a Lyra Dalkör is. A bretzfeldi küldöttség a látogatás idején megtekinti a kőhegyi keresztet, a METRO Áruházat, majd a budapesti látnivalók sorában a királyi várat és a Bazilikát. A baráti találkozóra a Kapsreiter vendéglőben kerül sor, a borkóstolót a Közösségi Házban rendezik.

A Kisebbségi Önkormányzat megbeszélésén felmerül, hogy Michael Ritter német nyelvű emlékiratát a budaörsi helyi néphagyományokról ki kellene adni. Ritter Imre elnök kérésére dr. Kovács József elvállalja a német nyelvű kézirat szakszerű lefordítását.

A Műemléki Hivatal vállalja, hogy öt éven át a Heimatmuseumot 100 000 forinttal támogatja.

1996

Január 19-én az előzetes 50. évfordulóján nagyszámú résztvevő jelenlétében leleplezik az emléktáblát az egykori községháza falán. Beszédet mond Wittinghoff Tamás polgármester, Schmidt Mátyás a Bretzfeld-Wudersch

1996

- 19. Januar Fünfzigste Jahreswende der Vertreibung. Ein Gedenktafel wird auf der Fassade bei großer Teilnehmerzahl des alten Rathauses geweiht. Die Rede hält Bürgermeister Tamás Wittinghoff, Matthias Schmidt von Heimatverein, Synchrondolmetscher der Museumdirektor dr. József László Kovács. Die Gedenktafel wird vom Pfarrherrn Zoltán Szentgyörgyvölgyi eingeweiht.
- Es wird eine Ausstellung Vertreibung — Előzetés in Mór Jókai Kulturzentrum eröffnet. Die Ausstellung wird aus den Sammlungen des Heimatmuseums und des Budaörs–Bretzfelder Heimatvereins zusammengestellt.
- In der Zeitung „Budaörsi Napló" erscheint in der erste Teil der Serie von dr. József Kovács „Mit einem Bündel" mit weiteren acht Fortsetzungen.
- Am 21-ten Januar erscheint eine würdigene Zusammenfassung von den Festlichkeiten in der Zeitung Magyarország. In der Neuen Zeitung erscheint eine würdigene Zusammenfassung von den Festlichkeiten.
- Am 19-ten Februar Dr. Martin Ritter gratuliert zur Übersetzung der Handschrift des Buches von Michael Ritter „Ein Jahr in Budaörs — Egy naptári év szokásai Budaörsön".
- Am 22-sten Februar kommen Büchergeschenke in die Bibliothek der Stadt aus Bretzfeld (130 Bücher), ausserdem zwei Paket Zeitschriften als Geschenke für die älteren Bewohner.
- Bretzfelder Gastausstellung — Generationen — Fotoausstellung wird in der Franz Riedl Heimatmuseum eröffnet.

  Am 18-ten März Lokalgeschichtliches Wettbewerb im Rahmen der Tage der Jugend der Deutschen Minderheit im Haus der Gemeinschaft (I. Preis gewinnt wieder József Mindszenty Katholische Elementarschule.)
- Frau Susanna Karly-Berger organisiert die Weiterbildung für 23 Deutschlehrer aus Budaörs und der Gegend in Deutschland.
- Am 15-ten April kommt eine Einladung von Thomas Föhl zum „Kiritog" nach Bretzfeld zur Einweihung einer Gedenkstätte.
- Am 24-sten Mai erreicht die Ethnographische Studentengruppe der Katholischen József Mindszenty Elementarschule den ersten Preis im Etnographischen Museum in Budapest.

  Am 29-sten Mai schenkt Budaörs dem Museum in Bretzfeld museale Geschenke aus Budaörs.
- Am 6-sten Juni am 7. Jahrestag der Partnerschaft pflanzen die beiden Bürgermeister gemeinsam einen Baum — als Symbol der Verbindungen der Städte Budaörs–Bretzfeld — in Budaörs.
- Von 7-ten bis 9-ten Juni Deutsche Landes — Gedenktage — in Budaörs Morgenmusik wird von der Bretzfelder Blaskapelle gespielt. Im Alten Friedhof

Baráti Kör elnöke, szinkrontolmács dr. Kovács József múzeumigazgató. Az emléktáblát megáldja Szentgyörgyvölgyi Zoltán budaörsi plébános.

- Kiállítást nyílik Vertreibung–Elűzetés címmel a Riedl Ferenc Helytörténeti Gyűjtemény és a Bretzfeldi Baráti Kör anyagából a Jókai Mór Művelődési Házban.
- A Budaörsi Naplóban megjelenik dr. Kovács József „Egy batyuval" című cikksorozatának első része, amelyet még további nyolc rész követ.
- Január 21-én a Magyarország című lap méltató cikket közöl az ünnepségről „Színes vasárnap" címmel, amelyről ír a Neue Zeitung is.
- Február 19-én Ritter Márton köszönetet mond dr. Kovács Józsefnek Ritter Mihály könyvének magyar nyelvre fordításáért.
- Február 22-én ajándékkönyvek érkeznek Bretzfeldből: 130 könyv a könyvtáré, 2 csomag folyóiratot pedig az idősek kapnak meg ajándékképpen.
- Bretzfeldi vendégkiállítás nyílik „Nemzedékek fotói" címmel a Riedl Ferenc Helytörténeti Gyűjteményben.
- Március 18-án helytörténeti vetélkedő a Német Ifjúsági Napok keretében a Közösségi Házban, ahol az I. díjat ismét a Mindszenty Iskola nyeri el.
- Susanna Karly-Berger asszony megszervezi 23 budaörsi és környéki némettanár kinti német nyelvi továbbképzését.
- Április 15-én megérkezik Thomas Föhl meghívója a bretzfeldi „Kiritog"-ra, az emlékhelyavatóra.
- Május 24-én a Néprajzi Múzeum „A budaörsi németek életmódja a századfordulótól" című dolgozatot I. díjjal jutalmazza, amelyet a Mindszenty Iskola tanulói készítettek.
- Május 29-én a bretzfeldi múzeum számára Budaörs ajándéktárgyakat adományoz.
- Június 6-án az együttműködés 7. évfordulóján a két polgármester közösen elülteti az emlékfát — a két város közötti testvérkapcsolat jelképét — Budaörsön.
- Június 7–9. között Országos Német Emléknapok. A zenés ébresztőt a bretzfeldi fúvószenekar szolgáltatja. Az Ótemetőben Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter elhelyezi az alapkövet. Jelen van Kerner Lőrinc, a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetségének elnöke és Ritter Imre, a Kisebbségi Önkormányzat elnöke is, valamennyien beszédet mondanak. Még aznap koszorúzást rendeznek az emléktáblánál, amelyet a templomban német nyelvű mise követ.

wird ein Grundstein eines Gedenkmales von Minister für Bildung und Kultur Bálint Magyar niedergelegt. Es erscheint Lőrinc Kerner Präsident der Deutschen Minderheit in Ungarn, er Imre Ritter und Bálint Magyar halten Gedenkreden. Noch am Tage folgt Kranzniederlage an der Gedenktafel. Danach wird in der katholischen Kirche eine Heilige Messe dargebracht.

- Altes Musikleben in Budaörs — Eröffnung einer Ausstellung in Heimatmuseum, mit der Hilfe der Bretzfelder Sammlung.
- Buchvorführung in Kulturzentrum Mór Jókai in der Anwesenheit des Verfassers Michael Ritter und des Übersetzers, József László Kovács.
- Zweite Ausstellung von der Vertreibung „Mit einem Bündel" in der Veranstaltung des Franz Riedl Heimatmuseums aus neu erforschtem Material im Kulturzentrum. Die Bilder stammen aus einer neuen Sammlung, aus der Fotosammlung des Ungarischen Nationalmuseums.
- Bei allen Veranstaltungen nehmen die Mitglieder der Freundesgesellschaft Budaörs–Bretzfeld teil und mit der Leitung Imre Ritter die Mitglieder der Deutschen Selbstverwaltung. Die Mitglieder der Delegation aus Bretzfeld, beinahe 100 Leute, Bürgermeister Thomas Föhl, Matthias Schmidt, Norbert Riedl, Michael Ritter, und andere. Susanna Karly-Berger hält eine Gedenkrede im Kulturzentrum. Zur Vertiefung der Freundschaft wird eine Weinkostprobe im Gemeinschafthaus organisiert. In der Neuen Zeitung erscheint eine Nachricht von den Festlichkeiten.
- Am 11-ten Juni sind Nachrichten auch in der Zeitung „Pest Megyei Krónika — Chronik Pester Komitates" zu finden.
- In Monat Juli werden verschiedene Einrichtungen dem neuen Museum aus Budaörs geschickt (Schublade, Regal, Bette und Schränke). Die Eigentümer bekommen symbolische Geldsummen für die Geschenke.
- In Monat August ruft zur Gast Thomas Föhl Bürgermeister die Budaörser, in der Gruppe beinahe 70 Personen nimmt auch Gesangchor Lyra teil.
- Von 19-ten bis 21-sten September nehmen bei der Eröffnung des Bretzfelder Museums auch die Budaörser teil. Dr. József László Kovács erledigt die Aufgabe des Synchrondolmetschers zwei Tage lang. Als Anerkennung läßt Thomas Föhl Bürgermeister den Namen des Dolmetschers in das Goldene Buch der Stadt einschreiben.

1997

- Am 14-ten Januar ist der Plan der Bretzfelder — ein Ausflug nach Ungarn — angekommen.
- Am 26-sten Januar bekommt der Museumdirektor die Aufgabe, Forschungen zu Wiederherstellung des Kalvarienberges zu führen.

- A „Budaörsi régi zenei élet" című kiállítás megnyitója, bretzfeldi anyag válogatásából.

  Dr. Kovács József, Michael Ritter könyvének fordítója könyvbemutatót tart a Művelődési Házban, ahol jelen van a szerző is. Dr. Ritter Márton gratulál az „Ein Jahr in Budaörs — Egy naptári év szokásai Budaörsön" fordításához.

  A „Kitelepítés" kiállítás folytatása „Egy batyuval" címmel, a Riedl Ferenc Helytörténeti Gyűjtemény rendezésében a Művelődési Házban. A kiállítási anyag a Nemzeti Múzeum fotótárába beérkezett friss szerzeményből származik.

- Minden programon tevékenyen vesznek részt a Budaörs–Bretzfeld Baráti Társaság tagjai; Ritter Imre vezetésével a Német Kisebbségi Önkormányzat tagjai, a nagyszámú, közel 100 fős bretzfeldi küldöttség, Thomas Föhl polgármester, Schmidt Mátyás, Susanna Karly-Berger, Riedl Norbert, Ritter Mihály és mások. Elmélyítendő a barátságot, borkóstolóra kerül sor a Közösségi Házban. A Neue Zeitung cikkben méltatja az ünnepséget.

  Június 11-én a Pest Megyei Krónika hírt ad az ünnepségről.

  Júliusban az új bretzfeldi múzeumnak bútort küldenek Budaörsről (sublót, polc, ágy, szekrény stb.), jelképes összegekkel jutalmazták az ajándékozókat.

  Augusztusban Thomas Föhl meghívja a budaörsieket Bretzfeldbe. A közel 70 fő között van a Lyra Dalkör is.

- Szeptember 19–21. között a bretzfeldi múzeum megnyitásán részt vesznek a budaörsiek is. Dr. Kovács József két napon keresztül folyamatosan tolmácsol, amelynek elismeréseként Thomas Föhl polgármester a bretzfeldi ünnepségek csarnokában ünnepélyesen bejegyezteti a tolmács nevét a város Aranykönyvébe.

1997

Január 14-én megérkezik a bretzfeldi Heimatverein júniusi magyarországi kirándulásának terve Schmidt Mátyástól.

- Január 26-án az egyházközség felkéri a múzeumigazgatót a Kálvária-domb történetének kutatására.
- Február 17-én megbízást ad a budaörsi plébános az egykori Wendler-kápolna Szeplőtelen Fogantatás szobrának hazahozatalára Kruch Józseftől. A szobrot visszahozzák: dr. Kovács József múzeumigazgató, dr. Luntz Ottokár, Róth Antal az egyházközség, Feldhoffer András alelnök pedig a Német Kisebbségi Önkormányzat képviseletében.

- Am 17-ten Februar bittet der katholische Pfarrherr, die Statue der unbefleckten Empfängnis aus der ehemaligen Wendler — Kapelle zurückzubringen. Die Statue Bringen der Museumdirektor dr. József Kovács, und die Mitglieder des Kirchenrates, Anton Roth und dr. Ottokar Lunz und Andreas Feldhoffer Vizepräsident der Deutschen Mindenheitsverwaltung zurück.
- Von 17-ten bis 21-sten März Jugendtage der Deutschen Minderheit im Haus der Gemeinschaft. Tanzhaus der Kleinen und Größeren im Kulturzentrum auch das Volkslied Singen wird dort gehalten. Gedicht- und Prosa Wettbewerb veranstalten sie im Gemeinschafthaus. Offene Tage in Franz Riedl Heimatmuseum die Schüler der Kindergärten und der Schulen besuchen gruppenweise das Museum, sie werden zu den Wettbewerben vorbereitet. Den I. Preis erreicht die József Mindszenty Katholische Elementarschule. Nationalitätenabend wird im Kulturzentrum veranstaltet.
- Die Neue Zeitung bring Bericht und Bewertung von den Jugendtagen der Deutschen Minderheit.

  Am 10-ten April kauft die Deutsche Minderheitsverwaltung 20 Stück Büchergeschenke — Michael Ritters Buch — „Ein Jahr in Budaörs" zur Weiterbildung. Die Ausstellung von dem Blumenteppich in Heimatmuseum wird vorbereitet.
- Mai Das Ethnograpische Museum gibt den I. Preis dem heimatkundlichen Fachzirkel der Katholischen József Mindszenty Elementarschule für die Preisabeit „Deutsche Weihnachtsbräuche in Budaörs" aus.
- Am 28-sten Mai hält die Deutsche Minderheitsselbstverwaltung Sitzung zur Herstellung des Kalvarienberges.
- Am 1-sten Juni am Frohnleichnamstage wird die Ausstellung „Geschichte des Blumenteppichs in Budaörs" in Heimatmuseum eröffnet. Grundlage bilden die Diaaufnahmen von dr. Ottokar Lunz. Es erscheinen die Leiter der Stadt, und die Delegation aus Bretzfeld.

  Am 15-ten September wird ein Aufruf für Spendensammlung zur Wiederherstellung des Kalvarienberges in Budaörs herausgegeben.
- Am 22-sten Oktober Jugendtage der Deutschen Minderheit. Ein lokalgeschichtlicher Wettbewerb wird im Gemeinschaftshaus gehalten. Thema: „Bräuche der Deutschen Nationalität in Budaörs". I. Preis erreicht die József Mindszenty Katholische Elementarschule.
- Am 2-ten November bedankt Matthias Schmidt die wissenschaftliche Mitwirkung bei der Zusammenstellung der ethnographischen Preisarbereiten im Namen des Heimatvereins Frau Teréz Kovács, ein Exemplar als Kopie wurde der Landmannschaft übergeben natürlich auch in Franz Riedl Heimatmuseum wird ein Exemplar bewahrt.

- Március 17–21. között Ifjúsági Német Nemzetiségi Napok. Kicsik és Nagyok táncházát rendezik meg a Művelődési Házban, ugyanott zajlik a népdalverseny is. Vers- és prózamondó versenyt rendeznek a Közösségi Házban. Nyílt napot tart a Riedl Ferenc Helytörténeti Gyűjtemény, amelynek keretében iskolák, óvodák csoportosan látogatnak a múzeumba. Ott tartják a felkészítő foglalkozást is a honismereti vetélkedőre. Az I. díjat újra a Mindszenty Iskola hozza el. Nemzetiségi estet rendeznek a Művelődési Házban.
- A Neue Zeitung cikkében méltatja az Ifjúsági Napok magas színvonalát.
- Április 10-én a Német Nemzetiségi Önkormányzat 20 db Ritter-könyvet vásárol ajándékozási célra. Megtervezik az úrnapi virágszőnyegeket bemutató kiállítást.
- Májusban a Néprajzi Múzeum I. díjjal jutalmazta a Mindszenty Iskola honismereti szakkörének a budaörsi német karácsonyi szokásokról szóló dolgozatát.
- Május 28-án a Német Nemzetiségi Önkormányzat ülésezik a Kálvária-domb helyreállítása ügyében.
- Június 1-jén, Úrnapján „A budaörsi virágszőnyeg története fotókon" című kiállítás megnyitója a Riedl Ferenc Helytörténeti Gyűjteményben, dr. Luntz Ottokár diafilmjeinek felhasználásával. A város vezetői mellett jelen van a bretzfeldi küldöttség is.
- Szeptember 15-én felhívást tesznek közzé Budaörsön a Kálvária-domb felújítására szánt adományok ügyében.
- Október 22-én az Ifjúsági Német Nemzetiségi Napok keretében helytörténeti vetélkedőre kerül sor a Közösségi Házban. Az I. díjat most is a Mindszenty Iskola nyeri el. Téma: német nemzetiségi hagyományok.
- November 2-án a bretzfeldi Heimatverein nevében Schmidt Mátyás megköszöni dr. Kovács Józsefné dr. Paulovits Teréz alkotó közreműködését a budaörsi honismereti dolgozatokért, a budaörsi német hagyományokról szóló munkákért, amelyeknek egy-egy példányát a Landmannschaftnál helyezik el. Természetesen a budaörsi és a bretzfeldi múzeum is részesül belőle.
- November 15-én Thomas Föhl úr megköszöni a Nemzetiségi Napokra szóló meghívást.

1998

- Január 28-án elkészül a helytörténeti gyűjtemény anyagának német nyelvű leírása.

Am 15-ten November bedankt Bürgermeister Thomas Föhl die Einladung zu den Festlichkeiten der Nationalitätentage in Budaörs.

1998

- Am 28-ten Januar wird eine deutschprachige Beschreibung des Franz Riedl Heimatmuseums zusammengestellt.

  Am 2-ten Februar beschäftigt sich die Deutsche Minderheitverwaltung mit den Plänen der Weiterausbau-Arbeiten des Heimatmuseums, Imre Ritter verspricht im Namen der Mindenheitsverwaltung Hilfe dazu.

- Von 23-ten bis 28-sten März Jugendtage der Deutschen Minderheit, Tanzhaus der Kleinen und der Grösseren im Kulturzentrum, Wettbewerb in Volksliedsingen, weitere Wettbewerbe der Tradition im Gemeinschaftshaus Traditionen-, Vers- und Prosawettbewerb, Studienwettberb und Galaprogram Schlussgala wird in Kulturzentrum gehalten.

  Juni: Preis des Ehtnographischen Museums (II. Preis) wird für die Katholische Mindszenty József Elementarschule gegeben für die Preisarbeit „200 Jahre Blumenteppich am Frohnleichnamstag". In alten Zeiten brachte das eingewanderte Deutschtum diesen schönen Brauch mit sich, bei dieser Gelegenheit erscheinen noch immer viele Alt-Budaörser aus der Neuen Heimat.

- Am 14-ten Juni wird die Ausstellung „Leidensweg der Kalvarie" im Heimatmuseum eröffnet. Die Aufnahmen fotografieren die Mitglieder des Fachzirkels mit der Führung von Frau dr. Kovács dr. Teréz Paulovits Selbst der Brauch die Zeremonie der Besuch der Stationen wird auf Grund eines Zeremoniebuches aus dem 18. Jahrhundert vorgeführt.

  Zur Ergänzung bekommen wir aus Bretzfeld vier Tablos von dem Leiter des Bretzfelder Museums, von Matthias Schmidt teilweise mit den Aufnahmen (zwei Tablos) von Rudolf Hartmann. Die Eröffnung geschah in der Gegenwart einer Gruppe Heimkehrer, und Besucher aus Ulm. Bei den Eröffnungen sind die Bürgermeister beider Städte und der Landtagabgeordnete László Keller immer anwesend.

  Am 22-sten Dezember veranstaltet die Deutsche Selbstverwaltung Weihnachtsfest für die älteren Budaörser.

- Ein wichtiges Ereignis die Erwerbung einer Mostpressplatte die aus einem ruinierten Keller herausgeholt wurde. Beamten des Rathauses helfen dazu Frau Ilona Joszovics und Herr Peter Helmer.

- Február 2-án a helytörténeti gyűjtemény továbbfejlesztési tervével foglalkozik a Német Nemzetiségi Önkormányzat, amelyhez Ritter Imre elnök segítséget ígér.
- Március 23–28. között Német Nemzetiségi Ifjúsági Napok. Kicsik és Nagyok táncházára, népdal- és énekversenyre, vetélkedőkre, hagyományőrző versenyre, vers- és prózamondó versenyre, tanulmányi versenyre és zárógálára kerül sor a Művelődési Házban.
- Júniusban a Néprajzi Múzeum pályázatán II. helyezést ér el a Mindszenty Iskola honismereti szakköre „Az úrnapi virágszőnyeg 200 éves története" című dolgozatért. Az annak idején betelepített németség hozta magával ezt a szép a szokást, ma is sokan hazatérnek erre a napra Bretzfeldből.

  Június 14-én Megnyílik „A Kálvária keresztútja" című kiállítás a Riedl Ferenc Helytörténeti Gyűjteményben, melynek anyagát a honismereti szakkör tagjai fotózzák dr. Kovács Józsefné dr. Paulovits Teréz vezetésével. Bemutatják a Kálvária-járás szertartását, az azt metszeteken ábrázoló 18. századi könyv alapján.

  A bretzfeldi múzeum vezetője, Schmidt Mátyás négy tablót hozott a kiállításra kiegészítésként, ebből két tablón R. Hartmann felvételei láthatók. Az úrnapra hazalátogató bretzfeldiek, ulmiak és a helyi érdeklődők jelenlétében történik meg a megnyitó. A kiállítások megnyitóján a két város polgármestere, Schmidt Mátyás és Keller László országgyűlési képviselő rendszeresen megjelennek.

  December 22-én a Német Nemzetiségi Önkormányzat megrendezi az idős budaörsi németek karácsonyát. Jelentős esemény a vörösmárvány préslap ajándékozása a Riedl Ferenc Helytörténeti Gyűjteménynek, amely Helmer Péter és Joszovics Ilona városházi tisztviselők közreműködésével történt meg.

1999

- Az idei esztendő folyamán a Budaörs–Bretzfeld testvérvárosi szerződés 10. évfordulójának tiszteletére a Riedl Ferenc Helytörténeti Gyűjtemény a bretzfeldiekkel közös kiállítást rendez. A másik kiállítás Budaörs zenei életével foglalkozik a Budaörsi Művészeti Fesztivál keretében.
- Május 28-án a 10 éves évforduló megünneplésére Budaörsről 130 fős küldöttség látogat Bretzfeldbe, és részt vesznek az ünnepségeken.
- Szeptember 16–19. között Budaörs is rendezvénysorozattal ünnepli a testvérvárosi szerződés 10. évfordulóját, amelynek keretében közös szakmai

1999

- In diesem Jahre veranstaltet das Franz Riedl Heimatmuseum eine gemeinsame Ausstellung mit dem Bretzfelder Museum zum 10. Jahrestage des Partnerschaftsvertrages von Budaörs–Bretzfeld.
- Im Rahmen des Budaörser Festivals wird eine neue Ausstellung aus dem Material beider Museen veranstaltet. Von dem Musikleben Budaörs Eröffnung geschah in April in der Anwesenheit der Festivalgäste.
- Am 28. Mai zum zehnten Jahrestage reist eine Delegation aus Budaörs nach Bretzfeld mit einer Delegation von 130 Teilnehmern, und nehmen in den Festlichkeiten teil.
- In Monat Mai werden die Jugendtage der Deutschen Minderheitsverwaltung im Gemeinschaftshaus gehalten.
- In September von 16 bis 19. September feiert Budaörs mit einer Serie der Veranstaltungen den 10. Jahrestag der Unterschrift des Partnerschaftsvertrages. Im Programm stehen ua. Fachprogramme, Konsultationen, Kulturveranstaltungen. Die Gäste bekommen einen Einblick über den Stand der neuer Bauprojekte in Budaörs, nehmen an einem Stadtrundfahrt in Budapest teil, besuchen den deutsch-ungarischen Militärfriedhof, und machen einen Spaziergang auf den Kalvarienberg. Im Rahmen der Kulturveranstaltung treten im Kultur-Zentrum die Blaskapelle aus Bretzfeld, Gesangchor Lyra, Chor Pro Musica, die Blaskapelle der Musikschule, Tanzgruppen Kesjár und Windrose, und die Musikgruppe Rote Rose auf. Die Abendsprogramme und die Abendessen mit Musik finden in der Schulen Kesjár und Bleyer und im Kultur-Zentrum Jókai Mór statt.
- Zum zehnten Jahrestag des Partnerschafts-Jubileums erscheint ein zweisprachiges Festbuch in der Herausgabe des Bürgermeisteramtes.

programokra, tapasztalatcserére, kulturális eseményekre kerül sor. A vendégek megtekintik az új budaörsi építkezéseket, és részt vesznek budapesti városnézésen is, ellátogatnak a Német-Magyar Katonatemetőbe, és megtekintik a Kálvária-dombot. A Művelődési Központ kulturális műsoraiban fellépnek: a bretzfeldi fúvószenekar, A Lyra Dalkör, A Pro Musica kórus, a Zeneiskola fúvószenekara, a Kesjár és a Szélrózsa néptánccsoportok, valamint a Piros Rózsa zenekar. A közös ismerkedési programokra, a zenés vacsorákra a Kesjár és Bleyer iskolában, valamint a Jókai Mór Művelődési Központban kerül sor.

- A jubileumi évfordulóra Budaörs Város Önkormányzatának Polgármesteri Hivatala kétnyelvű ünnepi kiadványt jelentet meg.

Látogatás a Heimatmuseumban — Budaörs, 1994
Beusch im Heimatmuseum — Wudersch, 1994

MIT EINEM BÜNDEL...*

Geschrieben und übersetzt von dr. József László Kovács

„Kommt vor einmal
der soviel Unglück
glauben kann, daß dies geschah?
Und meint nicht die Rede
Märchen eines wahnsinnigen
verschreckten, verworrenen Geistes?
(Sándor Petőfi)

Sándor Petőfi schrieb sein letztes bekanntes Gedicht in den Tagen 6–17. Juli 1849 in Mezőberény. Er ahnte als Seher vor, daß der Schlag, für den auch er litt, in dem Schicksal der Nation nicht der letzte Schlag war. Das Schiksal — wenn auch selten — wiederholt sich in der Zeit.

Am 19-ten Januar 1946 rollte die erste Zuggarnitur aus Viehwaggons von Budaörser Bahnhof aus, in diesen Tagen begann die gnadenlose Vertreibung der Ungarndeutschen aus Wudersch/Budaörs. Der Begriff war jahrzehnte lang in der Geschichsschreibung Aussiedlung, in der Wirklichkeit geschah aber vielmehr. Dieser Tag ist der Trauertag des ungarländischen Deutschtums, der Tag der Vertreibung.

❋

Tausende von Dokumenten, von Erinnerungen wurden in den letzten Jahrzehnten zusammengetragen. Die grosse Sammlung „Das Schicksal der Deutschen in Ungarn enthält mehrere Bekenntnisse von Personen Budaörser Abstammung: Dokumente in dieser Beziehung. Erinnerungen einer Frau — dessen Familie sich bewusst sich immer als Ungar geäussert hat, schrieb in den Fragebogen ungarische Nationalität, sogar ungarische Muttersprache. Und auch diese ungarisch gesinnte Familie wurde weggetrieben. Im Jahre 1947 geschah es. János/Hans Konrad — später auf Komjád magyarisiert — und den Titel Held — vitéz — bekam, führte wichtige Aufzeichnungen, auch von den Schreckentagen. Seine Aufzeichnungen werden auch oft zu Frage Vertreibung zitiert.

* Die gekürzte variante der Serie die in der „Budaörscher Tagebuch" erschienen ist.

EGY BATYUVAL *

Írta: Kovács József László

„Akad-e majd
Ki ennyi bajt
Higgyen, hogy ez történet?
És e beszédet nem veszi
Egy őrült, rémülésteli,
Zavart ész meséjének?"
(Petőfi Sándor)

Petőfi Sándor életének az utolsó ismert versét az 1849. július 6–17. közötti napokban írta Mezőberényben. Látnokként megérezte, hogy a nemzet sorsában nem az az utolsó csapás, amelyet ő maga is megszenvedett. A sors — ha ritkán is — idővel ismétli önmagát. Csaknem egy évszázaddal később a csapást a magát magyarnak valló hazai németség szenvedte el.

1946. január 19-én kigördült az első marhavagonokból álló szerelvény Budaörs állomásáról, mert ezen a napon megkezdődött Budaörs könyörtelen kitelepítése — ezt a fogalmat használta éveken, évtizedeken át a történetírás, valójában azonban sokkal többről volt szó. Ez a nap a magyarországi németség elűzetése, a „Vertreibung" gyásznapja.

Egyre több dokumentum, visszaemlékezés gyűlt össze az utóbbi évtizedekben a kitelepítésről. *„Das Schicksal der Deutschen in Ungarn — A németek sorsa Magyarországon"* címre lefordítható gyűjtemény több budaörsi vonatkozást, illetve budaörsi származású visszaemlékező vallomást is tartalmaz. Többek között olyan asszonyét, akinek családja mindvégig tudatosan magyar nemzetiségűnek és magyar anyanyelvűnek(!) vallotta magát. Mégis 1947-re ennek a családnak is takarodnia kellett Budaörsről. Konrad János (1936-tól Komjád névre magyarosított és vitézi címet kapott) pedig mindvégig feljegyzéseket vezetett, melyeket később összefoglalt a vésznapokról. Az ő sorait is fel kívánjuk használni a budaörsi kikergetés-elűzetés történetének megírásában.

A budaörsi Naplóban 1996-ban megjelent sorozat rövidített változata

„Wir gedenken unseren Vertriebenen, unseren Toden." — dass diejenigen, die noch leben, dies niemals vergessen sollen. Nie diese Trauertage. Der Nummer 10. April von 1945 fasste zuerst die Rede Imre Kovács — von Parteitag im Freien Worte Szabad Szó zusammen. Zwar konnte man schon früher die deutschfeindlichen Retorsionen der Provisorischen Nationalen Regierung dies und jenes — laut der Verordnungen — ahnen.

Man muss die Deutschen aussiedeln liest man in fett gedruckt Untertitel der Rede. „Endlich kam Ungarn soweit, dass sein Verhältnis mit Deutschland klarstellen kann. Das Schwabentum kam mit einem Bündel, schere sich mit einem Bündel fort. Die Schwaben haben sich selbst aus dem Leibe des Landes freigerissen, sie haben mit allen ihrer Taten bewiesen, daß Sie mit Hitler-Deutschland mitempfinden. Jetzt sollen Sie also das Schicksal Deutschlands teilen! Die Schwaben werden wir aussiedeln. Scheren Sie fort! Es ist unmöglich, daß die besten Grundstücke Volksbund-Mitglieder besetzen: und von Budapest 30-50 Kilometer entfernt, in großen Grundstücken in Wohnungen mit fünf Zimmern sich breitmachen. Es werden in großer Zahl Berechtigte auf diese Grundstücke anmelden."

Dies war der Titel des Leitartikels des berüchtigten in der Zeitung Szabad Szó von 22-sten April. „Mit einem Bündel..."

Darüber äusserte sich auf dem Internationalen Konfernz der Geschichtforscher Tamás Nyíri Professor der Theologie, der im Herbst 1945 katholischer Kaplan in Budaörs gewesen ist. „Als Augenzeuge, aus bestimmten Hinsichten als Teilnehmer möchte ich einige Worte von der ungarländischen deutschen Nationalität, von der Aussiedlung der Bevölkerung bemerken, von den ersten Tagen — im Januar 1946 begonnene Aussiedlung der deutschen Bevölkerung bemerken. In September des Jahres 1945 bin ich als Kaplan nach Budaörs ordiniert, wir durften nicht deutsch predigen, offiziell mußte man kleine 6jährige Kinder ungarisch in der Religion unterrichten (...) die nicht ungarisch verstanden. Die zehntausend in Angst eingejagte Bewohner des Dorfes lebten in äusserster Gespanntheit, die früheren Führer des Dorfes und von der Intelligenz diese, die zur Volksbund gehörten oder wenigstens stark kompromittiert waren — auch der römisch-katholischer Pfarrherr —haben das Volk auf sich verlassen. Bald kam die Furcht auf, es gingen Gerüchte umher von der Aussiedlung der Ungardeutschen, die die Verbundeten Mächte auf dem Potsdamer Konferenz entschloßen haben. (17. Juli 1945–2. August) Den Text der Vereinbarung hat niemand gekannt — im Dorf —, soviel wurde doch bekannt, daß die Konferenz die Aussiedlung der Deutschprachigen Bevölkerung nicht der Ungarischen Regierung sondern der Alliierten Aufsichtskommission anvertraut hat. Diese Gerüchte gaben natürlich Ursache zur Suchung der Erratung im Kreise der Bevölkerung viele waren auf die schlimmste vorbereitet.

De beszédesek az egykori újságcikkek is, csak úgy árad belőlük a gyűlölet hangja. Ezeket a dokumentumokat is felhasználtuk: meg kell emlékezni az elűzöttek szenvedéseiről, a kollektív felelősségre vonás borzalmairól. Hogy ez soha többé ne történhessen meg — *„Wir gedenken unseren Vertriebenen, unseren Toten — Megemlékezünk elűzött honfitársainkról, halottainkról"*, hogy akik még élnek, sohase feledkezzenek meg e gyásznapról.

A Szabad Szó 1945. április 20-ei számában foglalta össze először Kovács Imre a Nemzeti Parasztpárt politikusa pártnapi beszédét, bár a hazai németség elleni retorziókról már az Ideiglenes Nemzeti Kormány korábbi intézkedései alapján is tudni lehetett. *„Ki kell telepíteni a svábokat!*— hirdette a beszéd vastagon szedett alcíme. *Végre elérkezett Magyarország oda, hogy tisztázhatja viszonyát Németországgal. A svábság egy batyuval jött ide, egy batyuval is menjen. A svábok önmaguk szakították ki magukat az ország testéből, mert minden tettükkel azt bizonyították, hogy együtt éreznek a hitleri Németországgal. Most hát osztozzanak Németország sorsában! A svábokat ki fogjuk telepíteni. Távozzanak! Az nem lehet, hogy a legjobb földeket Volksbund-tagok foglalják el, és Budapesttől 30-50 km-re nagy birtokokon ötszobás lakásokban terpeszkedjenek. Lesz elég igényjogosult ezekre a földekre."*

Ez volt a hírhedt, április 22-ei vezércikk címe is: *Egy batyuval...* Erről 1987 márciusában, a Budapesti Nemzetközi történészkonferencián nyilatkozott *Nyíri Tamás* katolikus teológus professzor, aki 1945 őszén budaörsi káplán volt. *„Szemtanúként, bizonyos szempontból résztvevőként kívánok néhány szót ejteni a magyarországi német nemzetiségű lakosság 1946 januárjában kezdődött kitelepítésének legelső napjairól. 1945 szeptemberében kerültem Budaörsre káplánnak (...) nem prédikálhattunk németül, hivatalosan az iskolában is magyarul kellett volna hitoktatni esetenként hat éves kisgyermekeket...*

A falu tízezernyi megfélemlített lakosa rendkívüli feszültségben élt: a község korábbi vezetői és értelmiségijei közül azok, akik volksbundisták voltak vagy legalábbis súlyosan kompromittálták magukat — a falu római katolikus plébánosa is —, magukra hagyták a népet. Hamarosan felütötte fejét a rettegés, szállingózni kezdtek a hírek a magyarországi németek kitelepítéséről, amelyet a Szövetséges Hatalmak potsdami konferenciájukon (1945. július 17.–augusztus 2.) *határoztak el. Az egyezmény szövegét senki nem ismerte a faluban, de annyi mégis kiszivárgott, hogy a konferencia a német nemzetiségű lakosság kitelepítését (...) nem a magyar kormányra, hanem a Szövetséges Ellenőrző Bizottságra bízta. Ezek a hírek természetesen nagyon sok találgatásra, félelemre adtak okot a lakosság körében: sokan a legrosszabbra voltak elkészülve."*

Er war auch berechtigt. Gegen Budaörs erhob sich eine Art Befürchtung. Und am 19-ten Januar 1946 entstand die schlechteste Lösung, in der Winterkälte, in Frost wurde der erste Zug der Vertreibung in Bewegung gesetzt. Kaplan Tamás Nyíri hat auch seine Gläubigen bis Deutschland begleitet.

Am Frühmorgen im kalten Winter begann unsere drei Wochen lang dauernde erste Fahrt, auch dies dauerte zwei Wochen lang, bis wir in der Stadt Hockenheim angekommen sind.

Binnen sechs Wochen mußte mit sieben Transportzügen die Leiden der Vertreibung sieben „Ladung" von Menschen die Vertreibung erleiden. Dieser Leidensweg — die wir befolgen — begann von Dezember 1944.

Flüchtlinge mit einem Bündel konnte man schon von Ende des Jahres 1944 auch in Budaörs sehen. Nur die Dorfbewohner wollten nicht zur Kenntnis nehmen, dass die Grausamkeiten des Krieges auch bald Sie erreichen. Dr. Johannes Weidlein, Direktor des Jakob Bleyer Gymnasiums schrieb in seinen Memoiren ab, (Das Schicksal der Deutschen in Ungarn. Nr. 7.) daß die Bombenangriffe von Herbst des Jahres sich so vermehrt haben, Sie mußten aus Pest — aus Benczur Gasse zuerst nach Ofen, auf die Kisceller Straße mit den Studenten übersiedeln, dann unterrichteten Sie um die Hauptstadt rund umherliegenden Dörfern so in Werischwar, Kirva und Paumasch.

Tilkovszky erörtert, daß nach dem zweiten Weltkrieg „die komplizierte Lage und die gespannte Athmosphäre half nicht zur differenzierten Beurteilung der Ungarndeutschen Frage. In einer Beziehung war fast in jeder Zeitung die gleiche zu lesen, betonte die kollektive Bestrafung und Verantwortlichkeit — der ungarländischen Deutschen — und wollte eine allgemeine Vertreibung ausführen. Besonders die Zeitung der Nationalen Bauernpartei — Szabad Szó — führte eine deutschfeindliche Hetzkampagne, die auch die Wahrheit entstellte. Auch die Zeitung der Ungarischen Kommunistischen Partei — Szabad Nép — Freies Volk schrieb darüber, daß 90% der ungarländischen Deutschen Vaterlandsverräter sei.

Einmal planten Sie, daß man die Deutschen auf den schlechtesten Sodaboden des Ungarischen Tiefebene übersiedeln soll, (Szabad Szó, 3. Juli 1945) „dort sollen sie mit Arbeit guttun, was sie mit der Anschliessung der Nazibewegung gegen das Ungartum und gegen die Menschheit gesündigt haben, in anderen Fällen haben Sie mit Verbreitung falschen „Daten" verleumdet. In Nummer von 17. April 1945 haben Sie festgestellt auf der ersten Seite noch von 4000 entflohenen Schwaben gesprochen auf der 4. Seite verschmolz die Zahl in Aurél Molnárs Artikel auf 3877

Lehettek is, Budaörs ellen az egész 1945-ös év folyamán folyt a megfélemlítés. 1946. január 19-én bekövetkezett a legrosszabb, téli hidegben, fagyban útnak indították az első kitelepítő vonatot. Nyíri Tamás káplán is elkísérte a híveit. *„Hideg téli hajnalban indultunk a háromhetes útra: két hétig tartott, amíg megérkeztünk Hockenheim városába."*

Mintegy hat héten belül hét vonatszerelvénnyel 1946. január 19-től hét „Transport" budaörsi lakos szenvedte el az előzetes — a „Vertreibung" kínjait. A fájdalmas út — melyet követünk — 1944 decemberében kezdődött.

Az „egy batyuval" menekülőket 1944 novemberétől Budaörsön is látni lehetett. Csak a falu nem akarta elhinni, hogy a háború borzalmai hamarosan ide is elérnek. Dr. Johannes Weidlein, a budapesti Jakob Bleyer Gimnázium igazgatója leírta visszaemlékezésében (Das Schicksal der Deutschen in Ungarn Nr. 7.), hogy 1944 őszétől úgy megsokasodtak a légitámadások, hogy Pestről a Benczúr utcából előbb Budára, a Kiscelli útra költöztek diákjaikkal, majd a fővárost körülvevő német falvakban tanítottak: Pilisvörösvárott, Máriahalmon és Pomázon (Werischwar, Kirwa, Paumasch).

Tilkovszky Lóránt a „Hét évtized a magyarországi németek történetéből 1919–1989" című könyvében megírja, hogy míg 1941/42-ből az anyaországhoz visszacsatolt területekről — Erdélyből, Szatmárból és Bácskából — nagyobb számban jelentkeztek az SS-alakulatokba. 1944-ben már az ún. kényszersorozás útján sem akadt német katonasághoz jelentkező. Ez a kényszersorozás pedig főleg a trianoni Magyarország németségét sújtotta. Az év vége felé *„A Volksbund-vezetőség és a Népi-német Közvetítő Szerv áttelepítő különítménye nagy megrökönyödésére kiderült, hogy igen kevesen hajlandók önként elhagyni szülőföldjüket. ...hasonló kudarccal jártak a Budapest környéki németség önkéntes kiürítésére november elején elrendelt intézkedések is, pedig a szovjet csapatok délkeleti irányból 20 kilométerre megközelítették a fővárost."*

Kifejti Tilkovszky azt is, hogy a II. világháború után kialakult *„bonyolult helyzet és feszült légkör nem kedvezett a magyarországi német kérdés differenciált megítélésének"*.

Egy vonatkozásban minden párt lapja azonos hangot ütött meg, a hazai németség kollektív felelősségre vonását, egyetemes elkergetését hangoztatta mindegyik. A Nemzeti Parasztpárt lapja, a Szabad Szó a valóságot is eltorzító heves németellenes uszítást folytatott, de a Magyar Kommunista Párt lapja, a Szabad Nép is arról írt, hogy a magyarországi németek több mint 90%-a hazaáruló. Hol azt tervezték, hogy áttelepítik a svábokat az Alföld szikes területeire (Szabad Szó, 1945. január 3.),

Schwaben „die sind entflohen, ihre Häuser sind leer, die Gärten unbearbeitet. Bringen wir ungarische Neusiedler in die Budaörser Obstgärten!"

Der Reporter fragt: „Und was ist mit der Bodenverteilung? Niemand ist da darauf würdig — lautet der Urteil. — Ich will das Schwabentum nicht verteidigen - sie sind zum Schutz nicht würdig. Aus dem Dorf flohen nach den bisherigen Feststellungen 3877 mit den Deutschen weg, Sie haben ihre Häuser und Grundstücke da gelassen. Gut gebaute Häuser, erstrangige Obstgärten könnte man austeilen, wenn dazu würdige wären. Es wäre zeitgemäß, diese degenerierte in sich eingeschlossene schwäbische Zucht veredeln, mit gutem Blut zu erfrischen. Ungarische Neusiedler wären notwendig, vielleicht aus der Nähe von Kecskemét oder aus irgendwo, die Obstbau verstehen, und um Budapest könnte man einen ungarischen Garten zaubern."

Die Daten von 40000 oder ja von 3877 weggeflohenen sind falsch. Nach der Statistik der Vereinten Nationen sind aus Ungarn von dem gesamten Schwabentum 12 000 Personen nach Westen geflohen. (Nach Manfred Straka: Handbuch der europäischen Volksgruppen. Wien-Stuttgart)

Die Verfolgung der Budaörser Ungarndeutschen ging aber systematisch weiter. Die Bevölkerung mußte bald erleben, daß aus der Prozession am Frohnleichnamstag Männer von den Teilnehmern ausgerissen wurden von den Schergen der Staatssicherheitsorganen (ÁVH) und von der Polizei die danach interniert wurden. Die Vertreibung begann in Budaörs schon dadurch.

Bevor wir die Geschehnisse des Jahres 1945 von Sommer bis Winter weiter folgen, die Verordnungen zur Sprengung des sogenannten Schwabenringes um die Hauptstadt wir müssen noch einen Leitartikel des Politikers besprechen.

Auch der Titel die Überschrift ist charakteristisch: *Wunderschöne Genugtuung — Gyönyörű elégtétel.* Die ist im Nummer von 18-ten August in der Zeitung *Freies Wort* erschienen.

Der Anfang: „Die Nationale Bauernpartei forderte zuerst die Aussiedlung der ungarländischen deutschen Volkstruppe. Wir waren die ersten, die aufrichtig, offen und redlich ausgesagt haben: wir können mit den Deutschen nicht zusammenleben."

„Die Nationale Bauernpartei bekam eine wunderbare Genugtuung auch in dieser entscheidenden Frage war unser Standpunkt richtig.

Und dieser Standpunkt war nichts anderes, als die Vertreibung des ungarländischen Deutschtums.

hogy „munkával tegyék jóvá azt, amit a náci-mozgalomhoz való csatlakozásukkal a magyarság és az emberiség ellen vétettek", máskor pedig hamis „adatok" közzétevésével rágalmaztak.

A lap 1945. április 17-i számában azt állították, Molnár Aurél vastagon szedett cikk címe szerint: *„3877 sváb menekült el Budaörsről, üres a házuk, műveletlen a kertjük. Magyar telepeseket a budaörsi gyümölcsösökbe!* A riporter kérdezi: — *S mi van a földosztással? — Itt nincs arra érdemes ember* — hangzik az ítélet. *Nem akarom én megvédeni a svábságot, mert nem érdemli meg a védelmet. A faluból az eddigi megállapítás szerint 3877 lakos menekült el a németekkel. Itt hagyták házukat, földjüket. Jól megépített házak, elsőrangú gyümölcsösök kerülhetnének kiosztásra, ha volna kinek. (...) Most volna itt az ideje, ezt a degenerált, belterjes sváb tenyészetet(?) megnemesíteni, jó vérrel beoltani. Magyar telepesekre volna szükség, talán Kecskemétről vagy bárhonnan, ahol értenek a gyümölcstermeléshez, s Budapest köré magyar kertet lehetne varázsolni."*

A 3877 Budaörsről elmenekült adata hamis. Magyarországról az ENSZ számadása szerint összesen 12 000 fő menekült a svábságból nyugatra. (Manfred Straka: Handbuch der europäischen Volksgruppen. Wien–Stuttgart)

A budaörsi németség zaklatása azonban módszeresen tovább folyt. Rövidesen azt kellett a lakosságnak átélnie, hogy az 1945. évi úrnapi körmenet résztvevői közül ragadott ki az ekkor Budaörsre kiszállt ÁVH-s rendőrség internálandó férfiakat. az előzetés megkezdődött.

Mielőtt a budaörsi, 1945 nyarától teléig zajló eseményeket az ún. „sváb gyűrű" széttörésére foganatosított intézkedéseket tovább elemeznénk, még egy Kovács Imre vezércikkre hivatkozunk. Címe: *Gyönyörű elégtétel,* mely a Szabad Szó 1945. augusztus 18-i számában jelent meg.

„A Nemzeti Parasztpárt elsőnek követelte a magyarországi német népcsoport kitelepítését. Elsők voltunk, akik őszintén, nyíltan, becsületesen megmondottuk, hogy nem tudunk együtt élni a németekkel. (...) A Nemzeti Parasztpárt gyönyörű elégtételt kapott. Íme, a sorsdöntő kérdésben is helyes volt az állásfoglalása..."

Ez pedig nem más volt, mint a hazai németség elkergetése. Nézzük meg, hogyan váltódott fel ez az ún. „gyönyörű elégtétel" a hétköznapok aprópénzére, éppen 1945. júniusában, a budaörsi Úrnapján, a helyi Virágszőnyeg-ünnepen?

Az úrnapi körmenet szétveréséről az itthon maradottak megrettenve, könnyes szemmel emlékeznek. Erről a megdöbbentő intézkedésről a nagyhangú cikk csak „szerény visszafogottsággal" nyilatkozik. *„Híres látványosság volt a budaörsi úrnapi*

Wie wurde diese „wunderbare Genugtuung" auf Kleingeld gewechselt, eben im Juni 1945, am Frohnleichnamstag — am Tag des Blumenteppichs in Budaörs?

Von der Zerschlagung der Prozession können die heimgebliebenen nach 50 Jahren noch immer sich entsetzt mit Tränen in den Augen erinnern. Von diesen erschütternden Maßnahmen hat der lügnerische Zeitungsartikel nicht viel zu sagen.

„Es war eine berühmte Sehenswürdigkeit die Prozession am Frohnleichnamstage, die aus lebendigen Blumen gewobenen Teppich vorwerts zieht. Zu diesem Frohnleichnamstag sind aus der Haupstadt Besucher gekommen: von der politischen Abteilung der Budapester Staatspolizei (XI. Bezirk), die eine gewaltige Razzia hielten 160 Volksbundmitglieder oder andere verdächtige deutschfreundige Personen mitgenommen haben" Vergessen wir nicht: „die letzten SS-Soldaten wurden vor drei Wochen von der Polizei verhaftet. Damit wurde die geheime Agitation eingestellt". Geheime Agitation? Die in Frucht versetzten Budaörser wagten sich nicht regen. Was für eine Lösung war es, woran sie gedacht hätten? Und die Pläne zu einer „positiven Lösung" waren schon durchgedacht. Eindrittel von Budaörs wird ausgeleert (...) Laut der Verordung des Innenministeriums — auf Grund der Verordung des Vizegespans wird eindrittel des Dorfes ausgeleert, und aus den dazu bestimmten Häusern werden die Familien zusammengezogen." Es war also ein Getto für die Schwaben geplant. Dies haben sie später fallen lassen, obzwar auch diese „Lösung" hätten die später Vertriebenen gerne geduldet. Auch ein Tagebuch beschreibt die Zerschlagung der Budaörser Prozession. Der es erlebt hat, konnte später mit der Hilfe einer Budaörser Frau — die die Gattin gespielt hat — das Dorf heimlich verlassen.

Diese Razzia war in Budaörs nicht die letzte. Der zitierte Zeitungsartikel bekannte, das kein gewesener SS-Soldat damals in Dorf zu finden war. Diese haben sie aber bis 11-ten September vergessen. Die Bürger der Haupstadt konnten wieder neue Sensationen lesen: „Mächtige Schwaben-Razzia war in Budaörs. 400 gewesene Volksbundmitglieder und SS-Männer wurden festgenommen." Wir erfahren, „SS-Soldaten und Volksbündler von Sambeck und Turwall–Zsámbék–Törökbálint sind auch von der Polizei festgenommen, als Beweis dafür, es ist umsonst, daß sie sich umsonst aus einem Schwaben-Dorf ins andere verstecken. (...) Bis Sonntag abends wurden 8000 Leute in Budaörs und in der Umgebung zur Ausweisleistung aufgefordert." Sie kamen aber „Ordnung machen" auch in Monat August. *„In Budaörs wird endlich Ordnung herrschen"* schreibt der Reporter B. — wahrscheinlich der Schwabenfresser Sándor Berecz. „Es erschien der Staatssekretär, die Polizei, die Haupträdlführer wurden festgenommen, weitere strenge Maßnahmen sind zu warten. So muß man das machen (...) Soll jemand Volksbündler sein — oder nicht — die Pfeilkräuzer Überbleibsel müssen vernichtet werden" (Die verworrenen Bilder stammen aus den damaligen Zeitungsartikel...)

körmenet, amely élővirágokból rakott szőnyegen vonul. Az idei úrnapi körmenetre is érkeztek a fővárosból látogatók: a budapesti államrendőrség XI. kerületi politikai osztályáról. Nagyszabású razziát tartottak és 160 volksbundistát vagy más gyanús németbarátot vittek el magukkal. Az utolsó SS-katonát már három héttel ezelőtt letartóztatta a rendőrség. A titkos agitáció is teljesen megszűnt."

Titkos agitáció? Hiszen a megfélemlített budaörsi németség mozdulni sem mert, és már gondolkodtak egy megoldásról! Milyenről? *„De a svábkérdést itt már pozitíve is megoldják. Budaörs egyharmadát kiürítik (...) Belügyminiszteri rendelet nyomán adott alispáni utasítás értelmében a község egyharmad részét ki kell üríteni és a kiürítésre kijelölt házakból a családokat összeköltöztetik."* Eleinte arra gondoltak, hogy „sváb gettót" alakítanak, de ezt a tervet elejtették. 1946 januárjában már ennek az „embertelen megoldásnak" is örültek volna az elkergetésre ítélt budaörsiek!

Budaörsön sem ez a razzia volt az utolsó, pedig a június 16-i cikk szerint már nem találtak volt SS-katonát a faluban. Ezt 1945. szeptember 11-ig elfeledték, és újabb „szenzációt" olvashatott a pesti polgár: *„Nagyarányú sváb-razzia volt Budaörsön. 400 volt volksbundistát és SS-legényt elfogtak."* Megtudtuk a cikkből: *„Még zsámbéki és törökbálinti SS-isták és volksbündlerek is rendőrkézre jutottak, jeléül annak, hogy hiába teszik át átmenetileg bukálásuk színterét egyik sváb községből a másikba (...) Vasárnap estig 8000 személy igazoltattak Budaörsön és határában."*

De jártak „rendet csinálni" 1945 augusztusában Budaörsön is. *Budaörsön rend lesz végre!"* — írja a lap 63. száma (b) jelzetű riportere. (Ez is a svábfaló Berecz Sándor?) *„Kiment az államtitkár, kiment a rendőrség, letartóztatták a főkolomposokat, további erélyes intézkedések várhatók. Így kell csinálni (...) Akár volksbundista, akár nem — a nyilas csökevényeknek pusztulniok kell."* De kinek? — kérdi az egykori híradások olvasója. Hiszen havonta (!) összeszedték az összes vétkest.

Közben feloszlatták többször is a helyi földosztó bizottságot, ez még Debreczeni Endre 1945-ben nyilatkozó vezető jegyző szerint is igazságtalanság volt. Persze nem az egyetlen. Nem véletlen Sík Zoltán atya megjegyzése: *„Pásztor vagyok, de nem maradnak bárányaim"* — jegyezték fel a hajdani keserű mondását. Az embertelenségek ellen az egyházak emelték fel szavukat. Mindszenty József 1945. október 17-i pásztorleveléből idézek: *„Megkezdődött a hazai németek igazoltatása, házukból, birtokukból kitelepítése olyan módon, amelyre az emberséges és keresztényi jelzőt a legjobb akarattal sem alkalmazhatnók. Ha csak a bűnösöket büntetnék, hallgatnánk, de a rossznak barátaiként minősítenek és eltávolítanak olyanokat, akikre a bűnt nem bizonyították rá, sőt olyat hoznak fel ellenük bűnül, ami természetjogon megilleti őket, például az anyanyelv. Ne tegyünk olyasmit, amit a fegyverszüneti határvonalon túl, magyarokkal szemben elkövetőktől nem csak felháborodással fogadtunk, de elviselhetetlennek is éreztünk."*

Wer soll vernichtet werden — fragt der Leser der alten Reportagen. Sie haben doch, *in jedem Monat* die Sünder festgenommen, interniert. Und Budaörs hatte insgesammt 11 000 Bewohner!

Inzwischen wurde die Kommission der Bodenteilung in Budaörs mehrmals aufgelöst, dies war auch nach der Äusserung der führenden Notars ungerechtig. Natürlich nicht die einzige. Es ist kein Zufall, was der katholische Kaplan Zoltán Sik bemerkt hat: „Ich bin der Hirt, ich habe aber keine Schäfe." — hat man die bittere Bemerkung aufgezeichnet. Gegen die Unmenschlichkeit haben die historischen Kirchen Ihr Wort erhoben.

Ich zitiere aus dem Hirtenbrief József Mindszentys von 17-ten September: „Es begann die Aufforderung zur Ausweisleistung die Aussiedlung aus ihren Häusern und Besitztümern auf solcher Weise, worauf das menschliche und christliche Attribut mit bester Wille nicht anwenden kann. Wenn nur die Sünder gestraft wären, möchten wir schweigen, aber als Freunde des Bösen sind auch diejenige bezeichnet, und werden auch solche weggeschaffen, auf die man keine Sünde bewiesen hat, und sowas wird gegen Ihnen als Sünde vorgebracht, wozu sie durch Naturrecht gebührt sind — zum Beispiel die Muttersprache. Tun wir sowas nicht, was wir jenseits der Waffenstilstands — Staatsgrenzen von denen — die gegen die Ungarn sündigen — nicht nur mit Empörung empfangen, aber auch unerträglich spürten." Der Hirtenbrief bezieht sich auf die Verfolgung der Ungarn in Ober-Ungarn — schützte also uns von der Verfolgung der Minderheit. Wer hat aber kluge Ratschläge damals angehört?

❋

1996 war das Jahr der Erinnerung. Dr. Johannes Till ließ eine beachtenswerte Studie in der Zeitung Magyar Nemzet (Ungarische Nation) am 5-ten Januar 1996. erscheinen. *Die Minderheit wurde der Mehrheit der Nation ausgeliefert. Die Aussiedlung der Deutschen war nicht obligatorisch.* Die Studie fasst neue Ergebnisse der neuzeitlichen Geschichtforschung zusammen. Beweist nichts anderes und bezeugt auch, daß die Aussiedlung der Ungarndeutschen hat eigentlich in Dezember 1945 die ungarische Regierung, der Landtag gefordert. Die Alliierte Aufsichtsrat und dessen ungarische Außenstelle die Alliierte Aufsichtskommission hat gegen die „Aussiedlungsverordung" des ersten demokrtisch gewählten Landtages (12330/1945. M.E.) protestiert.

Auch diese Verordung hat seine Vorgeschichte. Und da sind wir wieder in Budaörs „angekommen", aber in dem ganzen sog. Schwabenring — aber auch in der Braunau, und in der Tolnau spürbare Stimmung. Budaörs war mit „malenkij robot" mit Verschleppung nach Russland nicht geschlagen. Dies ist aber verständlich —

A pásztorlevél a felvidéki magyarság üldözésére is hivatkozik tehát, óvott a kisebbség üldöztetésétől. De ki hallgatott a bölcs mérséklő szóra?

1996 az emlékezés éve volt. A Magyar Nemzet január 5-i számában jelent meg a Wemdingben élő, Ófaluból (Baranya megye) származó dr. Johan Till figyelemre méltó című és mondanivalójú tanulmánya: *A kisebbségeket kiszolgáltatták a többségi nemzetnek. A németek kitelepítése nem volt kötelező* címmel.

A tanulmány világosan összegzi az újkori történeti kutatások néhány friss eredményét. Nem kevesebbet állít és igazol, mint hogy a hazai németség kitelepítését valójában 1945 decemberében a magyar kormányzat, a magyar parlament sürgette. A Szövetségi Ellenőrző Tanács (SZET) és annak magyarországi kirendeltsége, az ismertebb Szövetségi Ellenőrző Bizottság (SZEB) képviselői tiltakoztak a parlament — a demokratikusan megválasztott első magyar parlament — 12330/1945. M.E. számú „kitelepítési rendelete" ellen.

Azonban ennek a rendeletnek is vannak előzményei. És itt már részben szinte „visszaérkezünk" Budaörsre, de az egész ún. sváb gyűrűben vagy Baranyában, Tolnában érzékelhető hangulathoz. Budaörsöt nem sújtotta „malenkij robot" — de ennek is egyszerű oka van, nem volt híd, ahonnan és amin keresztül helyi lakosokat munkára hurcoljanak el a szovjet megszállók. Maradt a repülőtéri munka, a zaklatások, a saját szőlőből, gyümölcsöskertből való kitiltás, az esetenkénti igazságtalan internálások.

Mindennek háttere is jobban érthető, ha számításba vesszük: az 1945. május 2-án és 3-án folytatott pártközi tárgyalások és 1945. december 22-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve, határozatai az atrocitásoknak szabad utat adtak. E rendelet létrejöttéhez hozzájárult Nagy Ferenc, későbbi miniszterelnök, Kovács Béla, a Kisgazdapárt későbbi főtitkára, sőt, a tiszteletre méltó Varga Béla, a magyar parlament akkori elnöke is. Nem telt el jóformán két év sem, mindegyiküket elérte a bolsevista diktatúra csapása, Kovács Bélát a szovjetek elhurcolták, a másik két politikusnak emigrációba kellett menekülnie.

A rendeletben a kormány a svábság kollektív megbüntetéséért a felelősséget a SZEB-re hárítja, azt állítva, hogy a kitelepítéshez a Szövetségi Ellenőrző Bizottság ragaszkodik. *„Nos, erre mind a SZEB, mind a SZET hevesen és gyorsan reagált. A potsdami konferencián a győztes hatalmak ugyanis csak a kitelepítés lehetőségét állapították meg, nem pedig annak kényszerű kötelességét, ahogy a Tildy-kormány és különösen annak belügyminisztere hirdették, és ahogyan végül is megfogalmazódott a rendeletben."* — írja Johann Till.

hier war keine Brücke — wodurch die Besatzungstruppen die Bevölkerung weggeschleppt hätten. Es blieb also Arbeit am Flughafen, Belästigungen, Herauswiesung von den eigenen Weingärten, Obstgärten. Dazu kamen die rechtslose Internierungen.

Der Hintergrund ist auch besser verständlich wenn wir in Betracht nehmen, daß zwischen den Parteien geführte Verhandlungen (am 2-ten und 3-ten Mai) das Protokoll des Ministerrates von 22-sten Dezember gaben zu den Atrozitäten freien Weg. Zur Entstehung der Verordnung hat Ferenc Nagy der spätere Ministerpräsident zugeholfen, Béla Kovács Hauptsekretär der Kleinbauernpartei, und auch der ehrwürdige Béla Varga, der damals der Präsident des Landtages war. Zwei Jahre sind nicht abgelaufen, und einen jeden jagte die bolsevistische Diktatur weg, Béla Kovács wurde in Sowjetunion geschleppt, die anderen mußten in die Emigration gehen.

In der Verordnung weist die Regierung für die kollektive Bestrafung des Schwabentums auf die Alliierte Aufsichtskommission versichernd, daß dies von dort vorgeschrieben wurde.

„Nun, darauf hat der Aufsichtrat, und auch die Aufsichtskommission heftig und schnell reagiert. Auf dem Potsdamer Konferenz hatten die Siegesmächte nur *die Möglichkeit der Aussiedlung festgestellt,* und nicht die *vorgeschriebene Pflicht.* So, wie es von der Tildy-Regierung, und besonders von Innenminister verkündet wurde, und endlich wie es in der Verordnung manifestiert wurde."

Die Postdamer Verträge wurden am 2-ten August 1945 unterschrieben, der Innenminister ist von November des Jahres 1945 Imre Nagy.

Die Initiative stammt aber noch früher. Die Vorläufige Nationalregierung von Béla Miklós Dálnoki richtet schon am 26-sten, später am 5-ten Juli eine Aufzeichnung zur Alliierten Aufsichtskommission. Sie baten folgendes: „All die Deutschen die Ungarns Sache verraten haben, und standen im Dienste des Hitlerismus, wäre gut von Gebiet des Landes entfernen: dadurch versichernd, daß nie der deutsche Geist und die deutsche Unterdrückung nie zur Herrschaft gelange."

Die Aufzeichnung von 5-ten Juli operiert schon mit Zahlen, 200 000 Personen geplant — zur Aussiedlung vor bestellt, die Volksbundmitglieder oder Mitglieder des Waffen-SS gewesen wären. In späteren wurde bewiesen, nicht die politischen Sünder, nicht die Entfernung der Irregeführten wäre das Ziel, sondern die kollektive Strafe.

Kliment Jefremovics Vorosilov, Präsident der Alliierten Aufsichtskommission — nach deren Sitzung am 25-sten Januar schickte einen richtigstellenden Brief dem Präsidenten der Republik, Zoltán Tildy. Für uns ist der folgende Zitat wichtig: „Aus dem einführenden Text der Verordnung folgt, daß die Aussiedlung der Schwaben aus Ungarn nach Deutschland ist nicht die Bitte der ungarischen Regierung, sondern dies geschieht auf die Entscheidung des Alliierten Aufsichtsrates in Deutsch

A potsdami szerződést 1945. augusztus 2-án írták alá, a magyar belügyminiszter 1945 novemberétől Nagy Imre volt.

A kezdeményezés azonban még korábbi. Dálnoki Miklós Béla ideiglenes nemzeti kormánya már 1945. május 26-án, majd július 5-én jegyzéket intézett a SZEB-hez, a következőt kérve: *„Azokat a németeket, akik Magyarország ügyét elárulták és a hitlerizmus szolgálatában állottak, szükséges volna az ország területéről eltávolítani, mert csak ilyen módon lenne biztosítható, hogy többé a német szellem és a német elnyomás ne lehessen úrrá az országon."*

A július 5-i magyar jegyzék már számbeli adattal is dolgozik. 200 000 főben jelölte meg a Magyarországról kitelepítendő németség számát, akik a Volksbund és a Waffen-SS tagjai lettek volna. A későbbiekben igazolódott, hogy nem a politikai bűnösök, megtévedtek eltávolítása lett a cél, hanem a kollektív büntetés.

Kliment Jefremovics Vorosilov, a Szövetségi Ellenőrző Tanács szovjet képviselője — annak január 25-i ülése után — helyreigazító levelet küldött Tildy Zoltán köztársasági elnöknek. A számunkra fontos levélrészlet a következő:

„A rendelet bevezető szövegéből az következik, hogy a svábok kitelepítése Magyarországról Németországba nem a magyar kormány kérése, hanem a Németországi Szövetséges Ellenőrző Tanács döntésére történik. A valóságban, mint tudja, a magyar kormány 1945. júliusi (30/986/pol. 1945. sz.) *szóbeli jegyzékében kéréssel fordult a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz, és segítségét kérte a svábok Magyarországról történő kitelepítéséhez. A SZET döntése csupán a magyar kormány kérelmének kielégítése."* Hasonló módon helyesbítést, kiigazítást küldött William Key tábornok, az amerikai képviselő.

Mindez azonban semmit nem változtatott a Budaörsön már 1946. január 19-én megkezdődött folyamaton. Hiszen mint Zengl Jánosné budaörsi szemtanú elmondta, Mária megtisztulása ünnepéig (Bis Mariäs Beleuchtung) a törökbálintiakkal vegyes utolsó, hetedik vonat is elhagyta a budaörsi állomást.

Az 1946. január 19-től február 2-ig lezajló borzalmas két hétnek számos élő szemtanúja van, ma is csak könnyel a szemükben tudnak emlékezni az átélt borzalmakról.

Sikerült azonban egykori szemtanútól nagy értékű, kézírásos naplófeljegyzést is találnunk, Komjád János — korábban Konrad János — naplóját. A hivatásos katona az előzetés telén még nem volt 60 esztendős, életét, emlékeit gépírásban feljegyezte. Az első világháborúra, Károly király hazatérésére, amerikai fogságára és az előzetésre vonatkozó feljegyzéseit unokájának, ifj. Komjád Jánosnak írásba foglalta.

1945. nyár végét Bayreuhtban, annak szomszédságában. Obergräfentalban élte meg. Az év szeptemberében értesítették, hogy hazaszállítják őket. Így került be a „kis ember" a történelem sodrába.

land. In der Wirklichkeit, wie Sie wissen, die ungarische Regierung wandte sich in Juli 1945. in mündlicher Aufzeichnung zur Alliierten Aufsichtskommission, Hilfe bittend zur Aussiedlung der Schwaben aus Ungarn. (30/986/pol. 1945.) Gleicher Weise schickte eine Ergänzung, Verbesserung Berichtigung bittend General William Key — amerikanischer Vertreter. Dies alles veränderte aber nichts in den Geschehnissen, die in Budaörs von 19-ten Januar begonnen wurde.

Die Augenzeugin Frau János Zengl erzählte, bis Mariäs Beleuchtung verliess der siebente Zug — schon auch mit Deutschen aus Turwall den Banhof in Budaörs. Diese fürchterliche zwei Woche hat auch in Budaörs viele Augenzeugen. Die können von den verlebten auch heute mit Tränen in den Augen sprechen. Wir fanden aber gleichzeitige Aufzeichnungen im Tagebuch von János Komjád — früher Konrad. Der Berufssoldat ist im Jahre der Vertreibung noch nicht sechzig Jahre alt, er hat seine Erinnerungen in Maschinenschrift aufgezeichnet. Dies hat er seinem Enkel János Komjád dem Jüngeren in Schrift gesetzt, vom ersten Weltkrieg, den Heimkrieg des Königs Károly-Karl seine Erinnerungen auf die amerikanische Gefangenschaft und die Erinnerungen auf die Vertreibung hat er aufgeschrieben.

In Spätsommer 1945 ist noch in den Nähe von Bayreut — in Obergräfental. In September hat er erfahren, daß sie nach Hause kehren dürfen. So gerät der Mann des Alltags in den Wirbel der Geschichte. „Ging gleich nach Budaörs wohnen, daß niemand in sein Haus eingesetzt werde, die er später nicht hinausschicken kann. Auch in Budaörs mußte ich bei einer Kommission erscheinen, die fanden mich nicht Kriegsverbrecher, wurde also legitimiert" nachdem erzählt er, wieviele von der Dorfbewohner auf Aussiedlung gewartet haben.

Am 13-ten Januar kam eine Gruppe der Polizei, Polizeiassistenz von 500 Männer nach Budaörs. „Man rechnete darauf, daß 85% der Bevölkerung vertrieben werden. Am 14-ten Januar wurde bekanntgemacht, der sich freiwillig zur Aussiedlung meldet, erscheine im Gemeindehaus vor der Aussiedlungskommission. Freiwillig hat sich niemand gemeldet."

Ein Zeuge ist kein Zeuge — unus testis – nullus testis — sagten die Römer. Neben János Komjád lebte eine Frau in Budaörs, die die erschütternden Erlebnisse der furchtbaren Monate notierte von Sommer 1945 bis zur vollständigen Vertreibung des Schwabentums aus dem Dorf. Die Aufzeichnungen sind würdig darauf, daß wir den „Erlebnisbericht einer Bauernfrau aus Budaörs" bearbeiten. Die Aufzeichnungen in 60 Seiten sind auch für jenigen schwer zu lesen, die das Dialekt verstehen — so wurden sie zusammengestellt. Wir konnten soviel erfahren — was die

„Én Budaörsre mentem lakni, hogy házamba ne lakoltassanak be akárkit, melyet aztán nem lehet többé kitenni. Budaörsön egy bizottság elé kerültem, mely nem talált háborús bűnösnek, tehát igazol engemet. (...) 1946. január 13-án egy 500 főből álló rendőri karhatalom érkezett Budaörsre... " (A napló itt elmondja, hogy az előírások szerint kiket kellett kitelepíteni, előzni. Ezután elmondja, hogy a lakosság mekkora része számított az előzetésre.) *„Úgy hangzott a hír, hogy kb. 85%-ot fog ez kitenni a lakosság között. 1946. január 14-én hirdették ki, hogy aki önként kitelepítésre jelentkezik, jelenjen meg a községházában a kitelepítési bizottság előtt. Önként jelentkező nem volt."*

„Testis unus, testis nullus" — egy tanú nem tanú — mondja a középkori latin szólásmondás. A kemény egyéniségű hivatásos katona — Komjád (Konrad) János — mellett volt egy érző szívű asszony krónikása is az 1945 nyarától a budaörsi németség teljes előzetéséig, 1947 őszéig terjedő rettenetes időszaknak. Megérdemli, hogy a naplófeljegyzéseit lefordítsuk magyarra. „Erlebnisbricht einer Bauersfrau aus Budaörs" címmel és meghatározással tették közzé a mintegy 60 oldalon fennmaradt naplófeljegyzéseket, mely a nyelvjárást beszélőnek sem könnyű olvasmány. Mégpedig azért nem, mert az egykori feljegyzések írója úgy írt németül, ahogy beszélt, a budaörsi nyelvjárás szerint. Sikerült annyit megtudni róla (amit a Das Schicksal der Deutschen in Ungarn szerzői-összeállítói nem tettek közzé), hogy a feljegyző az utolsó budaörsi bíró, Ebner György felesége volt. Sorsa azért különösen tragikus, mert 1941-ben magát családjával együtt magyar nemzetiségű állampolgárnak és magyar anyanyelvűnek vallotta. Eszükbe sem jutott, hogy bármit elfogadjanak a hitleri ordas eszmékből. Így is el kellett hagyniuk a szeretett magyar hazát. Ebner Györgyné több mint kilencven évesen a közelmúltban még élt az Egyesült Államokban, ahová az 1947-es előzetés után, néhány éves németországi tartózkodás után települtek át. Ebnerné naplójegyzeteit 1945 júniusától először a tragikus 1946. január napokig követjük. Majd 1946 januárjától 1947 őszéig fő szemtanúnk lesz.

Az első közlés, hogy 1945 nyarán Weberné, aki kötésből tartotta fenn a családot, hat pár harisnyát ígért a detektíveknek, ha urát hazaengedik az internálásból (*„versprach 6 paar Strümpfe dem Dedektiven"*). Leadta a kért harisnyákat, urát hazaengedték. Ilyen olcsó volt egy ember szabadsága? Vagy ilyen lerongyolódott volt az ország? — kérdezhetnénk.

Az 1945 júniusában internáltakkal nagy táblákat vitettek. *„Mi a Volksbund tagjai voltunk!"* S ha már internálták őket, ezt a szégyent senki nem úszta meg, ha tag volt, ha nem.

Herausgeber der Sammlung „Das Schicksal der Deutschen in Ungarn" nicht erfahren haben, Sie ist die Frau des letzten Budaörser Dorfrichters, Georg Ebner. Ihr Schicksal ist besonders tragisch, weil sie im Jahre 1941 ungarische Staatsbürgerschaft und ungarische Muttersprache anerkannt haben.

Es ist Ihnen nie eingefallen etwas von den „Ideen" Hitlers empfangen oder auch dulden. Sie mußten doch das geliebte ungarische Vaterland verlassen. Es geschah in Herbst 1947, aber Frau Ebner lebte noch in den Vereinigten Staaten, und hat das Lebensalter 100 Jahre erreicht. Sie übersiedelten nach einigen Jahren in Deutschland. Ihre Aufzeichnungen folgen wir erst zu den tragischen Tagen 1946 Januar. Aber auch später — bis Herbst 1947 war Sie unsere wichtigste Zeugin.

In Sommer versprach Frau Weber — die sich aus Strickerei erhalten hat — 6 Paar Strümpfe den Detektiven, wenn sie ihren Gattin aus dem Internierungslager nach Hause lassen („versprach 6 Paar Strümpfe den Dedektiven") Sie hat die Strümpfe gegeben, Weber durfte nach Hause — so billig war das menschliche Leben? Oder so verlumpt war das Land — würde man fragen.

In Juni 1945 mussten die Internierten mit großen Tafeln auf der Strasse erscheinen, „Wir waren Volksbündler!" Und wenn jemand interniert wurde, konnte diese Schande nicht vermeiden — war er Mitglied, oder nicht.

Es war eine Gruppe der Neusiedler, die die Aufzeichnungen, oder jede Erinnerung nur „Partisanen" nennen. Die hatten gegen jeden Dorfbewohner Vorrechte — und ein Teil von ihnen war nie Partisan... die haben nur den Rang angenommen.

So ein Neusiedler „Tolopotsch" mit Vorrechten — schreibt Frau Ebner, konnte immer sein geschenktes Haus auf einen besseren eintauschen, er mußte nur in Budapest dies in der Sas Gasse bitten, wo man diese Schenkungen erledigten.

In Schicksal einer Familie ist in dem Schicksal des ganzen Dorfes spürbar. Zuerst wußten sie nichts von Ihren Söhne Matthias und Georg nichts, (auch von dem Schwager) umsonst haben Sie nachgefragt von denen, die aus Westen nach Hause kamen. Ihr Tochter, Mica und die fast 70 Jähriger Schwiegervater und Schwiegermutter mußten auch Ihr Haus verlassen. Frau Ebner beklagt, Horthy und die Pfeilkräuzer waren die Verbündeten Hitlers. Jetzt werden deswegen die Ungarndeutschen zur Verantwortung gezogen. Die fleißigen Bauer, die in den Siegesjahren sich als Ungarn bekannt, die finden keine Ruhe. Eine Razzia wird nach der anderen abgeführt. Von dem Fleischhacker Frau Frank wurde die Schreibmaschine in Beschlag genommen. Sie durchsuchen die Häuser — „suchen faschistische Schriften". Sie finden auf den Dachböden alte deutsche Bildzeitungen, etwelche religiöse Literatur, danach soll der Eigentümer beweisen — daß dies keine faschistische Literatur sei... Bei einer Razzia wurde Frau Ritter gefragt, woher ihre Möbel stammen. „Die hat meine verstorbene Mutter gekauft" — antwortete die Frau. „Beweisen Sie das" — war die Antwort — aber es blieb keine Zeit dazu, die Frau wurde interniert.

Volt a Budaörsre fokozatosan betelepülőknek egy csoportja, akiket szóbeli emlékezők vagy egykori naplóírók egyaránt csak „partizánoknak" neveztek. Nekik mindenkivel szemben politikai és vagyoni előjogaik voltak. (És egy részük bizonyára csak felvette az egykori partizán „rangot"...) Az ilyen előjogokkal rendelkező telepes — írja a napló — még ha volt is már juttatott háza Budaörsön, bármikor jobbra cserélhette új ingatlanát, csak be kellett mennie a Sas utcába, ahol a birtokba juttatást intézték.

Egy család sorsában az egész falué tükröződik. Ebnerék Mátyás és György fiaikról (és vejükről) nem tudtak semmit, hasztalanul érdeklődtek azoktól, akik Nyugatról hazakerültek. Mica lányának és a közel hetvenéves apósának, anyósának is el kellett hagyniuk a házukat. Ebnerné elpanaszolja, hogy Horthy és a nyilasok voltak Hitlerrel szövetségben. Most mindenért a hazai svábokat teszik felelőssé. Ugyanakkor olyan szorgalmas gazdák, akik Hitler győztes időszakában is magyarnak vallották magukat, most azokat zaklatják, azok nem lelnek nyugalmat.

Razziát razzia követett. A hentes Franknénak még az írógépét is elkobozták. Végigkutatták a házakat „fasiszta iratokért". Találtak padlásokon öreg német képes újságokat, vagy némi vallásos irodalmat, aztán magyarázhat a tulajdonos, hogy nem fasiszta könyv. Az egyik razzia során megkérdezték Ritternét, hogy honnan származnak a bútoraik. *„Ezek elhunyt anyámé voltak"* — válaszolt az asszony. *„Bizonyítsa be!"* — volt a válasz. De erre nem hagytak időt neki, egyszerűen internálták.

Közben pergett a dob a faluban, kihirdették, aki rejtezkedő vagy elmenekült svábot dug el, azt is internálják, megoszthatja védence sorsát. Az ifjú Deigner — egyik szomszédjuk — rejtőzködött az istállóban, a szénakazalban, a disznóólban. Amikor végre bemerészkedett a házba, hogy ágyban kialudja magát, elárulták. Betörték az ajtót, s az ablakon kiugró után lőttek. Egy szomszédos magyar falu emberséges parasztjai rejtették el a menekülőt. Aztán bűnösségi csoportokba osztották a budaörsieket. A legbűnösebb a Volksbund-vezető, az SS-katona és a nyilas vezető volt, kisebb bűnös pedig a Volks–bund- vagy a nyilas párttag. De a kényszerrel besorozott SS-katona is bűnös, a vagyonát annak is elkobozták. De az is bűnhődött, aki csak német anyanyelvűnek de magyar állampolgárnak vallotta magát. Annak „csak" el kellett hagynia házát, át kellett másikba költöznie.

1945 őszén Ebnerék 5000 pengőért búzát vásárolnak, hogy legyen egész évre kenyerük. Ebnerék még reménykedtek az itthon maradásban. Hiszen úgy örültek annak is, hogy az amerikaiak a *„mi Szent Jobbunkat"* hazaadták — tehát magyarnak érezték magukat.

Aztán rá kellett jönniük, hogy a többségi nemzet kilöki a hűségeseket is. 1946 januárjában Budaörsön kihunytak a remény utolsó szikrái is — írja a naplóíró. 400-500 fős rendőrségi csoportot szállásoltak be Budaörsre. Az iskolát birtokba vették a

Inzwischen wurde Tag-täglich der Trommel geschlagen, wurde bekannt gegeben, der einen fliehenden Schwaben versteckt, wird ebenso eingesperrt, wie der Schützling. Der junge Deigner versteckte sich im Schweinestall des Nachbarn, als er endlich sich in eigenem Bette ausruhen wollte, ist er verraten worden. Die Tür wurde eingebrochen, und als er in Fenster hinaussprang, schossen ihm nach. In einem Nachbardorf hatten ihn menschlich fühlende Ungarn versteckt. Die Budaörser wurden in Sündengruppen eingeteilt. Der größte Sünder war der Volksbundführer, der SS-Soldat und der Pfeilkreuzleiter. Kleinere Sünde hat ein Mitglied des Volksbunds — und der einfache Pfeilkräuzer. Der mit Zwang eingereihte deutscher Soldat ist auch Sünder, dessen Eigentum wird auch weggenommen. Auch der wird gestraft, der die deutsche Muttersprache neben ungarischer Staatsbürgerschaft anerkannt hat. Der mußte „nur" sein eigenes Haus verlassen, und in eine schlechtere einziehen.

In Herbst 1945 hat die Familie Ebner Weizen für 5000 Pengő gekauft, daß Sie mit Brot versorgt werden, die hofften noch im ruhigen Leben in Ungarn. Sie freuten auch daß der rechte Arm — die Reliquie des Heiligen Stefans — „a mi Szent Jobbunk" nach Hause gebracht wurde — sie fühlten sich auch in der Verfolgung Ungarn.

So mußten Sie doch erfahren, daß die Mehrheit-Nation auch die treuesten herauswirft. In Januar 1945 sind die letzten Funken der Hoffnung ausgelöcht — schrieb Frau Ebner. Eine Polizeigrupee 400-500 Personen wurden in Budaörs einquartiert.

In der Schule arbeiteten die Aussiedlungskommissionen. In drei drückenden Tagen wollten sie die Dorfbewohner besprechen, verlassen sie ihre Heimat freiwillig. Danach wurden die Bewohner in Punktsystem eingeteilt. Danach leerten sie die Strassen.

„Sie begannen in der Nacht in der oberen Neugasse, in der Nussbaumgasse, und in weiteren vier Gassen wurden die Leute aus dem Schlaf aufgeweckt. Die ersten konnten fast nichts zusammen packen, die Polizei gab eine Viertelstunde, danach wurden sie aus dem Haus ausgejagt. Die ersten packten soviel zusammen, was man in einem oder zwei Bündel zusammenhäufen kann aus den Schränken — soviel konnten Sie zum Bahnhof mitnehmen. So wurde der erste Zug gefüllt. In den Waggons sassen weinende Kinder, verschrockene Frauen, bittere Männer." — In einem Waggon sass gedrängt die Geliebte Ihres Sohnes, die blonde braunäugige Franzisca. „Die Waggons waren noch nicht in Bewegung. Die Polizei zog zwar einen Kordon, unser Sohn István hatte noch soviel Zeit einen großen Leib Brot und etwas zum Essen konnte er der Familie Alt überreichen. Sie fuhren mit einem Bündel weg, — wie es in den Leitartikeln dem Ungarndeutschen vorgeschrieben wurde.

kitelepítő bizottságok. Három nyomasztó nap során próbálták rávenni a falu lakóit, menjenek el önként. Aztán elővették a pontozási rendszerüket. Ekkor az utcák kiürültek. *„Éjszaka elkezdték a felső Új utcában, a Diófa utcában és még négy utcában felverték álmukból az embereket. A rendőrség negyedórára szorítja az időt, amíg mindenkit kikergetnek lakásából. Ezek az elsők alig tudtak valamit összekapkodni, éppen csak annyit, amit egy vagy két batyuba lehetett kapkodni a szekrényekből, ennyit tudtak kivinni magukkal a vasútállomásra. Ezek az emberek töltötték meg az első szerelvényt. A vagonok megteltek síró gyerekekkel, rémült asszonyokkal, elkeseredett férfiakkal."* Az egyik vagonban ott szorongott István fiuk szerelme, az őszszemű, szőke fürtű Franciska. *„De még nem indítják a vonatot. A rendőrség kordont von a szerelvény köré. István fiunknak még volt annyi ideje, hogy egy nagy kenyércipót és valami élelmiszert kivigyen az Alt családnak, és elbúcsúzzon Francijától."* Elindultak egyetlen batyuval — úgy, ahogy a hajdani vezércikkben követelték a hazai svábság romlását.

Már korábban is akkor hivatkoztunk egy hiteles szemtanúra, a Konrad névről Komjádra magyarosított Komjád János feljegyzéseire. A hajdani katona (hivatásos altiszt) feljegyzései értékes források. Ő is leírja, hogy 1946. január 13-án nagyobb számú rendőri alakulat — mintegy 500 fő — érkezett Budaörsre. Az 1886-ban született férfi a 60 évesek bölcsességével eigyelte az eseményeket. Budaörsön arra számítottak, hogy a lakosság mintegy 85%-át telepítik ki. Ő is feljegyzi, senki nem jelentkezett önként kitelepülésre, senki nem érezte bűnösnek magát. Róth Antalné visszaemlékezéséből tudjuk, hogy a falut rendőri, katonai kordon vette körül. Már január 16-án megkezdődött a hátrahagyott javak „leltározása" — de aztán ebek harmincadjára kerültek a felleltározott javak. Voltak olyan üzemi dolgozók — mint pl. a fővárosi gázellátásban dolgozó Róth Antal —, akiket mint nélkülözhetetlent emeltek ki a kitelepítésre kijelöltek közül. Ezek maradtak ki a hat budaörsi és a hét biatorbágyi vegyes összetételű tehervonat szerelvényből. Komjád János naplójegyzetei is megörökítették az elkergetés embertelen folyamatát. 18-án éjjel két órakor verték fel az embereket az álmukból, és utasítást adtak egy rövid ideig tartó csomagolásra. Egyes családokat ideiglenesen mentesítettek, 1200 főt az állomás felé hajtottak kísérettel.

„A többiek, 1200 fő kíséret mellett a vasútállomásra menetelve, vagonba rakva. Ez délután 4 órakor történt, a vonatot elindították Németország felé, január 19. szombat. (A nép) nyugodtan viselkedett, a karhatalomnak dolga nem akadt."

János Komjáds Aufzeichnungen haben wir schon erwähnt. Er hat die Geschehnisse mit gewisser Weisheit gefolgt, und bemerkt, daß in Budaörs die Aussiedlung 85% gerechnet haben.

Auch er erwähnte, daß freiwillig niemand zur Aussiedlung gemeldet hat. Frau Antal Roth erinnert daran, das Dorf wurde mit dem Kordon der Soldateska umgränzt.

Schon am 16-ten Januar begann die „Inventaraufnahme" der da gebliebenen Güter, die sind aber auf den Hund gekommen. Einige arbeiteten in der Gasversorgung der Hauptstadt — wie Anton Roth — der als unentbehrlicher Arbeiter von den Listen gestrichen wurde. Diejenigen blieben aus den sieben Transporten aus. Komjád zeichnet auch auf, wie unmenschlich die Vertreibung gewesen ist. Die Leute wurden in der Nacht um 2 Uhr aufgeweckt, sie bekamen eine ganz kurze Frist zur Packung. Einige Familien wurden provisorisch freigesprochen.

„Die anderen, 1200 Personen — mit Begleitung — mußten zu Fuß zum Bahnhof, in die Waggons gepresst. Es geschah nachmittags um 4 Uhr, und der Zug fuhr Richtung Deutschland ab: am 19-ten Januar, Samstag. Das Volk hat sich ruhig verhalten, die Ordnungskräfte hatten keine Aufgabe."

Am anderen Tag ging jeder Bewohner zu Frühmesse. Die Kirche war vollgestopft, ein jeder bereitete sich ruhig auf die Zukunft vor, ein jeder beruhigte sich damit, Gottes Wille geschehe, niemand hat sich entgegengesetzt.

Ein jeder bereitete sich auf das unvermeidliche vor. „Jeder packte zu Hause, und wartete die weiteren Ereignisse. Von den 10 000 Dorfbewohnern blieben vielleicht 500 zurück. Die Aussiedler haben schon gar nicht gefragt, welche Verordnung bezieht sich auf die Betreffende, oder ist es eigentlich eine Bedingung gültig, es war egal, man musste weg. Als der letzte Transport abgefahren ist, wurde das Dorf von den Ordnungskräften durchsucht, daß einige, die sich versteckt haben, kann man mit den Aussiedler aus Turwall abtransportieren."

„In der Durchkämmung mußte ich auch teilnehmen, zu zwei Polizisten eingeteilt mußte ich sie von Haus zu Haus führen, daß wir die eventuell gefundenen Versteckten zusammentreiben." Eine erniedrigende Lage! Aber einigen konnte der alte Soldat ebenso helfen.

„Ich habe nur in der Hauptstrasse — in dem Teil der Freiheit Strasse bei der Durchkämmung mitgemacht, daß ich den Polizisten sagen kann, da wohne ich, da sollen sie nicht hinein, nähmlich dort war die Wendler Großmutter versteckt, die Kathi Tante mit ihrem Kind. Tante Brigitte konnte so dableiben, daß in Ihrem Haus die Militärkasse der Russen einquartiert war, hat Haus eine russische Wache gehütet. Der Posten ließ niemand hinein, gehörte er zur Aussiedlungs-Kommission, oder sollte er sein — wer er war. Die sind also so zu Hause geblieben. Orbán Onkel war aus der Liste ausgestrichen, seine beiden Söhne, Hans und Matthias waren schon draußen."

A naplóíró így folytatta: *„Mindenki elment a reggeli misére. A templom zsúfolva (értsd: zsúfolásig) megtelt, mindenki nyugodtan készülődött az eseményekre, mindenki sírt vagy könnyezett a templomban, mindenki azzal nyugtatta magát, hogy Isten akaratának aláveti magát, nem ellenszegült.* Az emberek készültek az elkerülhetetlenre. *„Mindenki csomagolt odahaza, és várta a további eseményeket. Mindenkinek el kellett menni. A község 10 000 (fő) lakosságából talán 500-an maradtak vissza... A kitelepítők már nem is kérdezték azt, hogy a rendeletek melyikébe esik az illető vagy egyáltalán esik-e valamelyik feltétel alá, mindegy volt, menni kellett. Mikor már az utolsó szállítmány elmenve volt (!) a községet karhatalmi egyének átfésülték, hogy az esetleges bujdosókat kézre kerítsék, és a törökbálinti kitelepítettekkel* (együtt) *elszállítsák.*

Az átfésülés(ben) *nekem is kellett részt vennem, hogy 2 rendőr mellé beosztva nekem kellett házról házra vezetni a rendőröket, hogy összeterelhessük a netán meglelt bujdosókat."* — Itt röviden megszakítjuk a naplójegyzeteket. Megalázó helyzet! De egyeseken még így is tudott segíteni a derék öreg katona!

„Én csak a Fő utcai részben (Szabadság utca) *történő átfésülést vállaltam el, hogyha a házamhoz érünk, a rendőröknek megmondhassam, hogy én lakom itt, hogy be se menjenek, mert ott volt elbújva a Wendler nagymama és Kati néni gyermekével. Brigitta néniéknek úgy sikerült itthon maradni, hogy a házukban az oroszok katonai pénztára volt elhelyezve, a házat tehát egy orosz katonai őrség őrizte. Az őrszem nem engedett be a házba senkit sem, akár a kitelepítési bizottsághoz tartozott, vagy más személy volt. Tehát otthon maradtak. Orbán bácsiékat közben felmentették a kitelepítés alól. Két fia, János és Mátyás már kint voltak."*

Az elkergetetteket szállító vonat romos városok között döcögött, időnként félreállították a szerelvényeket, a nem kielégítő fűtés miatt fáztak az emberek, sőt füstmérgezést kaptak — így emlékezik Susanna Karly-Berger és mások. Február elejére értek ki az első szerelvények Baden-Württembergbe. A Stuttgarter Zeitung 1946. február 6-i számában egy nagy cikk jelent meg: *„Schwäbische Bauern aus Ungarn suchen eine Zuflucht — Magyarországi sváb parasztok menedéket keresnek"* — a következő alcímmel: *„Egy sváb mezőváros 11 000 lakóját kiutasították"* alcímmel. Hová tegyük ezeket az embereket? — kérdezi a következő alcím! De szinte magától adódott a megoldás, az elkergetettek otthoni munkájukat akarták folytatni: *„Velünk együtt akarnak dolgozni a szőlőskertekben"* — mondja a korabeli riport. És az újabb fejezetcím minősít is: *„Brave Leute und fromme Christen — Ezek a derék emberek és jámbor keresztények!"*

Itthon — ahol mintegy 1000 (nem 500!) fő szédelgett, járt lehajtott fővel a csaknem üresen maradt faluban, elkezdődött a község kifosztása. Erről ismét szemtanúkat szólaltatunk majd meg, Ebner Györgyné feljegyzéseit, Komjád János naplóját.

Der Zug mit den Vertriebenen fuhr von Bahnhof zu Bahnhof holpernd, zeitweise wurden die Züge auf Nebengleise gestellt, es war fast keine Heizung in Waggons, die Leute frierten sich, oder wurden mit Rauch vergiftet. So erinnerte sich Susanna Berger (Karly) — und andere. Anfangs Februar haben die Züge Baden-Württemberg erreicht. Am 6-ten Februar 1946 erschien ein langer Artikel in der Stuttgarter Zeitung. „Schwäbische Bauern aus Ungarn suchen eine Zuflucht" — mit der Untertitel: Elftausend Bewohner wurden aus einem schwäbischen Marktflecken herausgewiesen. Wohin sollen diese Leute? — fragt der Reporter. Die Lösung ergibt sich fast von selbst — die Vertriebenen wollen ihre frühere Arbeit weiterführen. „Die wollen mit uns in unseren Weingärten arbeiten. „Brave Leute und fromme Christen" Schreibt weiter die Stuttgarter Zeitung.

Dazwischen zu Hause — wo beinahe 1000 Leute gingen, schwindelten mit abgesengten Köpfen, begann die Ausräubung des Dorfes. Darüber bezeugen auch die Augenzeugen, die wir schon mehrmals zitiert haben.

❋

Die Züge holpern auf den aufgerissenen — verwundeten Schienen sechs Züge nacheinander. Im siebten Zug fahren auch die Turwaller — von den ehemaligen Budaörser Bewohner 90% — sucht die neue Heimat in den Ruinen liegendem Deutschland.

Die Stuttgarter Zeitung berichtete darüber, daß 35 Personen sind in einem Waggon zusammengepresst. Die Budaörser waren auch zu diesem „Kunststück" möglich. Schlafen oder sich ein wenig ausstrecken kam gar nicht in die Frage. Sie waren schon 5 Tage lang auf dem Weg. In der Mitte des Waggons war auch ein Ofen aufgestellt. Umher blieben nur Stehplätze, andere hockten auf den Bündeln, daß sie auch in dieser unmöglichen Lage ein wenig schlummern können. Nur ein Säugling wurde verwundet, einmal war nähmlich der Ofen umgestürzt. Der Nase wurde des Kleinen verbrannt, aber das Kind lächelt wieder in der Wiege, im Durchgangslager in Göppingen haben sie sich ein wenig ausgestreckt, ausgeschlafen. Einige älteren Leute sind so müde, daß den Lager nicht verlassen konnten.

Ein Lebensbild steht vor uns: zweistöckige Betten, Frauen am Tisch stoppen Strümpfe. Dampfender Brei steht auf dem Tisch, Junge und ältere essen es. Drei Männer spielen Karte, eben der 81jährige ist der frischeste. Auch er durfte zum Sterben nicht zu Hause beliben.

Die Erinnerung der Frau Illy — Franzisca Winkler bekamen wir von Andreas Bauer. Sie mußten mit dem 5-ten Zug Ungarn verlassen, am 31-sten wurden sie zum Bahnhof hinausgeführt. Sie fuhren mit dem Waggon Nr. 30 (vielleicht 32.) — damit mußten 30 Leute fahren. Eva Krupps Kind wurde in Diphterie erkrankt, sie konnten die Fahrt nicht beginnen.

Döcög-döcög a szaggatott, toldott-foldott síneken egymás után a hat budaörsi szerelvény, a hetediket már a törökbálinti elkergetett németekkel együtt indították útnak. Az egykor 11 000 fős budaörsi lakosság kilencven százaléka rázkódott a romos Németországon át.

A Suttgarter Zeitung 1946. február 6-i tudósítása szerint harmincöt fő zsúfolódott össze egy-egy vagonban. *„A gazdák még erre a műremeklésre* (»Kunstsück« — írja a lap) *is képesek voltak. Alvásról vagy akár kinyújtózásról szó sem lehetett ilyen körülmények között. Öt napon át voltak úton. A kocsi közepén még éppen egy kályhának tudtak helyet szorítani. Körülötte állóhely maradt az éjszakázásra, míg mások a batyuhegyek tetején kuporogtak, hogy a lehetetlen helyzetben is megpróbáljanak aludni. Csak egy csecsemőt sebzett meg egy felborult kályha. Bár az orra megégett, mégis mosolyog újra a bülcsőjében, a göppingeni átmeneti táborban csak éppen nyújtózkodtak egyet, és kialudták magukat. Néhány idősebb ember úgy elfáradt, hogy még nem hagyhatták el a tábort."*

Életkép: Az átmeneti táborban kétemeletes ágyak, egy hosszú asztalnál asszonyok harisnyát stoppolnak. Gőzölgő kása áll az asztalon, ezt eszi ifjú és öreg. Három férfi kártyázik az asztalvégen, a 81 éves közülük a legfrissebb. Ő sem maradhatott otthon — meghalni.

Illyné Winkler Franciska visszaemlékezését Andreas Ritter helytörténész bocsátotta rendelkezésünkre. Ők az ötödik szerelvénnyel indultak, január 31-én kísérték ki őket az állomásra. A 30-as (vagy talán a 32-es) vagon volt kijelölt utazási eszköze 30 embernek. De Krupp Éva gyermeke difteritiszt kapott, ő akkor nem indulhatott. Így aztán 25 főre csökkent a létszám, de odalopózkodott Karl Szlebicsak — aki addig internáló táborban volt elzárva, feleségét és három gyermekét viszont már útnak indították. Ő tehát felcsempészte magát a szerelvényre. Illyné ekkor volt 25 éves.

Vagy háromszor elvette a rendőrség a felállított kályhájukat indulásig, végül becsempésztek egyet, előkészítették a nudlit és a rántást, bablevest főztek. Amikor a szerelvényt váratlanul megindították, Illyné még éppen elkapta a lecsúszó bablevest edényestől. Február 1-jén indultak el, még hallották a déli harangszót. A szülőföldhöz ragaszkodás megható mozzanata: *„Azt mondtuk, az otthoni harangszó kísért ez az utunkon."*

Február 2-án gördült-döcögött át a vonat a határon. Még kesernyés humorra is volt erejük. Éjszaka kiáltásokat hallanak. „Aufmocha, ihr hobt doch a Wei(n)!" (Nyissátok ki a vagonajtót, nektek borotok van!) — Micsoda? — kérdezték. Hát Bécsben vagyunk — mondták nevetve, mert a budaörsi tájszólásban a „Wei(n)" és a „Wien" igencsak hasonló hangzású... Majd orosz mozdonyt csatoltak a bécsi megálló után a szerelvény élére, hiszen zónahatárok között közlekedett a vonat.

Die Zahl der ausgewiesenen minderte sich auf 25 Personen, aber Karl Szlebicsak ist hingeschlichen — bisher war er interniert, Frau mit 3 Kindern mußten schon weg. Er versteckte sich auf dem Zug. Frau Illy war damals 25 Jahre alt.

Dreimal hat die Polizei den aufgestellten Ofen — einzige Möglichkeit zum Kochen — weggenommen, endlich konnten sie nochmals einen Ofen besorgen. Sie kochten sich eine Bohnensuppe, Nudeln ud Einbrenne war schon vorbereitet. Als der Zug unerwartet abgefahren ist, konnte Frau Illy den abrutschenden Topf mit Suppe noch retten. Sie fuhren am 1-ten Februar ab, sie haben noch den Glockenklang um Mittag gehört. Wir sagten — dieser Glockenklang begleitet uns auf den Weg.

Am 2-ten Februar holperte der Zug durch die Grenze. Sie hatten auch noch zu etwas bitterem Humor Kraft. In der Nacht hörten sie laute Stimmen. „Aufmocha, ihr hobt doch a Wei(n)! — Was? — fragten sie. Wir sind doch in Wien war die Antwort. „Wei(n) und Wien" lautet ähnlich... Dann wurde eine russische Lokomotive nach der Wiener Haltestation vor den Zug angeschlossen: der Zug fuhr nämlich zwischen den damaligen Zonen-Grenzen. Dann haben sie davon gefürchtet, daß sie nach Russland geschleppt werden. Am 4-ten Februar erreichten sie russisch-amerikanische Zonengrenze. Da wurden sie von den Lausen desinfiziert — dies war ein kläglicher Prozess. Bei Salzburg haben sie österreichisch-deutsche Grenze erreicht. Es brachte eine seelische Ruhe, daß die müde Reisegruppe an einer Heiligen Messe teilnehmen konnte.

In Creilsheim oder in Weikersheim trafen sie mit den Ausgewiesenen des 4-ten Zuges. Diese Gruppe fand Wohnort in der Nähe von Creilsheim. Am 6-ten Februar erreichte der Zug Königslauda, später Gerlachsheim.

In der Nacht haben sie ihre Bündel aus dem Zug ausgepackt. Sie waren entschlossen, wenn sie auch unter freiem Himmel schlafen müssen, die Familien lassen sich nicht trennen. „Wir sind von Heimatort so weit weggerissen, aber trennen lassen wir uns nie."

Frau Illys Notizen enden sich, wie eine traurige Ballade. „Die nehmen wir zur Arbeit an, haben einen grossen Bündel, wir brauchen sie nicht mit Kleider versehen. Zur Arbeit hat man manchmal Vater oder die Mutter gerufen, aber mit den Kindern konnten sie, oder wollten sie nichts anfangen."

„So hat man uns in der neuen Heimat empfangen" — schließ die Aufzeichnungen Frau Illy. Danach reiht sie auf, wer alle in einem Ort zusammen bleiben konnten, Vater, Mutter, Ihr Schwester, der Bruder Matthias, — die Frau geborene Maria Ruckmilch, mit zwei Kindern. Die Mutter der Schwägerin, mit der Tochter, deren Gatte, und noch der jüngere Vetter.

In Monat Juni ist glücklich Ihr Mann aus der Gefangenschaft zurückgekommen, hat sie gefunden, so konnte die zusammenhaltende Familie noch in Oberschüpf 10 Jahre verbringen.

Ekkor meg attól féltek, hogy Oroszországba hurcolják a budaörsieket. Február 4-én érték el az orosz–amerikai zónahatárt. Itt át kellett esniük a tetűtől mentesítés keserves folyamatán. Salzburgban elérték az osztrák–német határt. Nagy megnyugvást jelentett a fáradt utazóknak, hogy szentmisén vehettek részt a vallásos budaörsiek.

Creilsheimben — vagy inkább Weikerscheimben — teszi hozzá Andreas Ritter — találkoztak a negyedik budaörsi szerelvény utasaival. Ezt a csoportot Creilsheim környékén telepítették le. Február 6-án érte el a szerelvény (Königs)Laudát, majd Gerlachsheiet.

Éjszaka kirakták motyóikat a szerelvényből. Elhatározták, még ha szabad ég alatt kell is aludniok, a családtagok nem engedik szétválasztani az összetartozókat. *„Olyan messzire keveredünk el szülőföldünktől, de szét nem választanak minket semmiképpen."*

Úgy végződik Illyné leírása, mint egy szomorú ballada. Volt, ahol munkára felvették volna az apát vagy az anyát, de a kisgyerekkel nem tudtak vagy nem akartak mit kezdeni.

Volt, aki azt mondta: *„— Ezeket alkalmazzuk, elég nagy a batyujuk, legalább ruhával nem kell őket ellátni!"*

„Így fogadtak minket az új hazában" — zárja visszaemlékezését Illyné, és felsorolja, hogy ki mindenki maradt együtt egy településen — anyja, apja, nővére, Mátyás bátyja, Maria Ruckmilch — a felesége, két gyermekével. Sógornője anyja, lányával, annak férjével és még egy unokaöccs is.

Júniusban férje is megérkezett a hadifogságból, majd tíz évet töltött el az összetartó nagycsalád Öberschüpfben.

Az embertelen „kitelepülés" ellen is csak a szociáldemokrata Ries István és egyik kisgazda minisztertársa tiltakozott 1945 őszén! Ebner Györgyné feljegyzései (megjelent a Das Schicksal der Deutschen in Ungarn kötetben, korábbi részeket már idéztünk) mindenképpen hitelesnek tekinthetők. Ismét az ő nehéz kézzel írt, de hiteles sorait vesszük elő.

„Január 22. A vonat itt állt az éjszaka során, még itt vannak! Megint vittünk ki nekik meleg kávét! A vagonok előtt tábortüzet raktak, hogy azt a jéghideg éjszakát valamivel elviselhetőbbé tegyék. (...) Rokonok meleg ételt osztottak szét, amit az útra indulóknak hoztak. Még az őrt álló rendőrök is fáztak, ők is közelebb húzódtak a tábortűzhöz. Hiszen nem megy el senki, már beletörődtek sorsukba. A mozdonyokat befűtötték, egy dal csendül fel az ajkakról, amikor a vonat megindult. A magyar

Nämlich gegen die unmenschliche Vertreibung hat nur István Ries der sozialdemokratische Minister und ein Ministerkollege von der Kleinbauerpartei ein Wort erhoben. Dies geschah im Herbst des Jahres 1945. Die Aufzeichnungen Frau Georg Ebners — die wir früher schon zitierten — sind unbedingt authentisch. Wir zitieren wieder Ihre — mit der Schrift kämpfenden — aber authentischen Zeilen.

„22. Januar. Der Zug stand da während der Nacht, Sie sind noch da! Wir brachten Ihnen wieder warmen Kaffee. Vor den Waggons haben Sie Feuer gemacht, daß die eiskalte Nacht etwas erträglicher sei. [...] Die Verwandten haben warmes Essen verteilt, was sie den reisefertigen gebracht haben. Auch die Polizeiwache zitterte vor Kälte, sie kamen auch zum Feuer näher. Es flieht ja niemand, die Leute haben sich dem Schicksal ergeben. Die Lokomotive waren eingeheizt, ein Lied erklang von ihren Lippen: „Isten álld meg a magyart! — Gott segne dich Ungar!" Mit den Schreibfehlern gebe ich die Aufzeichnungen, so sind sie echt. „Meine Liebe, teure Kinder das Schicksal reisst uns wieder auseinander, die Tränen in den Augen sahen wir nur, und die flatternden weissen Handtücher." Die Kinder der Frau Ebner waren auch in den Waggons.

„Es kam ein Auto von der Amerikanischer Botschaft an, Sie stiegen heraus, haben das grosse Spectakel angeschaut, fotografierten, — knirpsten — und fuhren wieder fort." Die Aufzeichnungen des Tagebuches — die folgenden Zeilen sind recht traurig. Gleich nach der Abfahrt erschienen aus Budapest in einer grossen Gruppe die Plünderer. Mit gepackten Koffern, Rucksäcken und mit Demijohns schwer beladen zogen sie wieder ab.

„Der Kaplan der Pfarre Nyíri hat den ersten Zug begleitet. Ungeduldig warten wir seinen Rückkehr, daß wir etwas näheres vom Schicksal der Vertriebenen erfahren sollen. Einige sind schwerkrank, die können nicht aufbrechen, die dürfen provisorisch mit ärztlichen Zeugnissen dableiben. Aber nur wirklich einige, die verfahren nicht menschlich. Stefan will mit dem Nächsten Zug nach Ihrer Franczisca aufbrechen."

Familien fielen auseinander, und niemand konnte dies aufhalten. Der Priesterkollege Nyíris Zoltán Sik hat auch mitgeholfen. Er hat alle sechs Züge aus Budaörs, und auch den siebten — mit Törökbálinter gemischten Zug mit *Geleitbriefen* versehen, dei sollten die Vertriebenen in der neuen Pfarre überreichen. Stefan Hernádi hat ein Exemplar in Assamstadt aufbewahrt, Andreas Ritter hat es im Kalender der Unseren Post 1996 herausgegeben.

„Hochwürdiger Herr Pfarrer! Draussen folgt ein Wagen den anderen. Leute packen ihre Bündel, und fahren langsam zum Bahnhof... Es ist ein fürchterliches Schauspiel für mich, als man ständig begraben würden... In dieser Stimmung schreibe ich Eurer Hochwürden mit meinen Zeilen, was mindestens die Zukunft betrifft, möchte ich mich gewissermassen beruhigen.

Himnusz dala: »Isten álld meg a magyart« »Gott segne dich Ungár«." Helyesírási hibával együtt idézem Ebnerné szövegét — ez is hitelesíti. *„Kedves, drága gyermekeim, a sors ismét szétszakít minket, a könnyektől ellepett szemeket látjuk csak, és a röpködő fehér zsebkendőket."* Ebnerné gyerekei is ott voltak a vonaton...

„Az Amerikai Követségről autó érkezett. A bent ülők kiszálltak, nézték a nagy színjátékot, fényképeket készítettek, majd ismét eltávoztak." A naplófeljegyzés következő sorai szomorúságukkal jellemzőek. Budapestről máris megérkezett egy nagy csoport fosztogató. Megpakolt kofferrel, hátizsákokkal, demizsonokkal (boros edényekkel) megrakodva távoztak. *„A plébánia káplánja, Nyíri kísérte el az első szerelvényt útján. Türelmetlenül várjuk a visszatérését, hogy közelebbit tudjunk meg az elűzöttek sorsáról. Néhányan súlyosan betegek, ezek nem tudnak elindulni, ezek itt maradhatnak ideiglenesen orvosi igazolással. De csak néhányan, mert nem humanista módon járnak el. Stefan a következő szerelvénnyel Francija után akar indulni."* (Ebnerné fiáról van szó.) Ismét a korra jellemző a történet, mert családok esnek szét, senki nem tudta ezt akkor megállítani...)

Nyíri Tamás paptársa Sík Zoltán, a később nevessé vált teológus talán ennél többet is tett. Mind a hat budaörsi és a hetedik, törökbálintiakkal vegyes szerelvényt ellátta kíséről levelekkel, melyet új plébániájukon adhattak le a hontalanok. Ezek egyikét (egyik másolatát) Stefan Hernádi Assamstadtban megőrizte, Andreas Ritter helytörténész pedig közölte az Unsere Post 1996. évi naptárában. Ebből idézünk jellemző részleteket:

„Főtisztelendő Plébános Úr! Kint szekér szekeret követ. Az emberek motyójukat pakolják és lassan az állomásra hajtanak. (...) Borzalmas látvány ez számomra, mintha folyamatosan temetnének... Ebben a hangulatban fordulók Főtisztelendőségedhez írásommal, hogy legalább ami a jövőt illeti, némileg megnyugodhassak.

Budaörs tiszta katolikus, közel 12 000 lakost számláló falu volt. Rendkívül konzervatív, mélyen tisztességes, igen szorgalmas lakosság, mert a hit, a templom életük középpontja. A lelkészeknek nagy örömére szolgált a hívők nagy számát szemlélni, akik minden egyházi szertartáson részt vettek, az egész országban híres úrnapi körmeneteiket vezetni, éneküket, erősen szóló imáikat meghallgatni. ...

Természetesen ez az utolsó év idegeket szaggatóan terhelő volt, a sokak fogsága, a hozzátartozók internálása hitük kemény próbakövének számított. És most, amikor már csendben reméltük, hogy lassan minden rendbe jön, jött ez a legkeményebb sorscsapás, hogy mindenüket, ami a tulajdonukban volt vissza kellett hagyniok, és bizonytalan jövőbe kell távozniok.

Mindent megtettem, ami lehetséges volt, hogy lelküket megnyugtassam, hogy össze ne törjenek túl nehéz keresztjük alatt; a szép feladat Főtisztelendőségedre vár, hogy szívük nyílt sebeit begyógyítsa, és hogy bevezesse Őket az új életükbe.

Budaörs war ein Dorf mit beinahe 12 000 Bewohner — rein katholisch. Die Bevölkerung ist recht konservativ, sehr ehrlich, recht fleißig, der Glaube, die Kirche ist der Mittelpunkt ihres Lebens. Den Geistlichen bedeutete immer eine große Freude die große Zahl den Gläubigen betrachten, die in allen kirchlichen Zeremonien teilnahnem, die in ganzem Lande berühmten Frohnleichnamsprozessionen zu führen, ihre Gesänge, die laut klingenden Gebete aunzuhören.

Dieses letzte Jahr war nervenzerrüttend belastend, die Gefangenschaft mehreren, die Internierung der Zugehörigen konnte man einen harten Probestein ihres Glaubens berechnen. Und jetzt, als wir in der Stille schon hofften, daß sich langsam alles in Ordnung gebracht wird, kam dieser härteste Schicksalsschlag, daß Sie alles, was Ihr Eigentum war, verlassen mußten, und in die unsichere Zukunft weggehen müssen.

Ich habe alles getan, was möglich war, Ihre Seele zu beruhigen, daß Sie nicht unter dem allzuschweren Kreuz zusammenbrechen sollen: die schöne Aufgabe steht vor Eurer Hochwürden, die offenen Wunden ihres Herzens zu heilen, und Sie in Ihr neues Leben einzuführen. Ich bitte Eurer Hochwürden, diese Aufgabe mit vielem Geduld und mit sehr großen Liebe zu erledigen. Dies wird Eurer Hochwürden viel Freude, und reiches Segen Gottes bringen. Ich bleibe mit herzlichen Grüssen Ihr Pfarrgeistlicher Kollege: Zoltán Sik."

Ja, die Internierung — dies war das andere Grauen, die die heimgebliebenen belästigte. Eigentlich dies geschah wegen alles. Wenn ein ungeduldiger Neusiedler — wie da gesagt hat, ein Partisan — gegen ihnen klagte, wenn etwas der hiesigen Polizei, den kleinen Mächten nicht gefiel.

Man wollte jemandem aus seinem Haus hinausjagen — am einfachsten war eine Internierung. Frau Ebner schreibt auf, die Hand des eingesperrten Winklers war auf den heissen Ofen gedrückt — so wurde das Verhör geführt. Als er weggelassen wurde, verschwand mit dem ersten Vertreibungszug und so floh er mit den anderen nach Deutschland. Am 20-sten August 1946 schreibt er auf, sein Schwiegersohn Müller ist schon in der siebenten Woche interniert. Ein jeder verspricht die Freilassung, er war aber schon in Gödöllő, in Kistarcsa, in Kőbánya und in der Hadik-Kaserne. Der Abgeordnete versprach, daß der Richter, Ihr Mann, zu einer Audienz zum Minister erscheinen kann, — dies blieb auch nur leere Rede.

Frau Ebners Tochter, die Mizi klammert sich an jeden Strohhalm, umsonst. „Dies ist für uns eine Kalvarie, eine peinliche Ewigkeit." In September 1946 ist Müller noch immer im Internierungslager in Gödöllő, er ist mit aus Jugoslawien verjagten Deutschen zusammengesperrt, mit miserabel mageren Kindern, mit siebzigjährigen Alten. „Bis kleine Polizisten internieren dürfen, wird die Rache nicht aufhören" — schreibt traurig Frau Enber auf. Inzwischen kommen Budaörser aus der russischen Gefangenschaft nach Hause. Es ist recht traurig, daß niemand seine Familienmitglieder zu Hause findet. „Fremde Gesichter, fremde Leute, ihr Haus in

Kérem Főtisztelendőségedet, hogy ezt a feladatot sok türelemmel, és igen nagy szeretettel végezze el. Ez Főtisztelendőségednek sok örömet, Isten gazdag áldását fogja hozni.

Szívélyes üdvözlettel maradok az Ön paptársa, Sík Zoltán."

Igen, az internálás... Ez volt a másik borzalom, ami még az itthon maradottakat sújthatta. Bármiért. Ha az új türelmetlen telepes — helyi szóhasználatban partizán — panaszt emelt ellene, ha a helyi rendőrségi kis hatalomnak nem tetszett, ürügy ezer lehetett. Ebnerné naplója is tudósít ilyen esetekről. Valakit ki akartak rakni a házából — nem ment szépszerével — internálás... 1946. március 10-én feljegyzi, hogy az elzárt Winkler kezét a tüzes kályhára szorították, úgy hallgatták ki.

Amikor elengedték, az első kitelepítő vonattal — amit még elért — menekült a többi elkergetettel Németországba. 1946. augusztus 20-án feljegyzi, hogy Müller nevű veje már hetedik hete internálva van. Mindenütt megígérik szabadon bocsátását, de volt már Gödöllőn, Kistarcsán, Kőbányán, a Hadik-kaszárnyában. Az országgyűlési képviselő is megígérte a bíró Ebnernek, hogy kihallgatásra bejutatja a miniszterhez — eredménytelenül.

Ebnerné Mici lánya fűhöz-fához szaladgál. *„Kálvária ez nekünk, vejünknek pedig egy kínos örökkévalóság."* 1946 szeptemberében a gödöllői internálótáborban van Müller. Jugoszláviából elkergetett németekkel van itt együtt elzárva, nyomorúságosan lefogyott gyerekkel, és hetvenéves aggokkal. *„Amíg kis rendőrfőnökök internálhatnak, a bosszúnak nem lesz vége"* — írja fel szomorúan Ebnerné. Közben érkeznek még budaörsiek haza orosz fogságból. A legszomorúbb az, hogy senki nem találja meg hozzátartozóját. *„Idegen arcok, idegen emberek, saját házuk idegen kézben. Nincs szerető otthonuk, nem vár rájuk a szülői ház. Így járt Winkler Andreas, a három Hess fiú és mások. Derék magyar katonák voltak, és családjukat mint németeket elkergették."*

Komjád (Konrad) János visszaemlékezése felidézi a présházak eltékozlását, a budaörsi szőlőültetvények pusztulását 1946 januárja és 1947 augusztusa között. De nemcsak a kiépített környezet pusztulása volt a korra jellemző, hanem az itt maradottakra nehezedő félelem is.

A korabeli sajtó persze a valóságnak éppen az ellenkezőjét írta: újra virágzó szőlőgazdálkodásról és az új telepesek nagyszerű eredményeiről adott hírt — és közben gyűlölködött az elkergetettekkel. A hajdan népszerű Tolnai Világlapja címet változtatva Dolgozók Világlapja néven jelent már meg 1946-ban. az október 5-i

fremden Henden. Sie haben kein liebevolles Heim, das Elternhaus wartet nicht auf sie. So ist schlimm mit Andreas Winkler, mit den drei Hess Söhne ergangen und mit anderen. Sie waren tüchtige ungarische Soldaten, ihre Familie wurden als Deutsche weggejagt."

Die Memoiren János Komjád–Konrads rufen die Vernichtung der Presshäuser hervor, die Verderbung der Trauben- und Obstzucht in Budaörs, zwischen Januar 1946 und August 1947. Aber nicht nur die Vernichtung der gut aufgebauten Umwelt war auf die Jahre karakteristisch, sondern die Angst, die auf die Heimgebliebenen lastete.

Die Presse schreibt eben die entgegengesetzte Meinung, blütende Weingartenwirtschaft, und glänzende Ergebnisse der Neusiedler — die sich nie mit Weingärten beschäftigten. Die vorher populäre Tolnais Weltzeitung — jetzt Weltzeitung der Werktätigen umgetauft zeigt eine Neusiedlerfrau die lächelnd sitzt neben den vollen Traubenkörben, der namenslose Reporter „bestätigt" nichts weniger, daß die Vertriebenen vorher alles vernichtet haben. „Als sie endlich von der „matyar haza" — Abschied nehmen mussten, sie nahmen keinen ordentlichten Abschied, wie es ziehmt, sondern haben die Türe und Eingangtore (!) ausgegraben, und mit sich genommen wollten. Mit dem Torpfosten haben sie auch die Zaun vernichtet, und die Hühnerställe, die innere und äußere Einrichtung des Hauses, die Wirtschaftsgeräte, und alles, was beweglich war, was man ausgraben und einpacken konnte. In einem Hof von Budaörs hat der vorsichtige Volksbündler den Ziehbrunnen ausgegraben, — behauptet der Lügner. Dies hat der Schwabe nur deswegen getan, daß der Schlagbaum des Ziehbrunnens die Gedächtnisbilder der verlassenen Landschaft in der trüben deutschen Abendzeit hervorrufe. Noch besser deswegen, daß es nicht den Ungarn dableibe „a matyarnak ne letyen" sagt spöttend.

Die mit Lügen vollgeschriebenen Zeilen zitieren wir nicht weiter. Was noch schrecklicher war, die Mürbemachung der Heimgebliebenen, wie man aus Frau Ebners Aufzeichnungen folgen kann.

Für Freilassung des Schwigersohns — Mizi Tochters Gatte — haben Sie am 21-sten Dezember 1946 die 15. Bittschrift eingereicht. An diesem Tage bemerkt er, sie hören über eine Liste mit achtzig Familiennahmen, die auch weggehen müssen. Die Razzien wurden im Dorf systematisch weitergeführt.

In den Kalendern stand der 22. Juni 1947 als sie auf Schüsse erwachten. Jemand hat den aus Russland heimgekehrten Kriegsgefangenen denunziert, dem der Nachbar der Familie Ebner auf eine Nacht Obdach gegeben hat. Die Neusiedler haben in der Sas Gasse in Budapest neuere Listen eingereicht sie haben weitere Vertreibung beschleunigt.

címlapján mosolygó telepes asszony ül a teli szőlőskosár mellett. A szerző névtelen írása nem kevesebbet állít, mint hogy a kitelepítettek előzőleg mindent elpusztítottak: *„és amikor végképp búcsút mondtak a »matyar hazának«, nem búcsúztak el, mint illik, a kapufélfától, hanem kiásták és magukkal vitték inkább. (...) És a kapufélfával együtt ment a kerítés, a tyúkól, az udvarház teljes külső és belső berendezése, felszerelés és minden, ami a házban és környékén megmozdítható, kiásható és becsomagolható volt. Budaörs egyik házának udvarán még a gémeskutat is leszerelte az előrelátó volksbundista."* — állítja a cikk. Ezt nyilván nem azért tette, hogy a gémeskút nagy dorongja az elhagyott táj emlékét idézze majd benne a borongó német alkonyatban, hanem sokkal inkább azért, hogy a *»matyarnak ne letyen«*.

Majd hosszan folytatódik az ostoba, hazugságoktól hemzsegő, képzavarokkal teli írás. Ami azonban borzasztóbb volt a hazugságnál is: az itthon maradtak megtörése. Ebner Györgyné, az eddig is idézett bíróné jegyzi fel, hogy Mici lányuk férjének internálásból való elengedése miatt december 21-én adták be a 15. kérelmet. Ezen a napon jegyzi fel, hogy újabb nyolcvan család nevével van forgalomba lista azokról, akiknek el kell menniök. A faluban pedig tovább folynak a razziák. Már 1947. június 22-ét írtak a naptárak, amikor lövöldözésre ébredtek. Valaki feljelentette azt az Oroszországból hazaérkezett hadifoglyot, akit éjszakára Ebnerék szomszédja befogadott. A telepesek pedig újabb jegyzéket nyújtottak be a Sas utcában, az újabb budaörsi kitelepítés sürgetésére.

„Paradicsomot tettem el télre, ez augusztus 20-a, Szent István napja előtt volt — írja Ebnerné. — *Ekkor jött egy ismerős sietős léptekkel, s bosszankodva nézett rám, amikor nagy fakanállal kevertem a paradicsomot... Ti is rajta vagytok a kitelepítési listán! Mi? Mi a magyar statisztikában szerepelünk, minden papírunk érvényes... De nem hagytak rá időt, hogy bebizonyítsuk az igazságot, az igazságunkat."*

Végül adjuk vissza a szót Komjád-(Konrad) János feljegyzéseinek:

„Én hoztam el Ebner György bíró barátomnak a belügyminiszteri felmentést, de azt egy kitelepítési bizottsági tag összetépte, mert akkor elesett volna a kilátásba helyezett örökségből. (...) Augusztus 24-én reggel megjelentek náluk is a karhatalmi rendőrök autókkal, felrakták az embereket, és elvitték őket Budafok vasútállomásra."

Az utolsó elkergetett 80 családnak már az is örömet jelentett, hogy csomagjaikkal Németországban személyvonatra szállhattak. *„Végre egyszer ismét székenpadon ülni, még ha fából is, és nem mindig a púpos batyun és szákon guggolni...Hoyerswerdába vittek minket, Németország orosz zónájába"* — ezek Ebnerné visszaemlékezésének utolsó sorai.

Vannak, akiket a véletlen mentett meg a kitelepítéstől. Feldhoffer András bátyánktól például magától kérdezte meg az egyik kitelepítő karhatalmista, hogy a nevezett merre lakik. Másfelé küldte őket, így itthon maradt.

„Ich habe Paradeis auf Winter eingekocht — schreibt Frau Ebner — dies vor dem Tag des Heiligen Stefans — also am 20-sten August. Da kam ein Bekannter mit schnellen Schritten, und war böse, als ich mit großen Holzlöffeln Paradeis umrührt habe... Ihr seid auch auf der Vertreibungsliste aufgeschrieben — sagte er. Wir? Wir sind in den ungarischen Statistiken aufgeschrieben, alle unsere Papiere sind gültig... Die liessen uns aber keine Zeit, daß wir die Wahrheit, unsere Wahrheit bezeugen sollten."

In János Komjáds Aufzeichnungen lesen wir die Tatsachen. „Ich brachte meinem Freund — dem Richter Georg Ebner die Entlastung des Innenministers, dies hat aber ein Mitglied der Ausweisungskommission zerrissen, sonst hätte er die in Aussicht gesetzte Erbe verloren. [...] Am 24-sten August die Polizisten der Ordnungskräfte auch bei Ihnen mit Autos erschienen, die Leute mussten aufsteigen, und wurden zum Bahnhof in Budafok zu den Waggons gebracht."

Den letzten 80 Familien — die jetzt vertrieben wurden, bedeutete diese Kleinigkeit eine Freude, daß Sie in Deutschland in Personenzügen fahren durften.

„Wieder einmal auf Sessel auf die Bank sitzen dürfen, und nicht auf buckeligen Bündeln hocken. [...] Wir wurden nach Hoyerswerda — in die russische Zone Deutschlands gebracht — sagen die letzten Aufzeichnungen Frau Ebners.

Einige hat der Zufall von der Vertreibung gehütet. Ein Polizist der Ordnungskräfte hat eben Andreas Feldhofer gefragt, wo der genannte wohnt. Er hat sie in schlechte Richtung geschickt, so konnte er zu Hause bleiben.

Ein halbes Jahrhundert ist nach der Vertreibung abgelaufen, die Wunden heilen sich langsam. Dies beweist die Freundschaft beider Siedlungen die Partnerschaft von Breztfeld und Budaörs. In beiden Siedlungen entstand ein Museum, Leute besuchen die Prozession am Frohnleichnamstage aus der Neuen Heimat, mit Handschlag sind Freundschaften besiegelt. Die Erinnerungen der Vergangenheit muß aber zusammensammeln, aufbewahren.

Dies ist unsere Pflicht, auch dann, wenn es manchmal nur auf Grund bruchstücklicher Erinnerungen aufschreiben und zusammenfassen kann — dies ist der Leidensweg – die Geschichte unseres Jahrhunderts.

A kitelepítés után több mint fél évszázaddal a sebek gyógyulóban vannak. Budaörs és Bretzfeld barátsága, a két településen kialakított múzeum, az úrnapi hazalátogatók, a kézfogások ennek egyre több bizonyítéka. De a múlt emlékeit össze kell gyűjteni! Még ha töredékes visszaemlékezések alapján tehettük is meg...

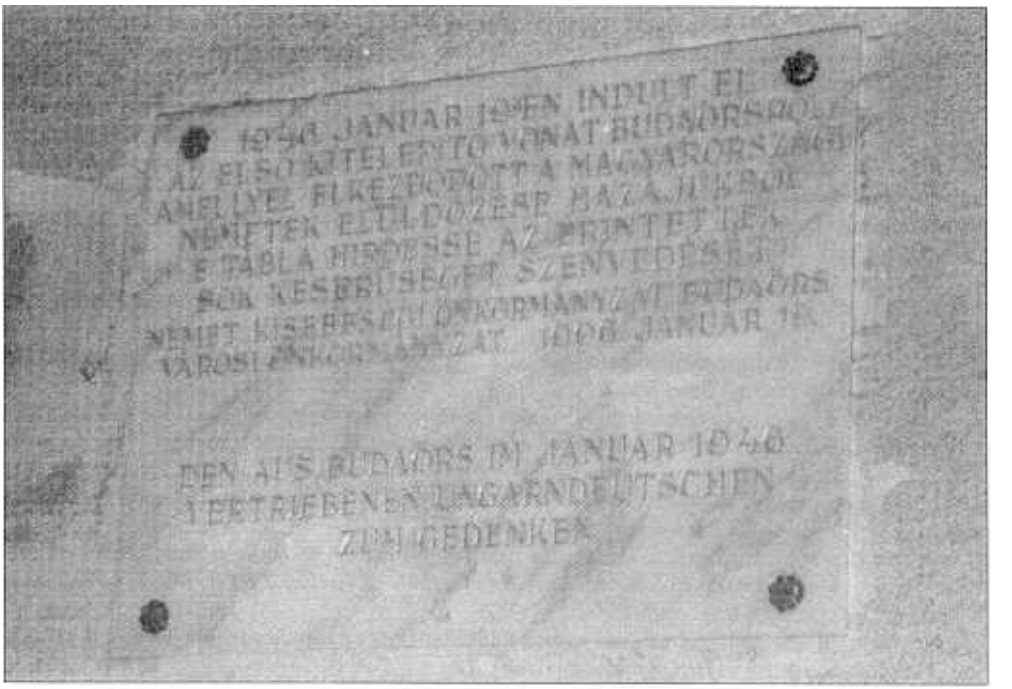

A kitelepítés emléktábláját
az 50. évfordulón leplezték le Budaörsön

Die Gedenktafel der Vertreibung wurde
am 50-sten Jahrestag in Wudersch geweiht

SCHMIDT MÁTYÁS LEGELSŐ LEVELE

Igen Tisztelt Fehérváry Tanácselnök Úr!

Engedje meg, hogy röviden bemutatkozzam. 1928-ban Budaörsön születtem. Szülőházam a Fő utcában van (korábban Stefan Schmidt mészárszék, ma Csurgó család). Édesanyámmal 1944-ben Ausztriába menekültem.

Hivatásosként már 29 éve a „Heilbronner Stimme" napilapnál dolgozom. Ezzel a kiadóval az utóbbi években olvasóinkkal három utat szerveztünk Magyarországra. Egy alkalommal 640 személlyel, ez évben 200 személlyel jártunk Magyarországon, főleg Baranya és Tolna megyében. Többször jártam már Budaörsön is. De mindig csak „egy beugrásnyi időre", mindig szakmai vagy hivatalos kötelességem volt.

Megértését kérem, hogy egyszerűen csak írok Önnek, és ezt német nyelven teszem. Be kell vallanom, hogy valamennyire még beszélek magyarul, de ezt a levelet mégsem bátorkodtam magyarul megírni.

Elsősorban szeretnék Önnek és hajdani szülőfalum, Budaörs minden polgárának a várossá nyilvánításához tiszta szívből gratulálni. Olvastam erről a magyar médiában és tudósítottam róla. Kívánok a város közösségének termékeny fejlődést egy békés időben.

Tiszteletteljes kérdésem a következő: mint a Stuttgart melletti Gerlingen város patronáló tanácsának tagja a Magyarországi Németek Honi Szövetségében — Baden-Württembergi Tartományi Szövetségben — együtt dolgozom velük a magyar kapcsolatok területén. 1985. júniusi utazásunk során számos tanácsházát, kultúrházat és a Mosonmagyaróvári Egyetemet is meglátogattuk. Fogadtak minket Hartán, Mohácson, Egyházaskozáron stb. Nagyszerű kapcsolatok alakultak ki ebből. Ez bátorított fel, hogy Önt megkeressem azzal, hogy megvizsgálhatnánk-e egy előzetes személyes beszélgetés során, hogy megteremthetnénk-e a találkozások alapját az egykori budaörsiek számára a régi hazával? Tisztában vagyok azzal, hogy ehhez mindenekelőtt kis lépések szükségesek. Azonban néhány beszélgetés során Adamec követségi tanácsos a bonni Magyar Követségen erre a kísérletre bátorított. Jó kapcsolatot alakítottunk ki a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetségével is, mely nagy reményekre jogosít.

Kérem, ne fogja fel találkozási kísérletemet tolakodásként, hanem kérem, vizsgálja meg, hogy lehetséges lenne-e? Tervemről még csak néhány személyt tájékoztattam, szűk körben utaltam arra, hogy írni fogok Önnek.

Munkámról a „Heilbronner Stimme"-nél és a „Magyarországi Németek Honi Szövetségé"-nél mellékelek néhány szemelvényes írást.

Bretzfeld településen (a Hohenlohe körzetben) néhány év óta sor kerül a budaörsi németek honi találkozóira. Ezek kulturális rendezvények vonzó nívón, melyeknek sajtóvisszhangja is jó. Az ottani polgármester, Herbert Sickinger nagyon támogatja a budaörsieket. Néhány beszélgetés során utalt arra, hogy megismerkedne Önökkel. Szívesen találkozna Önnel, szívesen utazna Magyarországra. ezt szívesen közvetíteném, szívesen utaznék vele.

Sok barátomat felsorolhatnám, akiket még Budaörsön ismerek, de ezt a levelem keretei nem teszik lehetővé. Mindnyájunk képviseletében kérem, köszöntse nevemben Szakály Mátyást. Bizonyára segítségére lesz Önnek e levél fordításában.

Még egyszer megértését kérem, hogy ezzel a levéllel Önhöz „betolakodtam". Talán egy járulékkal elősegíthetnénk a békés fejlődést időszakunkban.

Tiszteletteljes nagyrabecsüléssel és szeretettel köszöntöm családját ismeretlenül is, és köszöntöm az én Budaörsömet, melyet még mindig szívemben őrzök.

Bretzfeld, 1986. június 16-án

az Ön Matthias Schmidtje

Utóirat: Válaszlevelét természetesen magyar nyelven is elküldheti nekem. Magyarul jobban olvasok, mint beszélek.

DER ERSTE BRIEF VON MATTHIAS SCHMIDT

Sehr geehrter Herr Ratsvorsitzender Fehérváry!

Erlauben Sie mir, daß ich mich kurz vorstelle. Ich bin 1928 in Budörs geboren. Mein Elternhaus ist in der Hauptstraße (früher Metzgerei Stefan Schmidt, heute eine Familie Csurgo). Ich bin mit meiner Mutter 1944 nach Österreich geflüchtet.

Beruflich bin ich seit 29 Jahren bei der Tageszeitung „Heilbronner Stimme" beschäftigt. Mit diesem Verlag habe ich in den letzten Jahren mit unseren Lesern drei Reisen nach Ungarn gemacht. Es waren einmal 640 Personen und im April dieses Jahres war ich mit 200 Personen in Ungarn mit Schwerpunkte Baranya und Tolna. Des öfteren war ich auch schon in Budaörs. Aber immer nur auf einen „Sprung", denn ich hatte immer berufliche oder dienstliche Verpflichtungen.

Ich bitte um Nachsicht, daß ich Sie einfach so anschreibe und dies in deutscher Sprache. Ich muß gestehen, daß ich noch einigermaßen ungarisch spreche, aber diesen Brief habe ich mir doch nicht in Ungarisch zugetraut.

Zunächst möchte ich Ihnen und allen Bürgern meiner ehemaligen Heimatgemeinde Budaörs zur Stadterhebung recht herzlich gratulieren. Ich habe davon in ungarischen Medien gelesen und darüber berichten lassen. Ich wünsche dem Gemeinwesen eine gedeichliche Entwicklung in einer friedvollen Zeit.

Meine höfliche Anfrage an Sie ist folgende. Als Mitglied des Patenschaftsrates in der Patenstadt Gerlingen bei Stuttgart über die Landmannschaft der Deutschen aus Ungarn, Landesverband Baden-Württemberg, arbeite ich dort über Verbindungen zu Ungarn mit. Bei einer Reise im Juni 1985 haben wir viele Rathäuser, Kulturhäuser und auch die Universität in Mosonmagyaróvár besucht. Wir hatten Ratsempfänge in Harta, Mohács, Egyházaskozár usw. Es sind großartige Verbindungen daraus entstanden. Dies hat mich ermutigt, Sie zu ersuchen, ob nicht bei einem persönlichem Vorgespräch mit Ihnen geprüft werden könnte, ob wir nicht eine Basis der Begegnungen der ehemaligen Budaörser mit ihrer alten Heimat schaffen könnten. Ich bin mir darüber im Klaren, daß dies zunächst kleine Schritte sein werden. Ich bin aber bei einigen Gesprächen mit Botschaftsrat Adamec von der Ungarischen Botschaft in Bonn zu einem solchen Versuch ermuntert worden. Wir haben auch gute Beziehungen zum Deutschen Demokratischen Verband der Ungarndeutschen entwickelt, die zu großer Hoffnung berechtigen.

Bitte nehmen Sie meinen Versuch zu einer Begegnung nicht als aufdringlich an, sondern prüfen Sie bitte, ob dies nicht möglich wäre. Ich habe über mein Vorhaben noch nicht viele unterrichtet, sondern nur im engen Kreis angedeutet, daß ich Ihnen schreiben werde.

Über meine Arbeit in der „Heilbronner Stimme" und meine publizistischen Arbeiten in der Landsmannschaft der Deutschen aus Ungarn lege ich Ihnen einige Proben bei.

In der Gemeinde Bretzfeld (Hohenlohekreis) finden seit einigen Jahren die Heimattreffen der Budaörser statt. Es sind kulturelle Begegnungen mit ansprechendem Niveau, die auch in der Presse ein gutes Echo finden. Der dortige Bürgermeister Herbert Sickinger unterstützt die Budaörser sehr. Er hat mir in einigen Gesprächen angedeuet, daß er eine Begegnung mit Ihnen — zunächst zu einem Kennenlernen — gerne bei einer Reise nach Ungarn machen würde. Ich wäre bereit dies zu vermitteln und auch mit ihm zu fahren.

Es wären viele Freunde aufzuzählen, die ich in Budaörs noch habe, aber dies würde diesen Rahmen sprengen. Stellvertretend für alle grüßen Sie mir Szakály Mátyás. Er ist Ihnen bei der Übersetztung dieses Briefes sicher zur Hilfe.

Ich bitte nochmals um Nachsicht, daß ich mit diesem Schreiben bei Ihnen „eingedrungen" bin. Vielleicht können wir einen Beitrag zur friedlichen Entwicklung in unserer Zeit beitragen.

Mit freundlicher Hochachtung und lieben Grüßen auch an Ihre verehrte Familie unbekannter Weise und mit einem Gruß an mein immer noch im Herzen tragenden Budaörs.

Den 16. 6. 1986. aus Bretzfeld

Ihr Matthias Schmidt

PS Ihr Antwortschreiben können Sie mir natürlich ungarisch zukommen lassen. Lesen geht eben besser wie schreiben.

ANSPRACHE
DES RATSVORSITZENDEN JÁNOS FEHÉRVÁRY

Am 16. Mai 1989 in Budaörs, bei der Partnerschaftsfeier Budaörs/Bretzfeld

Übersetzung von Hans Prach und Matthias Schmidt

Sehr verehrte Gäste aus Bretzfeld!
Liebe Budaörser Bürger!

Nach der Stadterhebung von Budaörs, ist nach meiner Überzeugung, unsere heutige feierliche Begegnung die bedeutendste, bei der wir mit unserer Unterschrift und mit einem freundschftlichen Händedruck unserer beiden von einander entfernt und unter verschiedenen Verhältnissen lebenden Volksgruppen, den Vertrag unserer zwei Kommunen bekräftigt haben.

Dieser Vertrag ist durch unseren freiwilligen Beschluß zustandegekommen und berührt weitgehendst die sich in allen Bereichen des Lebens ergebenden Verbindugen. Wir haben nicht nur eine Begegnung der beiden Ratsgremien beschlossen, sondern wir bekräftigen unser Vorhaben, daß sich alle Schichten unserer Bürger gegenseitig kennenlernen und ihre Verbindungen ausbauen.

Wir wollen, daß unsere Jugend im vollen Bewußtsein guter Freundschaft aufwachsen soll. Unsere Amateurkünstler-Gruppen, unsere Sportler sollen einander besuchen und sich sowohl die Gläubigen, wie auch die Leute der Wirtschaft und der Politik einander begegnen.

Verehrte Gäste!

Die Wurzel der Verbindungen zwischen Budaörs und Bretzfeld sind, wie auch die Verbindungen zwischen dem ungarischen und deutschen Volk in der geschichtlichen Vergangenheit zu finden. Laut einer Urkunde von 1234 war Budaörs schon bewohnt. Bei der Befreiung Ofens von der türkischen Besetzung war der Ort öd und leer, wie so viele andere Siedlungen in Ungarn. Nach der Befreiung Ofens und des Landes nach 1686 durch die überwiegend aus Deutschen zusammengesetzten Befreiungstruppen, haben es die ungarischen Grundherren für natürlich gehalten das Land mit deutschen Siedlern aufzubauen.

Auch nach Budaörs folgen schwäbische Siedler dem Ruf der gräflichen Familie Zichy um 1720, die sich hier angesiedelt und Wurzel geschlagen haben. Mit Fleiß und Arbeit, den Schicksalsschlägen trotzend, haben sie eine auftstrebende Gemeinde geschaffen, die in der Nachbarschaft der ungarischen Haupstadt ihre Eigenständigkeit und Kultur bewahrt hat.

RÉSZLET FEHÉRVÁRY JÁNOS TANÁCSELNÖK ÜNNEPI BESZÉDÉBŐL

Elhangzott: 1989. május 26-án Budaörsön, a Budaörs–Bretzfeld partneri kapcsolatfelvételi ünnepségen

Németre fordították: Prach János és Schmidt Mátyás

Igen Tisztelt Bretzfeldi Vendégek!
Kedves Budaörsi Polgárok!

Budaörs várossá emelése óta, meggyőződésem szerint, a mai ünnepélyes találkozásunk a legjelentősebb, melyen aláírásunkkal és kézfogásunkkal két közösségünk megerősíti a mi egymástól távol és különböző körülmények között élő népcsoportjaink szövetségét.

Ez a szerződés a mi önkéntes határozatunk alapján jött létre, és messzemenőleg érinti az élet minden területéből adódó kapcsolatainkat. Nemcsak a két testület találkozását határoztuk el, hanem megerősítjük azt a tervünket, hogy polgáraink minden rétege kölcsönösen megismerje egymást és kapcsolatokat építsen ki.

Azt akarjuk, hogy ifjúságunk egészen tudatosan jó barátságban nőjön fel. Amatőr művész csoportjaink, sportolóink látogassák meg egymást, találkozzanak egymással a hívők, a gazdasági élet és a politika szakemberei...

Tisztelt Vendégek!

A Budaörs és Bretzfeld közötti kapcsolat gyökereit — miként a magyar és német nép közötti kapcsolatokat is — a történelmi múltban fedezhetjük fel. Egy 1236-os oklevél szerint Budaörs már lakott hely volt. A helység elpusztult és lakatlan volt, amikor Budát a török megszállás alól felszabadították. És miután Budát és az országot főleg németekből álló csapatok szabadították fel, a magyar földesurak természetesnek találták, hogy az országot német telepesek építsék fel.

Budaörsön is német telepesek követték a gróf Zichy család felhívását, 1720 körül, itt megtelepedtek és gyökeret eresztettek. Szorgalommal és munkával, dacolva a sors csapásaival egy fejlődőképes falut alakítottak ki, amely a magyar főváros közelében önállóságát és kultúráját megőrizte.

Die Beschlüsse der alliierten Großmächte nach dem Zweiten Weltkrieg, haben tragische Folgen sowohl für Ungarn, als auch für Deutschland und dem Deutschtum in Ungarn gebracht. Das Fehlen der Einheit Deutschlands ist genau so eine Tatsache, wie die Auswirkung des Trianoner Vertrages auf Ungarn.

Das Schicksal der vertriebenen Schwaben, die auf Grund der Beschlüsse der Großmächte, oft mit Übereifer und Gewalt betrieben wurde, hat sich nach schweren Anfangsjahren im Laufe der Jahrzehnte durch ihren Fleiß und unermüdlichen Arbeit in ihrem einstigen Mutterland zum Guten gewendet. Trotzdem können wir feststellen, daß sie eine ungebrochene Heimatliebe und Sehnsucht zu ihrem Geburtsort haben, aber in dem eigenartigen Bewußtsein „Zwei Heimat" zu haben, ist bei jedem Gespräch mit ihnen zu verspüren. Die Bitternis der Zwangsaussiedlung können wir Ungarn besonders mitfühlen, da die Probleme des Ungarntums zu den ungelöstesten zählen.

Nachdem sich unser Land eifrig mit den Völkern in der Welt solidarisierte, und manchmal — nur als Beispiel — wir uns einsuggerieren mußten, daß unsere wichtigste Aufgabe die Unterstützung des palästinensischen Volkes ist, haben wir unsere Aufmerksamkeit kaum darauf verwendet, wie denkt und was fühlt das ungarische Volk und was für Verpflichtungen wir uns gegenüben und den außerhalb unserer Grenzen verbliebenen Ungarn haben.

Wir kannten auch jene Ungarn, die man beinahe zur gleichen Zeit wie die Deutschen aus Budaörs, aus ihrer geschichtlichen Heimat Ungarns ebenfalls vertrieben hat und in dessen Folge nach Budaörs gekommen sind.

Auch in unseren Tagen setzt sich die Tragödie der Ungarn fort. Zu tausenden flüchten sie aus ihrer angestammten Heimat (Szeklerland in Siebenbürgen), die über Jahrhunderte hindurch der letzte Zufluchsort des Ungarntums war. Aus Siebenbürgen flüchten die Menschen nur deswegen nach Ungarn, nur weil sie Ungarn sind und ein menschenwürdiges Leben fristen möchten. Also aus diesen bitteren Erfahrungen haben wir die Erkenntnisse, um die vor über 40 Jahren von ihren Elternhäuser vertriebenen Ungarndeutsche zu verstehen. Das Leben bringt aber auch Heilsalben auf die Wunden. Es ist großartig, daß die Erben der einstigen Machthaber zwischenzeitlich die tragischen Fehler ihrer Vorgänger realistisch werten und daß die so schweres Leid Erlittenen auf das einstige Vaterland blickend ihre Freundschaft anbieten und unsere Freundschaft annehmen.

Verehrte Gäste! Meine Damen und Herren!

Die Gemeinde Bretzfeld in Württemberg ist ein kleines Budaörs. Die Gemeinden Adolzfurt, Bretzfeld, Bitzfeld, Brettach, Dimbach, Geddelsbach, Rappach, Scheppach, Siebeneich, Unterheimbach und Waldbach haben jede für sich den ehemaligen Budaörsern nicht nur die Möglichkeit ein neues Zuhause zu geben, sondern seit

A szövetséges nagyhatalmak döntései a második világháború után tragikus következményekkel jártak úgy Magyarország mint Németország és a magyarországi németség számára. Németország kettészakítása éppen olyan tény, mint a trianoni békeparancs hatása Magyarországra.

Az elűzött svábok sorsa, melyet a nagyhatalmak döntései alapján gyakran túlbuzgólkodva és erőszakkal hajtottak végre, a nehéz kezdeti évek után jóra fordult az évtizedek folyamán, elsősorban szorgalmuk és fáradhatatlan munkájuk nyomán egykori hazájukban. Mégis meg kell állapítani, hogy töretlen honszeretetet és vágyakozást éreztek szülőföldjükhöz, de sajátságos tudatukban „két hazát" szerettek, ezt érezni lehet minden velük folytatott beszélgetésben. A kényszer-kitelepítés keserveit mi magyarok is velük együtt elszenvedtük, ez is hozzátartozik a magyarság számos megoldatlan problémájához.

Miután népünk a világ népeivel buzgón szolidaritást vállalt, és néha — csak példaként — azt akarták elhitetni velünk, hogy a mi legfontosabb feladatunk a palesztin nép támogatása, alig fordítottunk figyelmet arra, mit gondol és mit érez a magyar nép, hogy milyen kötelezettségeink vannak a határainkon kívül maradt magyarokkal szemben. Ismertük azokat a magyarokat is, akiket szinte ugyanabban az időben, amikor a németeket Budaörsről, őket történeti hazájukból mint magyarokat elkergették, és ennek következtében kerültek Budaörsre.

Napjainkban is folytatódik a magyarság tragédiája. Ezrével menekülnek születés szerinti hazájukból (a Székelyföldről, Erdélyből) amely évszázadokon át a magyarság utolsó menedéke volt. Erdélyből csak azért menekülnek az emberek Magyarországra, mivel magyarok és emberhez méltó életet szeretnének élni. Tehát ezek a keserves tapasztalatok is ismereteket nyújtanak, hogy megérthessük a 40 évvel ezelőtt szülőházukból elűzött németeket. Az élet azonban gyógyírral szolgál a sebekre. Mégis felemelő, hogy az egykor hatalmon lévők unokái elődeik tragikus hibáit reálisan értékelik, és az egykor oly súlyos fájdalmat elszenvedettek egykori hazájukra tekintve felajánlják barátságukat és elfogadják a mi baráti jobbunkat.

Tisztelt Vendégeink! Hölgyeim és Uraim!

Bretzfeld település Württembergben egy kis Budaörs. A társtelepülések, Bretzfeld, Bitzfeld, Brettach, Dimbach, Geddelsbach, Scheppach, Siebeneich, Unterheimbach és Waldbach az egykori budaörsieknek nemcsak lehetőséget nyújtottak új otthon megteremtésére, de 10 esztendeje Bretzfelddel együtt vendéglátói a világ minden részén élő budaörsieknek nagyszabású találkozóikhoz. Ma már sok minden magától értetődik. Az, hogy az örökséget őrző Lyra kórus Breztfeldben minket képvisel, és nemcsak a nyilvánosságból kizárva kívánja a sváb zenei kultúrát megőrizni. Az is magától értetődik, hogy az egykori budaörsi kisfiú — ma a sajtó ismert munka

10 Jahren sind sie zusammen in Bretzfeld Gastgeber für die in aller Welt lebenden Budaörser bei ihrem großartigen Treffen. Heute ist schon vieles selbstverständlich. Daß der das Erbe bewahrende Chor „Lyra" uns in Bretzfeld representiert und nicht von der Öffentlichkeit ausgeschlossen versucht die schwäbische, musikalische Kultur zu erhalten. Auch das ist selbstverständlich, daß der ehemalige Budaörser Bub — heute bekannter Mitarbeiter der Presse und angesehener Bürger in Württemberg — ich denke an Mattias Schmidt — hat den Bretzfelder Bürgermeister zum Budaörser Ratsvorsitzenden gebracht und an die streng amtlich begonnenen ersten Treffen erinnern sich schon zwei gute Freunde. Auch das ist selbstverständlich, daß die Abordnungen beiderseits den Wunsch für eine Vertiefung der Freundschaft bekräftigt haben. Nun bedanke ich mich bei den Initiatoren und bei den Gleichgesinnten Organisatoren und bei den Politikern, die uns unterstützt haben und mit denen wir die Zusammenarbeit unserer beiden Gemeinden verwirklichen konnten.

Neben dem Bretzfelder Gemeinderat mit seinem Bürgermeister, mein Dank auch an den schon in Budaörs weilenden, hochangesehenen Politiker, Dr. Philipp Jenniger für seine Unterstützung, an den Generalsekretär des Demokratischen Verbandes der Ungarndeutschen, dr. Géza Hambuch für seine wertvollen Ratschläge.

Liebe Freunde!

Nun werden wir in Kürze — nach Bretzfeld — auch hier in Budaörs den Vertrag der Städtepartnerschaft unterzeichnen. Dieser Vertrag ist ja vielmehr ein Freundschaftsvertrag, weil sich die beiden Gemeinden aus freiem Entschluß zu Partnern gewählt haben. Das schöne und wertvolle Dokument wird das Fundament und der Rahmen für unseres weiteres gemeinsames Handeln sein.

Seine Verwirklichung werden die Bürger beider Gemeinden durch breitangelegte Verbindungen und gegenseitigen Treffen, nach meiner Ansicht nach, für unabsehbare Zeit am besten erfüllen.

Ich wünsche, daß unser Vertrag eingehalten und mit Leben erfüllt wird in einem vereinigten, glücklichen Europa.

Es lebe die Freundschaft zwischen dem deutschen und dem ungarischen Volk!

Es lebe Bretzfeld und Budaörs!

társa, és tekintélyes polgár Württembergben, Matthias Schmidtre gondolok — elhozta a bretzfeldi polgármestert a budaörsi tanácselnökhöz, és a szigorúan hivatalosan kezdődő első találkozóra ma már mint jó barátok emlékeznek vissza. Az is természetes, hogy mindkét képviselőtestület megerősítette azt a kívánságot, hogy mélyítsük el a barátságot. Köszönetet mondok a kezdeményezőknek, a hasonló módon gondolkodó szervezőknek, és azoknak a politikusoknak, akik támogattak minket, hogy mindkét közösség együttműködését megvalósíthattuk. Köszönetemet fejezem ki Bretzfeld képviselőtestülete és polgármestere mellett az itt, Budaörsön tartózkodó tekintélyes politikusoknak, Dr. Philip Jennigernek támogatásáért, Dr. Hambuch Gézának értékes tanácsaiért.

Kedves Barátaim!

Most hamarosan — Bretzfeld után — itt, Budaörsön is aláírjuk a városok partnerségi szerződését. Ez a szerződés leginkább barátsági szerződés, mivel mindkét közösség szabad elhatározásból választotta partnereit. A szép és értékes okmány lesz az alapja és a kerete további közös tényked esünknek. Teljesítését mindkét település lakossága széles kapcsolatok útján, és kölcsönös találkozásokkal fogják — véleményem szerint — beláthatatlan időkig a legjobb módon megvalósítani.

Azt kívánom, hogy szerződésünket tartsuk be, és töltsük meg élettel egy egyesült boldog Európában.

Éljen a német és a magyar nép barátsága!

Éljen Bretzfeld és Budaörs!

WILLKOMMEN IN WUDERSCH!

Írta: Michael Ritter*

Wer sich heute auf der Autobahn, vom Westen kommend, Budapest nähert, trifft, sobald er in das Budaer Bergland hineingefahren ist, auf die Autobahnabfahrt „Budaörs".

Links, unterhalb eines felsigen Berges, Hochhäuser in Plattenbauweise, direkt an der Straße eine Großtankstelle, wie man sie überall in Europa antreffen kann. Lediglich an der Einbiegung steht ein Schild in deutscher Sprache „Willkommen in Wudersch" neben den vielen anderen ungarischsprachigen Hinweisen. Rechts ein Squash-Zentrum, links kleine Werkstätten, eine Getränkehandlung, grellbunte Geschäfte. Rechts an der Straße stille Tore und Hofeinfahrten — nichts deutet darauf hin, daß dieses Dorf eine kulturgeschichtliche Besonderheit aufzuweisen hat. Um diese zu entdecken, muß man sich schon die Mühe machen, sein Auto in der Nähe der Dorfkirche abzustellen und sich zu Fuß auf Entdeckungsreise zu begeben. Rechts von der barocken Dorfkirche ein Ehrenmal zum Gedenken an die Gefallenen der letzten Kriege, und dann die Namen: Deigner Josef, Meier Andreas, Hofstetter Johann... Lauter deutsche Namen. Und wer sich gar noch die Mühe macht, den Seitenpfad hinauf in den alten Friedhof zu steigen und versucht, die Namen auf den alten Grabsteinen zu lesen, findet sie alle: Daxhammer Elisabeth, Herzog Lorenz, Brandstetter Maria, Lunz Theresia... Was bedeuten alle diese deutschen Namen hier mitten in einem Vorort von Budapest, direkt an der Stadtgrenze?

Budaörs ist altes deutsches Siedlungsgebiet. Gegründet wurde die Gemeinde zwar schon im 12. oder 13. Jahrhundert, sie war aber nach der Vertreibung der Türken am Anfang des 18. Jahrhundert wie viele andere ungarische Dörfer weitgehend entvölkert. Daraufhin warben die Habsburger Kaiser. Leute aus den Westgebieten ihres Reiches an, und sie kamen aus der Schweiz, dem Elsaß, aus dem Schwarzwald, aus der Gegend um Ravensburg, um Schwetzingen, einige wenige kamen auch aus Böhmen und der Gegend des heutigen Ostdeutschlands. Die ersten Ansiedlungen sind in Budaörs 1720 verzeichnet.

Nachdem im Jahre 1739 die Pest viele Menschen in dem aufstrebenden Ort dahingerafft hatte, kam eine zweite Welle von Siedlern Mitte des 18. Jahrhunderts. Man versprach ihnen Freiheit von Leibeigenschaft, was für viele von ihnen ein großer Anreiz war. Die ersten Siedler erhielten auch ein Haus, einen Garten, Ochsen, Felder, und man versprach ihnen Steuerfreiheit. Sie kamen auf diese Weise schnell zu Wohlstand. Spätere Siedler erhielten nicht mehr diese Vergünstigungen; sie waren „Kleinhäusler" und arbeiteten bei den reich gewordenen Bauern als Tagelöhner.

* Michael Ritter: Ein Jahr in Budaörs. Vorwort. (Budaörs, 1996)

ISTEN HOZOTT BUDAÖRSÖN!

Írta: Ritter Mihály*
Fordította: Kovács József László

Aki manapság az autópályán, nyugatról jőve, Budapest felé közelít, amint az autópályán eléri a Budai hegyvidéket, egyszer csak maga előtt találja a „Budaörs" feliratú kijárati táblát.

Balra, egy sziklás hegy tövében, magas panelházak, közvetlenül az út mentén nagy benzinkút, úgy, ahogy Európában másutt is megtalálható. A lekanyarodás után, néhány más, magyar nyelvű tájékoztatás mellett, váratlanul felbukkan egy magányos német nyelvű tábla: „Willkommen in Wudersch" — „Isten hozott Budaörsön!". Jobbra egy fallabda-központ (Squash-Centrum), balra kis műhelyek, egy italbolt, tiritarka üzletek. A helységbe vezető út jobb oldalán csendes kapus és udvarbejáratok: semmi sem utal arra, hogy ez a falu kultúrtörténeti érdekességeket mutathat fel. Hogy ezeket felfedezzük, vállalni kell a fáradságot, hogy autónkat a falu templomának közelében leállítsuk, és gyalog induljunk felfedező útra. A barokk templomtól jobbra egy, a két világháború során elesettek emlékére készült emlékmű áll, és aztán a nevek: Josef Deigner, Andreas Meier, Johann Hofstetter... Csupa német név.

És aki még azt a fáradságot is veszi magának, hogy egy mellékúton felbaktasson a régi temetőhöz és megkísérli, hogy kibetűzze a neveket a régi sírköveken, mindenkit megtalál: Elisabeth Daxhammer, Lorenz Herzog, Maria Brandstetter, Theresia Lunz...

Mit jelentenek mindeme német nevek egy budapesti előváros közepén, a fővárosi határ közvetlen közelében?

Budaörs régi német település. Bár a helységet talán már a 12. vagy a 13. században (sőt korábban is) alapíthatták, de a törökök kiűzése (1686) után, a 18. század elején, mint sok más magyar falu, szinte teljesen lakatlan volt.

Benépesítésük céljából aztán a Habsburg császár, aki egyszemélyben magyar király is volt, embereket toborzott birodalma nyugati vidékeiről: s így jöttek is (a mai) Svájcból, Elzászból, a Feketeerdőből, Ravensburg és Schwetzigen környékéről, néhányan Csehországból és Németország keleti részeiből is. Az első betelepülteket 1720-ból jegyezték fel Budaörsön. Miután 1739-ben a pestis számtalan embert ragadott el az igyekvő helységből, a 18. század közepén a telepesek második hulláma érkezett. Megígérték nekik, hogy mentesek lesznek a jobbágysorstól, s

* Michael Ritter: Egy naptári év szokásai Budaörsön. Előszó. (Budaörs, 1996)

Die Siedler wurden, nachdem sie ihre angestammte Heimat verlassen hatten, zunächst in Ulm registriert und reisten dann auf der „Ulmer Schachtel", einem Transportschiff, auf der Donau abwärts. Ein zweites Mal wurden sie in Wien registriert und von dort aus verteilt. Manche von ihnen wurden schon schnell von den Anwerbern der Adeligen für deren Güter geworben und erreichten nie das ungarische Siedlungsgebiet. Andere — die meisten von ihnen — ließen sich in Dörfern entlang der Donau nieder und bildeten dort fast rein deutsche Einheiten.

Aus ihrer Heimat brachten sie neben ihrer unterschiedlichen Sprache Natürlich auch ihre Sitten und Gebräuche mit, die sich im Laufe von 250 Jahren zu einer Einheit verschmolzen und neues-altes Kulturgut wurde.

Betrachtet man diese Sitten und Gebräuche genauer, so fällt vor allem die soziale Komponente auf. Ein Dorf war eine soziale Einheit, in der es zwar durchaus Reiche und Arme, Angesehene und weniger Angesehene gab, aber der Arme, der sozial Benachteiligte, wurde nicht verachtet und ausgestoßen, sondern auch er hatte seinen Platz in der Dorfgemeinschaft. Konnte zum Beispiel jemand beim Tanzen den Eintritt nicht bezahlen, so hatte er das Recht, auch ohne Geld für eine kurze Zeit am Tanz teilzunehmen. War jemand zu einer Hochzeit nicht eingeladan, so durfte er für kurze Zeit teilnehmen und hatte die Chance, mit der Braut zu tanzen. Hatte jemand keinen eigenen Wein, so wurde er von den anderen in den Weinkeller eingeladen.

Auffallend ist auch, daß alle Sitten und Gebräuche auf Gemeinschaft abzielen. Man singt, tanzt, ißt gemeinsam; man geht gemeinsam in die Kirche, besucht sich gegenseitig, hilft sich gegenseitig bei der Weinlese, bei der Maisernte und beim Federnschleißen.

Die Dorfgemeinschaft ist neben der Familie eine funktionierende Einheit, tragfähig und fest gefügt. Daß sie am Ende des 2. Weltkrieges durch die Vertreibung der deutschen Siedler gewaltsam zerrissen wurde, daß ihre Mitglieder in Deutschland wieder zerstreut wurden, wie sie es vor der Besiedlung waren, ist eine Lanue oder die Tragik der Geschichte.

ez sokuk számára nagy vonzóerőt jelentett. Az első betelepülők házat, kertet, ökröt, földet kaptak, és adómentességet ígértek nekik. Így hamarosan jómódba kerültek. A későbbi telepesek már nem kapták meg ezeket a kedvezményeket, őket nevezték „kis házban lakók"-nak, akik aztán napszámosokként dolgoztak a közben gazdaggá vált parasztoknál.

Miután a telepesek elhagyták szülőföldjüket, először Ulmban regisztrálták, majd szállítóhajókon, az ún. „ulmi skatulyákon", a Dunán hajóztatták lefelé őket. Másodszor Bécsben vették őket jegyzékbe, és onnan osztották el őket. Egyeseket közülük már útközben más nemesek birtokaira csábították a toborzók, s így sohasem érkeztek meg kijelölt telepítési helyükre. A legtöbben azonban közülük a Duna menti falvakban telepedtek meg, és ott csaknem tiszta német településeket hoztak létre.

Szülőföldjükről — különböző nyelvjárásuk mellett — természetesen magukkal hozták erkölcseiket és szokásaikat is, melyek a több mint 250 év folyamán eggyé olvadva, régi-új kultúrkinccsé váltak.

Ha ezeket az erkölcsöket és szokásokat közelebbről megvizsgáljuk, mindenekelőtt a szociális komponensek tűnnek fel. Egy-egy falu szociális egységet képezett, melyben igen gazdagok és szegények, tekintélyes és kevésbé tekintélyes polgárok éltek együtt. De a szegényt, a szociálisan hátrányosabb helyzetűt sem vetették meg, nem taszították ki, hanem megvolt a helye a falu közösségében. Ha valaki például táncmulatságon nem tudott belépőjegyet venni, rövid ideig pénz nélkül is részt vehetett a mulatságban. Ha valaki nem volt hivatalos az esküvőre, akkor is rövid ideig ott lehetett, és lehetősége volt, hogy táncoljon a menyasszonnyal. Ha valakinek nem volt saját bora, meghívták mások a borospincéjükbe.

Az is feltűnő, hogy valamennyi erkölcsi magatartás és szokás a közösségre vonatkozott: együtt énekeltek, táncoltak, étkeztek, együtt jártak a templomba, kölcsönösen felkeresték egymást, segítettek egymásnak szüreteléskor, kukoricatöréskor és tollfosztásnál.

A család mellett a faluközösség a működő, teherbíró és erősen összetartó egység volt. Hogy ez a második világháború végén a német telepesek elűzésével erőszakkal szétszakadt úgy, ahogyan ez a betelepülés előtt volt, ez a történelem fintora vagy tragikuma.

TARTALOM — INHALT

MÉLYEK A GYÖKEREK 5

10 ESZTENDŐS A PARTNERI KAPCSOLAT BUDAÖRS ÉS BRETZFELD KÖZÖTT — 10 ÉVES HOZZÁJÁRULÁS A NÉPEK KÖZÖTTI MEGÉRTÉSHEZ ÉS A BÉKÉHEZ 10

10 ESZTENDEJE SZÜLETETT MEG AZ EGYRE ERŐSÖDŐ PARTNERI KAPCSOLAT 14

TÍZ ÉVES A BRETZFELD–BUDAÖRS PARTNERKAPCSOLAT 18

EGY KÍVÁNSÁG – A KÍSÉRLET – A SZERENCSÉS SIKER 22

BUDÖRS ÉS BRETZFELD TESTVÉRVÁROSI KAPCSOLATÁNAK TÍZ ÉVE 27

EGY BATYUVAL 51

SCHMIDT MÁTYÁS LEGELSŐ LEVELE 84

RÉSZLET FEHÉRVÁRY JÁNOS TANÁCSELNÖK ÜNNEPI BESZÉDÉBŐL 87

ISTEN HOZOTT BUDAÖRSÖN! 93

PARTNEREK VAGYUNK 97

DIE WURZELN WACHSEN TIEF 4

10 JAHRE PARTNERSCHAFT ZWISCHEN BUDAÖRS UND BRETZFELD — 10 JAHRE BEITRAG ZUR VÖLKERVERSTÄNDIGUNG UND ZUM FRIEDEN 11

10 JAHRE BILDEN DAS FUNDAMENT EINER SICH FESTIGENDEN PARTNERSCHAFT 15

ZEHN JAHRE PARTNERSCHAFT BRETZFELD–BUDAÖRS 19

EIN WUNSCH – DER VERSUCH – DER GLÜCKLICHE ERFOLG 23

ZEHN JAHRE DER PARTNERSCHAFTLICHEN VERBINDUNGEN DER STÄDTE WUDERSCH–BRETZFELD 26

MIT EINEM BÜNDEL 50

DER ERSTE BRIEF VON MATTHIAS SCHMIDT 85

ANSPRACHE DES RATSVORSITZENDEN JÁNOS FEHÉRVÁRY 86

WILLKOMMEN IN WUDERSCH! 92

WIR SIND PARTNER 97

PARTNEREK VAGYUNK—WIR SIND PARTNER 1989—1999

Budaörs, 1996. június 6.
Thomas Föhl és Wittinghoff Tamás polgármesterek elültetik a Barátság fáját
Die Bürgermeister Thomas Föhl und Tamás Wittinghoff pflanzen den Baum der Freundschaft

A Barátság fája napjainkban
Der Baum der Freundschaft in unseren Tagen

A TESTVÉRVÁROSI KAPCSOLAT KEZDEMÉNYEZŐJE
DER INITIATOR DER PARTNERSTÄDTISCHEN VERBINDUNG

Matthias Schmidt

újságíró, múzeumigazgató
Redakteur, Museumdirektor

Grafika - Die Graphik von Jozef Grosz
(Heilbronn - Bretzfeld)

A POLGÁRMESTEREK
DIE BÜRGERMEISTER

Fehérváry János

Herbert Sickinger

Wittinghoff Tamás

Thomas Föhl

Partnerschafts-
Urkunde

Auf der Grundlage freundschaftlicher Beziehungen zwischen dem ungarischen und deutschen Volke und im Bestreben, allen Menschen ein dauerhaftes Zusammenleben in Frieden und Freiheit zu fördern und zu ermöglichen, bekräftigen die gewählten Vertreter von Bretzfeld und Budaörs ihre Absicht, die begonnenen Freundschaftsbande zu vertiefen und sie in einer förmlichen gemeindlichen Partnerschaft weiterzuführen.

Es ist unser ausdrücklicher Wunsch, daß die Bürger beider Kommunen, insbesondere aber auch unsere Jugendlichen, dazu beitragen, feste Verbindungen und gute Begegnungen in allen Bereichen zu schaffen. Dadurch soll das gegenseitige Verständnis zwischen unseren Nationen sowie die Achtung vor den Lebensformen hier und dort wachsen.

Diese gemeindliche Partnerschaft wurde von den gewählten Vertretern der Bürgerschaft in Bretzfeld und Budaörs gewünscht.

Sie wird hiermit feierlich bestätigt und unterzeichnet
in Bretzfeld am 13. Mai 1989,
in Budaörs am 26. Mai 1989.

Für die Stadt Budaörs in der Volksrepublik Ungarn

Fehérváry János
Ratsvorsitzender

Jóós József
Stv. Ratsvorsitzender

GEMEINDE BRETZFELD
HOHENLOHEKREIS

Für die Gemeinde Bretzfeld in der Bundesrepublik Deutschland

Sickinger
Bürgermeister

Kern
Stv. Bürgermeister

Testvérvárosi Oklevél

Budaörs és Bretzfeld választott tanácsainak képviseletében, tanácstagjaink akaratából, attól a törekvéstől indíttatva, hogy minden ember számára lehetővé tegyük a tartós, békés és szabad együttélést, erősítsük a magyar és német nép közötti együttműködést, kifejezzük azon szándékunkat, hogy a már meglévő barátságot elmélyítjük és hivatalos testvérvárosi kapcsolattá fejlesztjük.

Kifejezett kívánságunk, hogy mindkét település lakói, de különösen fiataljaink szoros kapcsolatot alakítsanak ki, és ismételten találkozzanak egymással. Azt akarjuk, hogy polgáraink ismerjék meg a testvérváros értékeit, életét, rendszeresek legyenek minden területen a rendezvények és találkozások. Találkozásaink által növekedjék a nemzeteink közötti megértés és tisztelet egymás életformája iránt.

Ezt a településeink közötti testvérvárosi kapcsolatot Budaörs tanácsa és Bretzfeld képviselői kívánják és e szándékot megbízásukból ezennel ünnepélyes aláírásunkkal megerősítjük.

Bretzfeld, 1989, május 13.,
Budaörs, 1989, május 26.

A Magyar Népköztársaság
Budaörs városa nevében:

Fehérváry János
tanácselnök

Jóász József
tanácselnök helyettes

A Német Szövetségi
Köztársaság
Bretzfeld
település nevében:

Sickinger
polgármester

Kern
polgármester helyettes

Budaörs 1989

10 éve partnerek

A napjainkban egyre inkább egységesülő Európában, mi, Budaörs és Bretzfeld választott képviselői szeretnénk elősegiteni a 10 éves partneri viszony megszilárdítását és továbbfejlesztését. Partnerkapcsolatunkkal szeretnénk hozzájárulni a népek közötti megértéshez, Európa tartós békéjéhez és szabadságához.

Bízunk benne, hogy partnerkapcsolatunk a jövőben is segíti a baráti kötődések kialakulását a két település lakossága között.

A barátság és a tisztelet legyenek a mi munkánk hajtórugói.

Reméljük, hogy szerteágazó kapcsolataink által a partneri kötelék még tartósabb és még szorosabb lesz településeink között.

Magyar Köztársaság
Budaörs Városa nevében

1999. május 28.

Wittinghoff Tamás
polgármester

Bretzfeld 1999

10 Jahre Partnerschaft

In den Zeiten eines weiter zusammenwachsenden Europas möchten wir, die gewählten Vertreter von Budaörs und Bretzfeld, dazu beitragen, die seit 10 Jahren bestehende Partnerschaft weiter auszubauen und zu festigen.
Es ist unser erklärter Wille, mit den partnerschaftlichen Bindungen einen Beitrag zur Völkerverständigung zu leisten und mitzuhelfen, Frieden und Freiheit auf Dauer in Europa zu verankern.

Möge die Partnerschaft auch zukünftig dazu beitragen, viele Bürger beider Kommunen zusammenzuführen.
Freundschaft und gegenseitige Achtung sollen die Antriebsfeder all unseres Handelns sein. Möge das Band der Partnerschaft durch vielfältige Kontakte dauerhaft noch enger geknüpft werden.

Für die Gemeinde Bretzfeld
in der Bundesrepublik Deutschland

28. Mai 1999

Thomas Föhl
Bürgermeister

GEMEINDE BRETZFELD

A legelső találkozó
Die erste Begegnung
Budaörs, 1988

A szerződés aláírása
Die Unterschrift der Partnerschaft
Bretzfeld, 1989

A Lyra Dalkör fellépése
Der Auftritt des Lyra-Chors
Bretzfeld, 1989

Partnerek vagyunk!
Wir sind Partner!
Bretzfeld, 1989

Büszkeség
Der Stolz

Találkozás
Das Treffen
Bretzfeld, 1990

Partnerek maradunk
Wir bleiben Partner
Budaörs, 1991

Mélyül a barátság
Unsere Freundschaft
wird immer tiefer
Budapest, 1991

Mindig örömmel
lépünk fel
Wir treten immer mit
grosser Freude auf
Bretzfeld, 1994

A kitelepítés
50. évfordulóján

Am 50-sten Jahrestag
der Vertreibung

Budaörs, 1996

"A budaörsi
bor és őszibarack"
kiállítás megnyitóján

Die Eröffnung der
Anstellung "Obst und
Wein"

Budaörs, 1996

A múzeumigazgatók
is partnerek

Auch
die Museumdirektoren
sind Partner

Bretzfeld, 1996

10 éves a partnerség
10 Jahre der Partnerschaft
Bretzfeld, 1999

Kitűnő hangulatban
In ausgezeichneter Stimmung
Bretzfeld, 1999

Az ünnepi műsor
Das Festprogram
Bretzfeld, 1999

BUDAÖRS – MA
WUDERSCH – HEUTE

A Templom
Die Kirche

Mementó
Memento

A kőhegyi kereszt
Das Kreuz auf dem Steinberg

A Törökugrató
Der Türkensprung

Az újjáépülő Kálvária-domb
Die wiederherrstellung des Kalvarienberges

A Városháza
Rathaus

A Riedl Ferenc
Helytörténeti Gyűjtemény
Das Heimatmuseum

A gr. Bercsényi Zsuzsanna
Városi Könyvtár
Die Stadtbibliothek

Látkép
Ansicht

Egy lehetőség kikapcsolódni
Eine Möglichkeit der Erholung (Felsenkeller)

Bevásárlóközpont
Das Einkaufstzentrum

Gr. BERCSÉNYI ZSUZSANNA VÁROSI KÖNYVTÁR
93818